

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**Національний авіаційний університет
Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій**

**ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ ВИМІР СПЕЦІАЛЬНОГО ТА
ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ: ЛІНГВІСТИЧНІ,
СОЦІОКУЛЬТУРНІ, ГЕРМЕНЕВТИЧНІ ТА
ДИДАКТИЧНІ АСПЕКТИ**

Монографія

Київ 2023

25 (063)(081)УДК: 81
ББК Ш107я431
Ф 296

Автори: С. І. Сидоренко, О. М. Журавльова, І. В. Струк,
А. В. Сітко, І. І. Шахновська, Г. Г. Єнчева, Т. Г. Семигінівська,
Ю. М. Плетенецька, О. М. Линтвар, Т. В. Крилова,
А. В. Головня, О. В. Полякова, А. Г. Галій,
М. В. Рудіна, М. А. Пилипчук

Рецензенти: Славова А. Л., доктор філол. наук, професор,
Ковтун О. В., доктор пед. наук, професор

Затверджено на засіданні Вченої ради Національного авіаційного університету від 23 листопада 2022 року, протокол №7

Перекладознавчий вимір спеціального та художнього дискурсу:
лінгвістичні, соціокультурні, герменевтичні та дидактичні аспекти :

С 408 Монографія / За заг. ред. С. І. Сидоренка, Г.Г. Єнчевої.
Київ : НАУ, 2023. – 192 с.

У монографії висвітлено актуальні лінгвістичні, соціокультурні, герменевтичні проблеми спеціального та художнього дискурсу в аспекті теорії, практики та дидактики перекладу.

Матеріали монографії зацікавлять викладачів, аспірантів, наукових співробітників, дослідників, перекладачів, здобувачів вищої освіти спеціальності «Філологія» та всіх, хто цікавиться проблемами перекладознавства.

© Колектив авторів, 2023
© Національний авіаційний університет, 2023

ВСТУП

Підготовка філологів-перекладачів у сучасному технічному університеті має свою специфіку, яка полягає в необхідності здійснення в змісті навчання акценту на письмовий та усний спеціальний переклад та забезпечення формування у студентів відповідних фахових компетентностей, які є необхідними для роботи з текстами професійного дискурсу. Водночас, підготовка сучасного філолога-перекладача потребує врахування сучасних тенденцій мовознавчої та перекладознавчої науки, її орієнтацію на прагматично-комунікативні та соціокультурні параметри процесу міжкультурної комунікації та потреби екологізації перекладу. Актуальність монографії пояснюється необхідністю дослідження вищезазначеної проблематики та знаходження шляхів та форм інтеграції сучасних мовознавчих та перекладознавчих знань у процес підготовки фахівців з філології та перекладу.

Метою є дослідження низки актуальних лінгвістичних, соціокультурних, герменевтичних проблем спеціального та художнього дискурсу з точки зору теорії та практики перекладу.

Завданнями монографії є виокремлення та характеристика факторів забезпечення якості перекладу; дослідження феномену аномалії в спеціальному та художньому перекладі та його кореляції з традиційним розумінням мовної та перекладацької норми; вивчення закономірностей трансформації вихідного тексту в процесі перекладу текстів різних галузей знань; визначення стратегій та прийомів відтворення комунікативної семантики та прагматичного навантаження синтаксису в процесі перекладу; спроба розбудови типології внутрішньомовного перекладу; формулювання дидактичних засад та шляхів формування міжкультурної компетенції майбутніх перекладачів для авіаційної галузі; дослідження впливу лінгвокультурологічного фактору у навчанні письмового та усного перекладу.

У монографії представлено результати науково-дослідної роботи «Перекладознавчий вимір спеціального та художнього дискурсу: лінгвістичні, соціокультурні, герменевтичні та дидактичні аспекти», яка виконувалася науково-педагогічними працівниками кафедри англійської філології і перекладу впродовж 2017-2022 років.

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ I. Соціокультурні, комунікативні та прагматичні аспекти перекладу

Внутрішньомовний переклад:
статус та типологія

Якість перекладу як передумова
забезпечення екології міжмовної комунікації

Норма та аномалія у спеціальному
та художньому перекладі

Переклад інтерогативів в аспекті
комунікативної семантики

Відтворення прагматичного
потенціалу тексту в перекладі

РОЗДІЛ II. Термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми перекладу спеціального та художнього тексту

Переклад нормативних документів ВООЗ

Тексти промов TED TALKS
в аспекті лінгвістичної теорії перекладу

Деагентивні структури наукового дискурсу:
перекладознавчий аспект

Linguostylistic means of the pragmatic influence
On the audience and their in translation

РОЗДІЛ III. Лінгвокультурний та соціолінгвістичний аспекти перекладу кінотексту

Субтитрування кінофільмів як виклик для перекладача

Стратегія добору ліпсінк-відповідників
в дубляжі анімаційних фільмів

РОЗДІЛ IV. Лінгводидактичні аспекти міжкультурної комунікації та перекладу

Роль теорії міжкультурної комунікації
в системі підготовки студентів-філологів

Професійна етика в структурі та змісті навчання
майбутніх перекладачів авіаційної галузі

Підготовка студентів-філологів у технічних
університетах: актуальність інтегративного підходу

Аналіз ринку перекладацьких послуг як основа професійної
підготовки студентів-перекладачів в умовах
інноваційної діяльності

РОЗДІЛ I

Соціокультурні, комунікативні та прагматичні аспекти перекладу

Внутрішньомовний переклад: статус та типологія

Сидоренко С. – кандидат філологічних наук, доцент
orcid: 0000-0001-7265-559X

Внутрішньомовний переклад є периферійним об'єктом в царині перекладознавчих досліджень. Причини цього очевидні – це невизначеність і дискусійність сутності та статусу внутрішньомовного перекладу; наявність різних термінів (адаптація, модернізація, перефразування та ін.), що свідчать про небажання багатьох теоретиків перекладу визнати спільність механізмів трансферу тексту, що діють між мовами та у межах однієї мови; необхідність спеціальних знань з історії мови та культури для здійснення та аналізу перекладів давніх текстів сучасною мовою; обмеженість корпусу внутрішньомовних перекладів; зауваження щодо некомплексного, вибіркового характеру змін оригінального тексту при внутрішньомовному перекладі; невизначеність межі, за якою фізична трансформація вихідного тексту перестає бути власне перекладом тощо. Перелік причин, через які внутрішньомовний переклад продовжує залишатися «невизнаним дитям» у перекладознавчій родині, можна продовжити, більш того, сам цей перелік виглядатиме суперечливим через відсутність чіткої уяви про те, чим є внутрішньомовний переклад.

Незважаючи на дискусійність та невизначеність явища внутрішньомовного перекладу, протягом останнього десятиріччя з'явилась низка наукових праць, в тому числі дисертаційних досліджень, що вивчають проблематику внутрішньомовного перекладу і таким чином свідчать про її актуальність для поглиблення розуміння перекладу як багатогранного мовного та культурного явища.

Серед значущих досліджень останнього десятиріччя, присвячених внутрішньомовному перекладу – праці Т. В. Шмігера, Karen Zethsen, Linda Pillière, Ozlem Berk Albachten, Xuanmin Luo та інші.

Як зазначає Т. В. Шмігер, «за останні 15 років внутрішньомовний переклад у плані теоретичного опису пройшов шлях від Якобсонового розуміння його як переословеснення (англ. rewording), що майже цілком ґрунтується на пошуку відповідного синоніма, до бачення цього перекладу як самостійної категорії перекладознавства» (Шмігер 2018, 143).

Правомочність розгляду внутрішньомовного перекладу як саме перекладу підкреслюється різними дослідниками. Карен Зетсен (Zethsen 2009) зауважує, що переклад (будь то міжмовний, внутрішньомовний чи міжсеміотичний) розглядається як частина семіотичної концепції «трансферу», і в центрі процесу перекладу завжди знаходиться «трансфер» від однієї культури до іншої. Саме єдиний механізм «трансферу», що лежить в основі як міжмовного так і внутрішньомовного перекладу, є підставою для вживання терміну «переклад» в обох випадках.

Про спільність проблематики міжмовного та внутрішньомовного перекладу пише Джордж Стайнер в книзі «Після Вавилону». Він зазначає, що на міжмовному рівні переклад ставить сконцентровані, помітно невіддатливі проблеми; але ці самі проблеми рясніють, у більш прихованому або традиційно зневаженому стані, на внутрішньомовному рівні (Steiner 1998, 49).

Т. В. Шмігер підкреслює, що «внутрішньомовний переклад торкається усіх лексико-граматичних параметрів тексту, і цим він не відрізняється від міжмовного перекладу. ... Текстологічні зміни – це не тільки переословлення, а й зміни на морфологічному й синтаксичному рівнях, що можуть мати відмінне семантичне й стилістичне значення» (Шмігер 2018, 148).

Озем Берк Албактен зауважує, що внутрішньомовний переклад – не просто мовна, але й також культурно-ідеологічна діяльність. Внутрішньомовний переклад може пролити світло на смисли та наслідки культурної політики, сприяючи більш повному відображенню соціокультурного контексту перекладу (Albachten 2014).

Сюанмін Луо виділяє наступні функції внутрішньомовного перекладу:

1) довідково-опорна функція – наприклад, коли класичні китайські тексти перекладаються сучасними іноземними мовами, цей процес часто включає стадію внутрішньомовного перекладу класичного тексту сучасною китайською;

2) адаптивна функція – наприклад, коли вчителі використовують в роботі з дитячою аудиторією спрощені версії складних для дитячого розуміння текстів;

3) функція формування сучасності нації, що є структурною концепцією, яка стосується трансформації цілих суспільств, ідеологій, соціальної структури та культури (Луо 2019).

Внутрішньомовний переклад як особливий вид перекладу

Як відомо, внутрішньомовний, або інтралінгвістичний, переклад був визначений Р. Якобсоном як інтерпретація одних знаків іншими в межах однієї мови (Якобсон 1978, с. 16). Отримавши своє місце в парадигмі типів інтерпретації мовних знаків (відома тріада Р. Якобсона), внутрішньомовний переклад одержав й право на дослідження його сутності та функціональних особливостей. Л. Л. Нелюбін зазначає, що внутрішньомовний переклад полягає в розумінні одних учасників спілкування іншими, які інтерпретують знаки однієї й тієї ж мови. Він пише, що внутрішньомовний переклад – це й перекодування тексту з одного функціонального стилю, одного жанру в інші, переказ тією ж мовою, адаптація тексту тощо (Нелюбін 2013, с. 20).

Об'єктивність існування особливого типу інтерпретації мовних знаків, яким є внутрішньомовний переклад, на нашу думку, визначається двома основними факторами. Перший з них – історичний розвиток мови і мовної спільноти. На прикладі англійської мови добре видно, як внаслідок еволюції мовної системи сучасним носіям мови неможливо або важко без допомоги посередника розуміти тексти ранніх століть. Сприйняття художньої літератури читачем розглядалося як історична категорія В. С. Віноградовим, який підкреслював, що сприйняття оригінального тексту змінюється від покоління до покоління (Віноградов 2001, 121). Текст художнього твору не змінюється з часом тільки зовні, а внутрішньо він живе за своїми законами, що залежать від темпів і характеру розвитку мови і суспільства (Віноградов 2001, 122).

З накопиченням мовних і соціокультурних інновацій, які супроводжують історичний розвиток мовної спільноти, все більше ускладнюється розуміння текстів, створених попередніми поколіннями, авторське послання віддаляється від сучасного читача.

Другим фактором, який об'єктивно породжує потребу у внутрішньомовному перекладі, є неоднорідність мовного соціуму, обумовлена історичними та соціокультурними причинами. Наслідком такої неоднорідності є існування різних варіантів мови, що мають в рамках єдиного мовного континууму фонологічні, лексичні та граматичні відмінності. Існування мовних варіантів, регіональних і соціальних діалектів може служити причиною виникнення проблем в комунікації між їхніми носіями, для вирішення яких потрібне мовне посередництво.

Зазначені два фактори, що, на нашу думку, об'єктивно породжують необхідність внутрішньомовного перекладу, перегукуються з чотирма ключовими параметрами, виділеними Карен Зетсен – знаннями, часом, культурою та простором.

Параметр «знання» дослідниця розуміє як здатність цільової аудиторії зрозуміти оригінальний текст, параметр «час» пов'язаний з часовою віддаленістю оригіналу, параметр «культура» стосується потреби у поясненні культурного компоненту вихідного тексту, який через часову дистанцію або нестачу загальних знань може бути незрозумілим для цільового читача, навіть якщо оригінал написаний його рідною мовою, а параметр «простір» стосується тих випадків, коли текст скорочується або збільшується в обсязі, тобто, змінюється фізичний простір тексту (наприклад, при адаптації художнього твору для дитячої аудиторії) (Zethsen 2009).

Отже, пам'ятаючи про основну місію перекладу – забезпечити адекватне розуміння тексту, створеного одним комунікантом (автором), іншим комунікантом (реципієнтом) – вважаємо, що термін «внутрішньомовний переклад» має всі підстави для існування як такий, що ідентифікує процес передачі засобами тієї ж мови змісту тексту, який внаслідок історичного розвитку мови, її територіальної або соціальної варіативності, або інших факторів, що ускладнюють його розуміння (відсутність спеціальних знань, вік реципієнта тощо), не може бути адекватно зрозумілий середньостатистичним носієм сучасного мовного стандарту, а також результат цього процесу.

Зазначені вище два фактора, що обумовлюють необхідність внутрішньомовного перекладу, визначають і його основні види. Очевидно, є підстави говорити про *діахронний* (інтертемпоральний) і *синхронний* внутрішньомовний переклад. У рамках синхронного пропонуємо розрізняти міжваріантний, нормалізуючий та спрощуючий переклад. Дамо загальну характеристику запропонованих видів внутрішньомовного перекладу.

Внутрішньомовний переклад крізь призму діахронії та синхронії

Л. А. Нелюбін визначає термін «діахронічний переклад» як переклад сучасною мовою історичного тексту, написаного мовою попередньої епохи (Нелюбин 2003, 46). У звичній перекладацькій парадигмі розглядає внутрішньомовний діахронний переклад В. Н. Комісаров, коли він пише, що перекладач нерідко має справу з оригіналом, створеним в іншу історичну епоху, в тому числі і на його рідній мові, що змінилася за цей період настільки, що її попередній стан являє собою ніби іншу мову (Комиссаров

1990, 224). У Рутледжській енциклопедії перекладознавства знаходимо термін «інтертемпоральний переклад», що вживається на позначення перекладу між двома формами однієї мови, розділеними часом (Routledge Encyclopedia of Translation Studies 2005, 114).

Вказується, що важливим завданням інтер-темпорального перекладу є не просто формальне осучаснення мови, а й приведення мовних форм у відповідність з сучасним мисленням.

Основною функцією діяхронного перекладу є забезпечення безперервності культурного буття нації шляхом підтримки зв'язку між культурною спадщиною попередніх поколінь і сучасним лігвокультурним соціумом. Тексти ранніх історичних епох, що мають культурну цінність для нинішнього і майбутніх поколінь, вимагають обережного, професійного переведення в нову форму, яка має відповідати двом основним вимогам – з одного боку, забезпечувати формальну доступність тексту для сучасного читача, а з іншого – з мінімально можливими втратами доносити до нього зміст, закладений в оригінал автором, у всій сукупності його семантичних складових і прагмастилістичних характеристик.

У 1939 році грецький мовознавець Маноліс Тріандафілідіс вказав на те, що для всіх націй переклад своєї давньої класичної літератури є унікальним джерелом оновлення національної культури [Routledge Encyclopedia of Translation Studies 2005, с. 430].

Потреба в діяхронному перекладі виникає не лише через незрозумілість давніх текстів для сучасного читача, яка є результатом історичної еволюції мови. Безумовно, мова «Беовульфа» і «Кентерберійських оповідань» Дж. Чосера вимагає перекладу засобами сучасної англійської мови, яка далеко відійшла від мови оригіналів. Деяку іншу ситуацію можна спостерігати в грецькій мові. У 19 столітті в Греції виникли запеклі суперечки з приводу доцільності і можливості перекладу Біблії з койне сучасною грецькою. Аргумент формальної зрозумілості давніх біблійних текстів сучасним грекам виявився недостатнім на тлі прагнення адекватно відтворити їхній зміст у доступній для широкої читацької аудиторії формі. Прагнення продемонструвати історичну безперервність грецької мови як важливу складову національної ідентичності послужило імпульсом для інтенсивної внутрішньомовної перекладацької діяльності в Греції. В цілому, з 1526 року, коли був надрукований перший парафраз «Іліади», 450 перекладачів перевели поетичні твори 425 грецьких поетів ранніх епох (Routledge Encyclopedia of Translation Studies 2005, 430).

Діяхронний переклад, як правило, передбачає комплексну трансформацію тексту оригіналу на всіх його рівнях – лексичному, морфологічному, синтаксичному, орфографічному. Розглянемо

деякі аспекти цього процесу на прикладі сучасного англійського перекладу «Кентерберійських оповідань» Дж. Чосера (XIV ст.), виконаного Невіллом Когхіллоу.

Історична динаміка лексичної системи проявляється в змінах семантичної структури, прагмафункціональних характеристик слів, їхнього статусу в словниковому складі мови.

Лексику оригіналу, яка зазнає змін в сучасному перекладі, можна розділити на кілька груп. По-перше, певна частина слів протягом шести століть, які відділяють нас від часу створення «Кентерберійських оповідань», вийшла з ужитку і має бути замінена сучасними еквівалентами. Прикладами таких слів є *eek* «також», *foreward* «договір», *hethenesse* «язичницькі країни», *reuse(n)* «їхати на війну; подорожувати», *wight* «жива істота», *bismotered* «забруднений», *herkne(n)* «слухати», *troue(n)* «вирити, вважати»:

*Of fustian he wered a **gypon** Al **bismotered** with his habergeon ...* [The Riverside Chaucer 1990, с. 24] – *He wore a fustian **tunic stained and dark With smudges** where his armour had left mark ...* (Chaucer 2003, 5) (General Prologue 75-76).

Друга група слів, які замінюються перекладачем, включає застарілі слова, що збереглися на периферії лексичної системи. Їхнє розуміння вимагає певної філологічної компетенції. Наприклад, іменник *halwe* «святий» в сучасній англійській зберіглось лише в *All-Hallows*. Тому перекладач абсолютно правомірно замінює його словом *saints*:

*... To ferne **halwes**, kowthe in sondry londes ...* (The Riverside Chaucer 1990, 23) – *... Of far-off **saints**, hallowed in sundry lands ...* (Chaucer 2003, 3) (General Prologue 13-14)

До третьої групи відносимо слова, форма яких є знайомою сучасному читачеві, проте у Чосера вони можуть мати значення, відмінні від їхнього загальновідомого значення у сучасній мові. У таких випадках перекладач повинен демонструвати свою філологічну ерудицію і, не довіряючи знайомій формі, визначати те значення, з яким це слово функціонувало в конкретному історичному періоді, а потім співставляти його з контекстом. Як-от, дієслово *defend* в часи Чосера, серед іншого, мало значення «запобігати, забороняти»:

*Wher can ye seye, in any manere age, That hye God **defended** mariage By expres word? (The Riverside Chaucer 1990, 106) – Show me a time or text where God **disparages Or sets a prohibition** upon marriages Expressly ...* (Chaucer 2003, 260) (The Wife of Bath's Prologue 59-61)

Слово *harlot*, яке в XIII столітті мало значення «бродяга, шахрай», в часи Чосера набуло значення «бродячий блазень; слуга; хлопець». Значення «повія» вперше реєструється в XV столітті (The Oxford

Dictionary of English Etymology 1966, 428). Як бачимо, це слово пройшло шлях комплексного функціонально-семантичного розвитку в напрямку спеціалізації значення, звуження сфери функціонування та зниження соціального маркування – в словниках сучасної англійської мови воно позначається як архаїчне та принизливе.

У наступному прикладі у Чосера *harlot* вжито на позначення хлопця і замінюється перекладачем на *scoundrel*:

“Ye, false **harlot**,” quod the millere ... (The Riverside Chaucer 1990, 83) – “You **scoundrel!**” said the miller. (Chaucer 2003, 117) (The Reeve’s Tale 4268).

В окрему групу можна виділити слова, які зберегли своє лексичне значення, але зазнали функціональної маргіналізації і в сучасній мові вживаються лише в певному функціональному реєстрі – поетичному, піднесеному, зниженому, жартівливому, або в певному мовному варіанті (діалекті). Наприклад, дієслово *wend* в сучасній англійській маркується словниками як архаїчне та книжне, а його функціонування обмежене словосполученням *to wend one’s way*. Перекладач Чосера замінює його загальноживаним *go*:

... In Southwerk at the Tabard as I lay Redy **to wenden** on my pilgrimage ... (The Riverside Chaucer 1990, 23) – ... In Southwerk, at The Tabard, as I lay Redy **to go** on pilgrimage ... (Chaucer 2003, 3) (General Prologue 15-16)

Необхідність морфологічної адаптації чосерівського тексту для сучасного читача пов’язана, зокрема, з процесами аналітизації англійської мови, що діяли протягом середньо- та ранньоніованглійського періодів. Перекладач повинен замінити ті флективні форми, які були втрачені. Синтетичні форми умовного способу, що мали у Чосера значно більше функціональне навантаження, замінюються сучасними аналітичними формами або формами дійсного способу. Питальні і заперечні структури перебудовуються за допомогою дієслова *do*, функціонування якого в якості допоміжного стало звичним лише в XV столітті. Особовий займенник 3 особи множини в об’єктному відмінку *hem* і присвійний займенник 3 особи множини *hir* замінюються сучасними *them*, *their*. Архаїчні для сучасного мовного стандарту форми займенника 2 особи однини *thou*, *thee*, *thyn* замінюються формами *you*, *your*. Часто перекладач змушений уточнювати значення дієслівних форм оригіналу або коригувати їхнє вживання відповідно до сучасної норми. Зокрема, це стосується форм Present Perfect, які в XIV столітті могли вживатися в контексті минулого часу:

Whan that this worthy duc, this Theseus, **Hath** Creon **slayn** and **wonne** Thebes thus ... (The Riverside Chaucer 1990, 39) – Now when Duke Theseus worthily **had done Justice on** Creon and when Thebes

was won ... (Chaucer 2003, 30) (The Knight's Tale 1001-1002)

У площині синтаксису чосерівський текст неминуче зазнає значних змін. Основними з них є трансформації структури речень, членування та об'єднання речень, «модернізація» конекторів, зміна порядку слів, нейтралізація множинного заперечення тощо.

Частина цих трансформацій є об'єктивно обов'язковими з точки зору сучасної норми, як в наступному прикладі з односкладним реченням:

Bifil that in that seson on a day ... (The Riverside Chaucer 1990, 23)
– **It happened** in that season that one day ... (Chaucer 2003, 3) (General Prologue 19).

В інших випадках синтаксичні зміни оригіналу є результатом вибору перекладача, його творчої діяльності як посередника між автором і сучасним читачем, який несе персональну відповідальність за адекватне відтворення оригіналу, до речі, у випадку з «Кентерберійськими оповіданнями», написаного переважно у віршованій формі, яка накладає на синтаксис цілий ряд обмежень.

Розглянемо тепер інший вид внутрішньомовного перекладу – синхронний, в рамках якого ми пропонуємо розрізняти *міжваріантний, нормалізуючий та спрощуючий* переклад.

Існування варіантів мови є потенційною передумовою виникнення проблем в процесі комунікації між носіями цих варіантів. Під *міжваріантним перекладом* пропонуємо розуміти переклад тексту, створеного на одному із національних або територіальних варіантів мови, мовними засобами, що є нормативними для іншого національного або територіального варіанту цієї ж мови. Наприклад, міжваріантний переклад може бути актуальним для носіїв британського та американського варіантів англійської мови.

У статті (Pillière 2010) Лінда Пільєр зазначає, що хоча пересічний читач знає, що існують британський та американський варіанти англійської мови, він зазвичай не замислюється над тим, що видання британського роману, придбане по той бік Атлантики, часто містить текст, який був суттєво змінений для північноамериканського читача, тобто «перекладений».

Так, наприклад, британські оригінали книг Джоан Роулінг про Гаррі Поттера зазнали перекладу на американський варіант англійської. Головний редактор американського видання книги «Гаррі Поттер і філософський камінь» Артур Левін наголошував на тому, що він не мав на меті американізувати книгу, а навпаки – перекласти її, щоб сприйняття твору американськими дітьми нічим не відрізнялося від його сприйняття британськими дітьми (Radosh 1999).

У процесі такого перекладу оригінальний текст роману зазнав певних змін у орфографічній, лексичній та граматичній площинах, які були необхідними для його адекватного сприйняття американською читацькою аудиторією.

Деякі слова потребували перекладу для американського читача, оскільки їхнє значення різняться в британському та американському варіантах англійської.

Як правило, це стосується назв одягу і його елементів та інших предметів повсякденного оточення, наприклад:

*‘Every year she makes us a **jumper**,’ said Ron, unwrapping his own, ‘and mine’s always maroon.’*” (Rowling 2014, 215). – *‘Every year she makes us a **sweater**,’ said Ron, unwrapping his own, ‘and mine’s always maroon.’*” (Rowling 1997).

*Uncle Vernon dumped Harry’s trunk on to a **trolley** and wheeled it in to the station for him.* (Rowling 2014, 96). – *Uncle Vernon dumped Harry’s trunk on to a **cart** and wheeled it in to the station for him.* (Rowling 1997).

Бачимо, що британські слова *jumper* та *trolley* в американському варіанті книги замінено на *sweater* та *cart* відповідно. Це пояснюється тим, що під словом *jumper* носії американського варіанту англійської розуміють аж ніяк не теплий в’язаний светр з довгими рукавами, а сарафан. Щоб Гаррі та Рон носили не сарафани, а теплі светри, слово *jumper* необхідно було замінити на *sweater*. В американській англійській *trolley* – це переважно трамвай, а не візок чи корзина, яку використовують в крамницях для складання та перевезення продуктів. З таким значенням в американському варіанті, як правило, вживається слово *cart*.

Доволі часто носії британського варіанту англійської вживають слово *tea*, маючи на увазі прийом їжі, наприклад:

*Great-uncle Algie came round for **tea** and he was hanging me out of an upstairs window by the ankles.* (Rowling 2014, 134). – *Great Uncle Algie came round for **dinner** and he was hanging me out of an upstairs window by the ankles* (Rowling 1997).

Оскільки в цьому контексті мається на увазі саме прийом їжі, а не просто чай, виявилось доцільним замінити слово *tea* на *dinner*.

Потенційним джерелом непорозуміння є реалії іншої культури. Так, в американському виданні роману Дж. Роулінг довелось замінити деякі назви спортивних ігор, які не поширені в Сполучених Штатах, як наприклад *football* та *rounders*:

*He handed Harry a small club, a bit like a **rounders** bat* (Rowling 2014, 180). – *He handed Harry a small club, a bit like a short **baseball** bat* (Rowling 1997).

*Ron had already had a big argument with Dean Thomas, who shared their dormitory, about **football**.* (Rowling 2014, 154). – *Ron had already*

*had a big argument with Dean Thomas, who shared their dormitory, about **soccer*** (Rowling 1997).

У випадку зі словом *rounders* (це гра англійського походження, що грається з м'ячем та битою і дещо нагадує бейсбол), яке не має еквіваленту в американському варіанті англійської, редакторам американського видання довелося використати наближений відповідник – *baseball*.

Важливим об'єктом міжваріантного перекладу є сленг. Необхідність професійного поводження зі сленгом при міжваріантному перекладі обумовлена, з одного боку, його значною прагматичною функцією в тексті, а з іншого боку, відмінностями між американським та британським сленгом. Такі британські сленгізми як *nutter* «псих, ненормальний», *rubbish* «поганий», *to sack* «звільняти», *to pop one's clogs* «дуба врізати, померти» в американському виданні «Гаррі Поттера» були відповідно замінені на *maniac*, *bad*, *to fire*, *to kick the bucket*. Разом з тим, деякі специфічні британські розмовні вирази залишені без змін – наприклад, в реченні “*She – er – got a bit shirty with me*” слово *shirty* збережено, хоча воно є «екзотичним» для американців. Артур Левін пояснює, що обговорював це слово з Джоан Роулінг, і вони вирішили залишити його через яскраве сленгове звучання і семантичну прозорість в контексті. Левін пише, що *shirty* – це слово, на якому автор хоче, щоб ви зупинилися і прислухалися (Radosh 1999).

Крім лексичних заміन, в американських виданнях «Гаррі Поттера» спостерігаємо граматичні трансформації – зміну порядку слів, структури речень, додавання і опущення фрагментів речень, заміну дієслова *shall* на *will*, зміни, пов'язані з відмінним вживанням в американському і британському варіантах артиклів, фразових дієслів, прийменників. Типовою є заміна в американському тексті британської форми дієприкметника *got* на *gotten*. В тих випадках, коли дієслово в минулому часі має варіативність форм, в американському тексті, як правило, вживається правильна форма, на відміну від британського тексту, який використовує неправильну, наприклад:

*Harry **leant** over the side of his own bed and pulled the Cloak out from under it.* (Rowling 2014, 219). – *Harry **leaned** over the side of his own bed and pulled the Cloak out from under it* (Rowling 1997).

Британські орфографія і пунктуація також зазнали змін відповідно до американських стандартів.

Під *нормалізуючим синхронним перекладом* пропонуємо розуміти переклад субстандартного (діалектного, жаргонного, сленгового) мовлення шляхом його «нормалізації», приведення у відповідність до норм мовного стандарту. Саме такий переклад здійснює для читача герой роману Вілкі Коллінза «Місячний камінь»

Бетерідж, відтворюючи мовлення місіс Йолланд, яка говорила на йоркширському діалекті. Сам Бетерідж пише про свою функцію перекладача так: “*NOTA BENE – I translate Mrs. Yolland out of Yorkshire language into English language. When I tell you that the all-accomplished Cuff was every now and then puzzled to understand her until I helped him, you will draw your own conclusions as to what your state of mind would be if I reported her in her native tongue.*” (Частина I, глава XV) (Collins 1997).

Як бачимо, Бетерідж наголошує, що його метою є забезпечення розуміння – універсальна мета перекладу як виду мовленнєвої діяльності.

Логічно зауважити, що об’єкт нормалізуючого перекладу, як правило, знаходиться поза формальним дискурсом. Вихідний текст у цьому виді перекладу є продуктом переважно усного неформального мовлення, тому не часто фіксується на письмі.

Специфіка нормалізуючого внутрішньомовного перекладу також полягає в тому, що він у більшості випадків має пізнавальну мету, є науково або дидактично вмотивованим. Іншими словами, до нього часто вдаються не стільки заради забезпечення розуміння в процесі безпосередньої комунікації, скільки з метою вивчення самої субстандартної мови або у зв’язку з обмеженістю мовної компетенції реципієнта (адаптація фольклору для дитячої аудиторії або з навчальною метою, переклад (субтитрування) субстандартної мови для людей, які вивчають іноземну мову). У відомому науково-популярному серіалі “The Story of English” (BBC, 1986) автори вдаються до перекладу мовлення носія йоркширського діалекту за допомогою субтитрів. Мета цього відеофрагменту – проілюструвати відмінності між йоркширським діалектом та стандартною англійською.

Мовні прояви політичної коректності теж можна розглядати як різновид внутрішньомовного перекладу. Заміни слів та виразів, що вважаються неприйнятними з точки зору суспільної моралі, евфемізмами, на нашу думку, абсолютно логічно розглядати як вид нормалізуючого перекладу.

Відомим прикладом синхронного внутрішньомовного перекладу назви літературного твору, вмотивованого фактором політкоректності, є переклад назви роману Агати Крісті “Ten Little Niggers”, який був виданий у Сполучених Штатах під назвою “And Then There Were None” (останній рядок дитячої лічилки про десять негрятят), оскільки слово *nigger* вже на початку 20 століття вважалось в США образливим, расистським. Усі подальші американські перевидання та адаптації використовували назву “And Then There Were None”, за винятком видань Pocket Books,

опублікованих між 1964 і 1986 роками, які з'явилися під назвою "Ten Little Indians".

Під *спрощуючим перекладом* пропонуємо розуміти такий процес і результат трансферу смислу в рамках однієї мови, який полягає у спрощенні мовної форми вихідного тексту, її пристосуванні до рівня ерудиції та мовної компетентності цільової аудиторії. Такі спрощення та пристосування можуть мати своїм наслідком значні зміни фізичного обсягу тексту. Прикладом спрощуючого перекладу є адаптація художніх творів, написаних для дорослої аудиторії, для дитячої аудиторії, або створення статей в Simple English Wikipedia.

Карен Зетсен зазначає, що в багатьох країнах, зокрема, Данії, сьогодні зростають вимоги суспільства щодо того, щоб експертні знання були доступними для широкої громадськості, непрофесіоналів. Споживачі різноманітних послуг, пацієнти, платники податків тощо більше не хочуть толерувати незрозумілі їм експертні тексти. Існує величезний попит на *expert-to-layman translation*, тобто переклади експертних текстів для неспеціалістів [Zethsen 2009]. Оскільки для більшості експертів важко писати на свою професійну тематику нефаховою мовою, зрозумілою широкому загалу, виникає потреба в посередниках-перекладачах. Таким чином, *expert-to-layman translation* також можна розглядати як приклад спрощуючого перекладу.

Підсумовуючи, відзначимо, що запропоновані види внутрішньомовного перекладу безумовно не претендують на статус вичерпної типології. Проблематика трансферу смислу в межах однієї мови лише починає привертати увагу перекладознавців. Проте, очевидно, що накопичена практика різних видів перекладу в межах однієї мови є достатнім аргументом для подальшого вивчення цього явища в межах загальнотеоретичної концепції перекладу, дослідження його форм, жанрово-функціональних особливостей та механізмів реалізації.

Наукові джерела:

Виноградов, В. С. 2001. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы). М.: Издательство института общего среднего образования РАО. 224 с.

Комиссаров, В. Н. 1990. Теория перевода (лингвистические аспекты). М.: Высшая школа. 253 с.

Нелюбин, А. Л. 2003. Толковый переводческий словарь. М.: Флинта, Наука. 320 с.

Нелюбин, А. Л. 2013. Введение в технику перевода. М.: Флинта, Наука, 216 с.

Шмігер, Т. В. 2018. Перекладознавчий аналіз – теоретичні та прикладні аспекти: давня українська література сучасними українською та англійською мовами. Львів: ЛНУ імені Івана Франка. 510 с.

Якобсон, Р. 1978. О лингвистических аспектах перевода. Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. М.: Международные отношения. С.16-24.

Albachten, O. B. 2014. Intralingual Translation: Discussions within Translation Studies and the Case of Turkey. In: *A Companion to Translation Studies*. Ed. by Sandra Bermann and Catherine Porter. Wiley Blackwell. P. 573-585.

Chaucer, G. 2003. *The Canterbury Tales*. Translated into Modern English by Nevill Coghill. London: Penguin Books. 510 p.

Collins, W. 1997. *The Moonstone*. Wordsworth Editions Ltd. 438 p.

Luo, X. 2019. What Can Intralingual Translation Do? In: *Asia Pacific Translation and Intercultural Studies*. Volume 6. Issue 1. P. 1-2. <https://doi.org/10.1080/23306343.2019.1633008>.

Pillière, L. 2010. Conflicting Voices: An Analysis of Intralingual Translation from British English to American English. In: *E-Rea*. No 8.1. <http://journals.openedition.org/erea/1404>.

Radosh, D. 1999. Why American Kids Don't Consider Harry Potter an Insufferable Prig. In: *The New Yorker*. September 20. www.radosh.net/writing/potter.html.

Routledge Encyclopedia of Translation Studies. 2005. Edited by Mona Baker. London and New York: Routledge. 654 p.

Rowling, J. K. 2014. *Harry Potter and the Philosopher's Stone*. London: Bloomsbury, 332 p.

Rowling, J. K. 1997. *Harry Potter and the Sorcerer's Stone*. New York: Scholastic Press, <http://thefreeonlinenovel.com/bi/harry-potter-and-the-sorcerers-stone>.

Steiner, G. 1998. *After Babel. Aspects of Language and Translation*. Oxford, New York: Oxford University Press. 538 p.

The Oxford Dictionary of English Etymology. 1966. Ed. by C.T. Onions. Oxford: At the Clarendon Press. 1025 p.

The Riverside Chaucer. 1990. General ed. Larry D. Benson. Oxford: Oxford University Press. 1327 p.

Zethsen, K. K. 2009. Intralingual Translation: An Attempt at Description. In: *Meta*. Volume 54. Number 4. P. 795-812. <https://doi.org/10.7202/038904ar>.

Якість перекладу як передумова забезпечення екології міжмовної комунікації

Журавльова О. – кандидат філологічних наук
orcid: 0000-0002-6754-9247

Екологія міжмовної комунікації є сучасним самостійним напрямком, що становить своєрідний синтез декількох наукових сфер, зокрема лінгвістики, перекладознавства та екології. Зважаючи на складність і динамічність мови як системи, виникає необхідність створення підходу, за допомогою якого ці властивості враховувалися б під час такої комунікації. Окрім цього, однією з причин виникнення екології міжмовної комунікації є тенденція до екологізації різних галузей, що призводить до формування гібридних напрямків (Пылаева 2015, 97).

Теоретико-методологічні засади концепту «екологія міжмовної комунікації»

Екологію комунікації, включно з міжмовною, у контексті різноманітних науково-дослідницьких площин вивчали Л. Ж. Кальве, А. Г. Федюченко, А. І. Субетто, Н. Н. Кисліцина, К. М. Пилаєва, Р. Харре, І. Брокмайер, П. Мюльхойслер, Е. Хауген та інші. У площині екології мови вважається, що основу екологічного мислення становить розуміння системних взаємозв'язків явищ різної природи та залучення до інструментарію дослідження поняття середовища, тобто сукупності зовнішніх умов, системи зовнішнього оточення, властивості якого впливають на об'єкт дослідження і, у свою чергу, також змінюються від впливом об'єкту, котрий знаходиться в ньому (Бернацкая 2011).

На сучасному етапі розвитку екології мови виокремлюють три аспекти дисципліни:

1) інтралінгвальний, що знаходиться у тісному взаємозв'язку з культурою мовлення, стилістикою, риторикою і включає вивчення порушень правильності, ясності, логічності, виразності та інших комунікативних якостей мови. Основними завданнями інтралінгвальних досліджень є вилучення чи послаблення негативних тенденцій у використанні мови, запобігання регресу мови шляхом збідніння його виражальних ресурсів і усунення функціонально-стилістичних та аксіологічних опозицій. Крім того, науковці намагаються перевірити, чи здатна мова як система до саморозвитку та самоконтролю;

2) інтерлінгвальний, який пов'язаний з дослідженням середовища існування окремих етнічних мов, проблемою зникнення мов та зменшенням лінгвістичної різноманітності на Землі. Мова розглядається як надсистема, для якої притаманні універсальні принципи організації. Мета інтерлінгвальних досліджень – опис та закріплення в історичній пам'яті людства кожної мови та її культурно-історичну цінність;

3) транслінгвальний, котрий розвивається на тлі взаємодії мов та культур. Цей аспект пов'язаний з використанням одиниць, засобів, реалій однієї мови та культури в контексті іншої мови та культури, зокрема в художній літературі, фольклорі, публіцистиці. Мова розглядається як засіб трансляції культури всередині одного соціуму та між різномовними соціумами. Учені цього напрямку займаються описом форм мовної інтеграції, мирного співіснування, мовної толерантності, а також здійснюють розробку принципів «міжкультурної комунікації», «діалогу культур» за допомогою мов (Бернацкая 2011).

У площині еколінгвістики було створено чотири моделі:

1) *гравітаційна модель*, яка співвідноситься з найвищим рівнем екосфери і пояснює макросоціолінгвістичні зв'язки між різними мовами, що дозволяє проаналізувати екологічну нерівність мов та їх ієрархію. З метою збереження лінгвістичного багатоманіття Л.-Ж. Кальве пропонує власну екологічну політику для держави, суспільства та міжнародних організацій;

2) *гомеостатична модель* («мовна галактика»), що враховує регулювання мовних ситуацій та мов у відношення «мова-суспільство», пов'язане зі встановленням та порушенням рівноваги певних мов та мовної екосистеми в цілому;

3) *репрезентативна модель*, яка пояснює принципи вираження мови в індивідуальній та колективній практиці і стосується питання лінгвістичної безпеки;

4) *трансмісійна модель*, що вивчає еволюцію мови та мовних ситуацій в діахронічному аспекті (збереження мови, динаміка співвідношення понять «еволюція-революція» у системі мови) (Маслова 2004, 35).

Теорії, стратегії, принципи екології перекладу

Екологічний аспект набуває неабиякого значення під час перекладу, оскільки текст можна розглядати як систему екоконцептів – багатовимірних одиниць мислення, підґрунтям яких слугує національна пам'ять носіїв мови оригіналу, їх предметно-практична та мисленнева діяльність.

Поєднання екоконцептів утворює екосмисл – відображення взаємозв'язку явищ, описаних у тексті, за допомогою мовних одиниць різних рівнів. У межах твору, зазвичай, існує декілька основних екоконцептів, які, у свою чергу, можна умовно поділити на субеконцепти. Аналіз сукупності екоконцептів твору, тобто його концептосфери, сприяє кращому розумінню задуму автора.

Хоча екоконцепт відображає особливості менталітету носіїв мови, неможливо повністю зрозуміти його зміст, оскільки межі цього поняття є не досить чіткими і, як наслідок, не дозволяють здійснити єдину інтерпретацію. Саме тому і виникають різні варіанти перекладу одного екосмислу різними мовами.

К. Пылаева розрізняє такі способи лексичної передачі екоконцептів:

1) природні, якими можуть виступати представники рослинного та тваринного світу, пори року, елементи ландшафту, водойми;

2) культурні, які відображають реалії, пов'язані з історією країни, національні традиції, артефакти, релігійні символи, твори фольклорного мистецтва;

3) емоційно-особистісні, що виражають емоційний стан (Пылаева 2015).

Реалізація екоконцептів у творі здійснюється шляхом їх відображення в екосмислах. Екосмисл перебуває в постійному розвитку, його динаміка визначається культурними та мовними традиціями, з якими пов'язаний твір.

Завдання перекладача полягає в декодуванні та інтерпретації екосмислів. Залежно від рівня гармонійності тексту перекладу розрізняють позитивну спрямованість екосмислів (їх збереження та наростання), нейтральну (ослаблення вихідних екосмислів), негативну (втрата чи спотворення екосмислів). Екосмисли можуть актуалізуватися за допомогою окремої лексеми, словосполучення, речення або як сукупність цих одиниць. Як наслідок, щоб правильно зрозуміти основну ідею твору, необхідно здійснити декодування екосмислів, в яких виражені ключові екоконцепти, які формують екосистему тексту оригіналу. В аспекті концепції екології перекладу твір виступає як система екосмислів, екоконцептів та субеконцептів. Для забезпечення гармонізації перекладу необхідно аналізувати взаємозв'язки в межах системи екосмислів та екоконцептів.

Н. Н. Кислицина стверджує, що «екологічний підхід до мови передбачає трактування останньої як невід'ємного компонента холистичного ланцюга взаємовідносин, що існують між людиною, суспільством і природою» (Кислицина 2003).

Екологія перекладу враховує фактор антропоцентричності під час сприйняття тексту. Л. В. Кушніна переконана, що антропоцентричність впливає на гармонійність перекладу, зокрема інтерпретативна діяльність перекладача може вважатися частиною концепції екології перекладу, оскільки підпадає під загальні закономірності глобальної системи.

«Успішне вирішення проблеми співвідношення культури, перекладу та природи забезпечить досягнення перекладацької гармонії в умовах міжособистісної взаємодії суб'єктів природи та суб'єктів культури – автора тексту, його перекладача та читача» (Кушніна, Юзманов 2010, 45).

На думку дослідниці, екологія перекладу ґрунтується на взаємопов'язаних принципах антропоцентризму, емпатії та елітарності особистості перекладача. Розглядаючи переклад як «синергетичну систему транспонування різнорідних імпліцитних та експліцитних смислів тексту/дискурсу перекладу», особливу роль у цьому процесі Л. В. Кушніна відводить особистості перекладача, який під час своєї роботи формує смисл тексту перекладу, таким чином створюючи в перекладацькому просторі текст перекладу, рівнозначний за своєю унікальністю оригіналу (Кушніна 2004).

Зосередження сучасних мовознавчих досліджень на антропоцентричному аспекті можна пояснити «зміною лінгвістичних пріоритетів, розробкою нових стратегій лінгвістичного пошуку», що спричинили виникнення інших поглядів на мову (Кушніна 2004).

Окрім того, сучасне перекладознавство все частіше поміщає в центр процесу перекладу особистість перекладача, зокрема його розуміння тексту оригіналу, здатність відтворити виявлені смисли в цільовій мові та культурі. Таким чином, гармонізація стосунків особистості та середовища, яке її оточує, відображає дію принципу антропоцентризму, який існує «в полях усіх суб'єктів перекладацької комунікації, але найголовніше, в полі перекладача» (Кушніна 2004, 55).

Саме особистісний характер перекладу, а не просто перенесення та змінювання слів, словосполучень, речень і тексту в цілому є вираженням екологічної складової перекладу.

Екологічність тексту також полягає в тому, що після завершення перекладацького процесу інтегративний смисл тексту утворюється за допомогою тих елементів, які «успішно протидіють впливу середовища та відповідають вимогам соціуму» (Кушніна 2004, 55).

Л. В. Кушніна вважає, що гармонійний текст перекладу може бути виконаний лише висококваліфікованим спеціалістом, яка максимально використовує потенціал рідної мови під час пошуку оптимального перекладацького рішення.

Цей аспект є важливим для екології перекладу, оскільки дозволяє проаналізувати, яким чином існування тексту та мови загалом залежить від особистості й соціуму, тобто спосіб їх співіснування в культурному та природному середовищі (Кушнина 2004, 59).

Теоретичні передумови антропоцентричного підходу до мови були закладені у працях німецького вченого В. фон Гумбольдта та українського вченого О. О. Потебні. Так, О. О. Потебня зауважив: «Мова розвивається лише в суспільстві, і причому не лише тому, що людина є завжди частиною цілого, до якого належить, а саме свого племені, народу, людства, не лише внаслідок необхідності взаємного розуміння як умови можливості суспільних установ, але й тому, що людина розуміє саму себе, лише випробувавши на інших зрозумілість своїх слів» (Потебня).

Французький лінгвіст Е. Бенвеніст також підкреслював нерозривність понять людини і мови, вважаючи, що відобразити людину без мови неможливо, а «мова належить до самого визначення людини. Саме в мові і завдяки мові людина конститується як суб'єкт» (Бенвеніст 2002, 293).

Антропоцентричний підхід сформулював новий об'єкт досліджень – так звану мовну особистість, тобто індивіда, який розглядається з погляду своєї готовності здійснювати мовні вчинки, створювати мову і сприймати її. Оскільки мова є активною формою пізнання дійсності і надає реальний комплексний образ світу, досягнути який людина намагається впродовж століть, виникає низка складнощів під час вивчення мовної особистості (Маслова 2004).

Поняття мовної особистості є багатоаспектним і охоплює не лише низку психофізичних властивостей індивіда, за допомогою яких він створює і сприймає мову, але й сукупність особливостей вербальної поведінки людини, що використовує мову як засіб спілкування, а також закріплений в лексичній системі базовий національно-культурний прототип носія певної мови, що ґрунтується на світоглядній установках, ціннісних пріоритетів та поведінкових реакцій (Маслова 2004).

У лінгвістиці поняття антропоцентризму відображає, насамперед, процес номіналізації об'єктів та явищ дійсності, а також аналіз їх корисності для людини.

Саме антропоцентричний підхід до мови забезпечує розуміння системи лінгвістичних принципів і таким чином сприяє вирішенню лінгвістичних проблем, оскільки для аналізу будови і функціонування мови необхідно враховувати такі фактори: мовні форми, мислення і психологію носія мови, а також позамовну дійсність (Ребрій 2012).

У межах екології перекладу антропоцентричність тісно пов'язана з якістю перекладу, що виступає ключовим об'єктом дослідження цього напрямку. Під час реального процесу перекладу кінцевою метою є переклад найвищої якості, який повинен полегшити комунікацію (Федюченко 2012, 97).

Так, В. В. Сдобников вважає якість перекладу домінуючою категорією перекладознавства, з якою всі інші категорії пов'язані відносинами субординації (Сдобников 2007, 199).

Якість перекладу безпосередньо залежить від кількості та характеру помилок. Оскільки поняття перекладацької помилки є досить складним і може трактуватися по-різному як лінгвістами, так і безпосередніми учасниками процесу перекладу (замовником, автором вихідного тексту, перекладачем, редактором), досить складно сформуувати універсальні параметри якості перекладу. Окрім того, різні категорії якості типології помилок застосовуються до різних видів перекладу (Федюченко 2012, 98).

Проте зарубіжні та вітчизняні лінгвісти все ж виокремлюють певні спільні властивості перекладацької помилки, зокрема порушення норми, відхилення від змісту оригіналу, невідповідність комунікативного ефекту тексту цільової мови ефекту мови оригіналу, а також «несвідомість» помилок (Федюченко 2012, 99). Л. Г. Федюченко виокремлює п'ять нормативних вимог до перекладу:

- 1) норма еквівалентності перекладу;
- 2) жанрово-стилістична норма перекладу;
- 3) норма перекладацького мовлення;
- 4) прагматична норма перекладу;
- 5) конвенціональна норма перекладу (Федюченко 2012, 99).

Концепція екологічності розглядає переклад як особливу злагоджену систему, саме тому порушення однієї з вищезазначених нормативних вимог призводить до порушення інших, а отже, до низки інших взаємопов'язаних помилок.

Зокрема, порушення норми еквівалентності часто спричиняє помилки на етапі сприйняття тексту та фактичні помилки, порушення жанрово-стилістичної норми відображається в помилках на етапі відтворення, а саме стильових помилках, порушення норми перекладацького мовлення виявляється в лексичних та граматичних помилках, а також калькування.

Порушення прагматичної норми має найбільший вплив на якість перекладу, оскільки рівень передачі прагматичного потенціалу залежить всі дотримання та недотримання будь-якої норми перекладу. Несвідоме ігнорування конвенціональної норми перекладу також відображається в усіх типах помилок (Федюченко 2012, 99).

Отже, екологія перекладу є синергетичним напрямком, що утворився в межах еколінгвістики – сучасного мовознавчого напрямку, головним об'єктом якого є мова як система з усією багатоманітністю зв'язків її компонентів. Антропоцентризм виступає ключовим поняттям екології перекладу та еколінгвістики, оскільки індивід та мова здійснюють постійний взаємний вплив.

У рамках екологічної парадигми перекладацького процесу якість перекладу розглядається як якісний рівень виконаного перекладу (усного або письмового), що оцінюється на підґрунті певних суб'єктивних та об'єктивних критеріїв. Одним із незаперечних об'єктивних чинників, що забезпечують якість перекладу, є професійна кваліфікація перекладача, його готовність до виконання поставленого завдання. Зазначене включає в себе високий рівень мовної підготовки, адже мова є невід'ємним компонентом взаємовідносин між людиною, суспільством та природою, а в рамках виконуваного дослідження функціонування й розвиток мови розглядаються як екосистема, оточуючий світ – як мовний концепт.

Наукові джерела:

Бацевич, Ф. С. 2008. Філософія мови : Історія лінгвофілософських учень : Підручник. 240 с.

Бенвенист, Э. 2002. Общая лингвистика. УРСС. 448 с.

Бернацкая, А. А. 2011 О трех аспектах экологии языка. URL: ecolinguistics.ru/doc/mat36.doc

Кислицына, Н. Н. Эколингвистика – новое направление в языкознании URL: [http:// www.crimea.edu/tnu/magazine/culture/culture37/part1/zip/kislitsina.zip](http://www.crimea.edu/tnu/magazine/culture/culture37/part1/zip/kislitsina.zip)

Коломієць, Л. В. 2006. Еволюція напрямів в англо-українському поетичному перекладі кінця ХІХ – початку ХХІ ст. : дис... д-ра наук. 498 с.

Кушнина, Л. В., Юзманов, П. Р. 2010. Экология перевода: культура VS природа. Экология языка на перекресте наук: материалы науч. конф. Тюмень. С. 39 – 45.

Кушнина, Л. В. 2004. Взаимодействие языков и культур в переводческом про-странстве : дисс... д-ра. филол. наук. 440 с.

Маслова, В. А. 2004. Когнитивная лингвистика. Терра Системс. 266 с.

Пылаева, Е. М. 2015. Актуализация ключевых концептов текста перевода: эколингвистический поход : дисс... канд. филол. наук: 215 с.

Ребрій, О. В. 2012. Сучасні концепції творчості у перекладі: монографія. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна. 376 с.

Сдобников, В. В., Петрова, О. В. 2007. Теория перевода : Учебное пособие. АСТ, Восток-Запад. 448 с.

Федюченко, Л. Г. 2012. Экологический аспект перевода: переводческая ошибка. Вестник Тюменского государственного университета. Тюмень. № 1. С. 97 – 102.

Норма та аномалія у спеціальному та художньому перекладі

Струк І. – кандидат філологічних наук, доцент
orcid: 0000-0002-8128-0205

Одним із основних векторів сучасної науки про переклад є впорядкування питань, пов'язаних з вибором адекватних шляхів перекладу спеціальних та художніх текстів, і зокрема, передаванням мовних недоладностей, виявлення причин їх виникнення та функціонального навантаження у тексті. Лексику, яка виходить за межі нормованих лексем, відносять до найменш дослідженого та потрактованого у межах сучасного перекладознавства мовного явища, що, однак, залишається домінуючим за своєю науковою цінністю, передусім через свою реліктовість, невідповідність та нетрадиційність для літературної мови. У культурі мови перекладу помилку варто розглядати не просто як одруківку чи неточність, а, подекуди, як унікальний засіб передавання емотивності на різних мовних рівнях, який виникає у результаті тривалих, складних і неоднорідних за характером історичних та мовних процесів, що відповідно, викликає певні труднощі в перекладачів, на яких, лягає відповідальність за адекватне відтворення семантичної композиції спеціального та художнього текстів. Завдання перекладача ускладнюється, коли мовний субстандарт використовують у ролі носія стилістичної інформації, що обов'язково передбачає збереження смислового навантаження першотвору.

Питання співвіднесення «норми» і «відхилення від норми» цікавило вчених ще з часів античності, коли дискусії точилися навколо питання про характер ідентичності понять «аналогії» і «аномалії»; результати цих дискусій знайшли своє відображення у граматиках різних мов, зокрема у пропозиції вирізняти певні мовні правила (аналогія) та відхилення від них (аномалія). На сучасному етапі лінгвістичних пошуків поняття «мовна аномалія» розглядають не просто як «комунікативний шум» (О. О. Селіванова), «комунікативну невдачу» (О. В. Яшенкова), «перешкоди у спілкуванні» (М. Д. Феллер), «нульовий рівень письма» (Р. Барт, В. Г. Гак), «комунікативний збій» (Г. Кларк), «мовленнєві невдачі» (О. Кукушкіна), «текстове напруження» (Л. В. Короткова), «парадокс» (О. Жигадо), а здебільшого як показник мовного розвитку та людської творчості (Радбиль 2012, 123).

Природа мовних аномалій досить ґрунтовно досліджена у працях Ю. Д. Апресяна, Н. Д. Арутюнової, Т. В. Булигіної, О. Н. Єрмакової, О. С. Кубрякової, І. М. Кобозевої, Л. В. Короткової, О. В. Падучевої,

Т. Б. Радбиль, А. Д. Шмельова. Однак, серед перекладознавчих праць, де розглядають поняття мовної аномалії можна назвати лише монографію О. В. Ребрія «Сучасні концепції творчості у перекладі». Дослідник аналізує фонографічні аномалії, зупиняючись, зокрема, на таких групах відхилень від норми, як параграфемні стилізації, ономатопеї, (квазі)реалії, okazіоналізми та (квазі)фразеологізми. Докладно розглянуті фонографічні стилізації мовленнєвих аномалій персонажів художніх творів. Запропонована чітка система правил відтворення фонографічних аномалій українською мовою.

Мовна аномалія у сучасній лінгвістичній парадигмі

Варто одразу зазначити, що розуміння феномену *мовна аномалія* у сучасній лінгвістичній парадигмі має неоднозначне трактування: від загальномовного явища до більш звуженого та конкретизованого тлумачення цього поняття, як: порушення норм уживання певної мовної чи текстової одиниці (Апресян 1990, 50); навмисне порушення норм чи правил використання мовної одиниці, котре реалізується через порушення структурно-семантичних зв'язків між словами (Мурдускіна 2011, 6).

У деяких наукових працях (див., до прикладу, (Кобозева 1990) висловлене уявлення про аномалію як про відхилення від норми, для якого легко добрати стандартний спосіб мовного вираження. Є й інший підхід (Федяєва 2013, с. 15), згідно з яким мовну аномалію трактують як «розбіжність між двома різними видами знань: знанням актуального світу і знанням, отриманим читачем з текстового світу, що й веде до виникнення текстового напруження». Іншими словами, у цьому особливому випадку, відхід від норми орієнтується на стиль автора, що власне передбачає створення «напруженої» мовної ситуації, через яку читачеві варто пройти, щоб познайомитися з індивідуальною особливістю процесу бачення, осмислення і перетворення автором реальної дійсності. Тобто, відхід від мовного канону передає відхилення від канонічних форм на більш глибокому рівні, на рівні свідомості автора або його персонажів.

Дехто з лінгвістів (до прикладу, Л. А. Козлова) розглядає аномалію як різновид відхилення від норми на рівні фонем, сполучуваності мовних одиниць різних рівнів, які можуть бути як навмисними, так і ненавмисними за характером. Особливу увагу дослідники надають навмисним аномаліям, котрі підвищують інформативне навантаження твору, підсилюють експресивність мовної форми та породжують нові смисли (Козлова 2012, 123).

У сучасних перекладознавчих студіях, виходячи певною мірою з позицій когнітивного, гносеологічного трактування поняття «аномалія» як фіксування певного відхилення від відомих закономірностей у процесі сприймання, розуміння і пізнання об'єкта (Мурдускіна 2011, 6), розуміють як 1) різновид перекладацької суб'єктивної транспозиції; 2) запорука створення своєрідного «перекладацького шарму» і «творчої манери»; 3) операції з поверхневими структурами творів, що корелюють з дією певних соціальних, лінгвістичних і екстралінгвальних чинників (Швачко 2005, 90–91). Мовні аномалії у вимірі спеціального та художнього перекладів акцентують увагу на головних процесах аналізу емотивно насиченої лексеми, сприяють виявленню смислового навантаження мовного коду і його переосмисленню з точки зору цільової культури.

У вітчизняному мовознавстві термін *аномалія* підмінює інший – *девіація*. Загалом, у сучасному мовознавстві ці два поняття часто зливаються, як до прикладу: «аномалії, девіації, тобто невластиві імплікативним настановам дискурсивних практик способи конструювання та вживання мовних одиниць» (Мільченко 2011, 8).

Дослідник Т. Б. Радбиль проводить між ними доволі чіткі паралелі, зазначаючи, що мовна аномалія є ширшим поняттям, оскільки включає не лише девіацію як зовнішню оболонку мовних одиниць, а й «різноманітні семантичні, стилістичні, нарративні, прагматичні відхилення від девіації на тлі стандартної мови, які є функціонально напруженими, тобто являють собою засіб відтворення особливої естетичної інтенції автора і є засобом фіксування унікальної «картини світу художника» (Радбиль 2012, 309). Звідси, поняття «аномалія» є ширшим поняттям, охоплює різні мовностилістичні засоби, а відтак залишається зрозуміти основні засади їх творення та особливості вираження / функціонування мовних аномалій у спеціальних та художніх текстах.

Специфіка функціонування мовної аномалії у тексті

Науковці неодноразово зауважували, що функціонування мовної аномалії у тексті має свою специфіку. Так, мовна аномалія є важливим елементом художнього твору, поодиноким складником галузевої літератури, одним із засобів створення художнього образу окремого героя твору. Аномалія надає тексту особливого емотивного навантаження, має незвичну фонографічну, лексичну та граматичну форми, а також латентне асоціативне тло. Вона відповідає духу, задуму, цілям твору, відтворює характерний колорит тексту та передає потенційному читачеві ідею автора. У цьому контексті, спеціальна чи художня література – це природне

середовище функціонування мовних аномалій, де вони «втрачають свій потенційно деструктивний характер і знаходять прагматичну виправданість, функціональну цілісність і естетичну значущість» (Радбиль 2012, 4). У тексті аномалії співвіднесені з реальною і зображуваною дійсністю, з галузевою літературою і мовою художнього твору. Усе це сприяє тому, що читач ніби заново відтворює асоціативні зв'язки мовної аномалії з точки зору свого світогляду, культури, що своєю чергою, сприяє кращому розумінню авторського задуму. У цьому сенсі мовна аномалія є раціонально мотивованим, комунікативно адекватним, прагматично успішним і семантично осмисленим явищем у системі засобів мовної виразності (Радбиль 2012, 9).

Серед основних критеріїв вирізнення аномалії спеціального та художнього текстів дослідники, виділяють такі: 1) інформативність (аналіз різних «мовних порушень» дозволяє краще зрозуміти природу об'єкта дослідження); 2) конструктивність («корисні» порушення, тобто такі, які працюють на сюжет твору, відхилення від норми, що не руйнують системи мови, а навпаки відтворюють її креативний потенціал); 3) евристичність (кожне відхилення від норми внаслідок семантико-стилістичного навантаження може отримати нормативну кваліфікацію); 4) функціональна значущість (мовна аномалія у художньому творі передбачає використання експресивно-стилістичних засобів мови з метою увиразнення естетичних і культурних інтенцій) (Радбиль 2012, 3).

До чотирьох загальних ознак додаємо низку зауважень: а) мовна аномалія не може існувати поза межею творчого світу автора; б) мовна аномалія є результатом творчого пошуку, вибору, що робить автор відповідно до власного мовного стилю. Незвичні поєднання, зіткнення мовних одиниць і смислів породжують мовні аномалії, націлені на те, щоб привернути увагу читача, змусити поглянути на текст «збоку» і знову пізнати його, проте вже з урахуванням, того, яким він є з позиції автора. У художньої та реальної аномалій різна причинна зумовленість появи: відхилення від мовних норм у художньому тексті покликані розширити наявні або породити нові смисли тексту, тоді як аномалії реальної мови унеможливають або ускладнюють процес комунікації (Мільченко 2011, 11).

Сутність мовної аномалії у межах художнього твору трактують досить неоднозначно – як діалект, просторіччя, соціальний жаргон, мовну гру та метафору, що, безперечно, створює певну невизначеність у розумінні природи аналізованого явища (Радбиль 2012; Кобозева 1990; Козлова 2012). Спробуємо проаналізувати основні причини появи різного співвіднесення мовної аномалії із зазначеними вище явищами.

Дехто з лінгвістів (Т. Б. Радбиль) вважає, що мовна аномалія – це діалект, просторіччя або соціальний жаргон. Причиною цього є співвіднесеність мовної аномалії не з мовною помилкою, а з раціонально продуманою тактикою відтворення інформативного тла: «кожній аномалії у мовній практиці може бути приписаний раціонально інтерпретований смисл» (Радбиль 2012, 298).

Тобто, будь-яка аномальність головним чином орієнтована на сприйняття реципієнта, на його здатність розкодувати внутрішнє багатство її смислових інтерпретацій. Можемо припустити, що головними чинниками співвіднесення мовної аномалії із соціально-регіональною лексикою є:

- 1) звернення до історичних аспектів розвитку мови;
- 2) розширення кордонів між словом і екстралінгвістичною реальністю, що лежить в основі мовного коду;
- 3) вплив творчої складової авторського світобачення на художню мову.

Інші дослідники вважають, що мовна аномалія – це метафора. Таке трактування дозволяє розглядати метафору не як мовне явище, а як механізм творення нових значень і нової реальності у полотні художнього тексту (Дорофеев 2008, 1–2). Звідси, метафора «виявляється важливим пізнавальним механізмом, який дає змогу пізнавати складне через просте, абстрактне через конкретне, невідоме через відоме» (Лакофф, 2004, 4). Унаслідок цього будь-які традиційні порушення необхідно розглядати не з погляду їх зумисності, а з позиції художньої доцільності та відтворення авторського задуму. Такий підхід робить акцент на прагматиці мовної або інтелектуальної дії, акцентує функціональну зумовленість семантичного зближення (Пемпусь 2006, 117). Це відповідно, передбачає аналіз мови як системи, що іманентно формується мовленнєвою діяльністю людей, а аномалій – як шляху становлення мови (Дорофеев 2008, 5).

З іншого боку, дослідники окремі вважають, що межі між аномалією мови і метафорою невиразні, – іноді вони взагалі відсутні. Вони не схильні включати аномалію до категорії неузуальних мовних засобів художнього тексту, а виходячи з тези: «метафора – це прийом «возвеличення» мови й елемент мовної декорації, а аномалія – це прийом, котрий руйнує мову», розглядають її як негативний кластер, позбавлений «ореолу вишуканості» (Гажева 2007, 5). З метафорою їх споріднює більшою мірою семантична неординарність, унікальність, яскраве конотативне значення, яке зумовлює спроможність передавати мовний колорит, що до речі, і змушує декого з авторів зараховувати мовну аномалію до метафор.

Інші дослідники розглядають аномалію мови як мовну гру, що є, певною мірою, дискусійним. Попри те, що ці мовні явища однаковою мірою є результатом реалізації лінгвокреативної діяльності мовця, вони не є тотожними. О. Ф. Болдарєва розуміє мовну гру як порушення норм на різних рівнях мови з метою самовияву та емоційного впливу на адресата (Болдарєва 2002, 49).

З цього визначення випливає, що порушення норми являє собою лише один зі способів досягнення ігрового ефекту. Так, «значна кількість мовних ігор побудована на таких особливостях мови як полісемія, омонімія і паронімія. Обігрування значень багатозначного слова або значень омонімів не пов'язані з порушенням мовної норми, тобто не є аномаліями» (Болдарєва 2002, 125).

Відмінність між аномалією і мовною грою, на думку Л. А. Козлової, полягає у тому що, мовна гра завжди навмисна, цілеспрямована за характером. Якщо мовна гра здійснена ненавмисне, не можна виключати той факт, що реципієнт через власні креативні здібності може сприйняти її як гру. Мовна аномалія, на противагу мовній грі, може бути ненавмисною за характером, у такому разі це можна розцінювати як мовний акт здійснений мовцем з низьким рівнем навченості, що власне не передбачає створення нового смислу (Козлова 2012, 126). Думку дослідниці варто продовжити твердженням, що ненавмисна аномалія у художньому тексті, на противагу звичайному повсякденному спілкуванню, є складовою формування мовних портретів окремих персонажів творів.

Короткий аналіз мовної аномалії як діалекту, просторіччя, соціального жаргону, мовної гри та метафори засвідчує багатофункціональність терміна та його дещо узагальнений та широкий смисли. Звідси, проаналізуємо різні класифікації мовних аномалій. Наприклад, Н. Д. Арутюнова пропонує поділяти мовні аномалії на 1) аномалії, які можна віднести до семантичного субстандарту, 2) аномалії, які не можна віднести до семантичного субстандарту (нонсенс, абсурд) (Арутюнова 1998, 89).

Ю. Д. Апресян пропонує такий поділ: 1) конструктивні (типові) аномалії, та 2) деструктивні (індивідуальні) аномалії, де останні – це «мимовільні або нерегулярні мовні помилки, зроблені чи то через недостатнє знання мови, чи то через збурення емоцій, чи то підсвідомо, чи просто випадково» (Апресян 1990, с. 63). Такі визначення вказують на слабку мовну інтуїцію автора тексту та низький рівень його грамотності, що цілком суперечить аномаліям художнього тексту, їх смисловому наповненню і призначенню, однак очевидно демонструють причинність їх появи в галузевій літературі. Більш влучною нам видається класифікація, запропонована російською дослідницею О. В. Мурдускіною, яка

пропонує вирізнити п'ять великих опозицій мовної аномалії, які щонайкраще підходять для галузевої літератури: 1) навмисні – ненавмисні; 2) авторські – експериментальні; 3) відносні – абсолютні; 4) переосмислені – непереосмислені; 5) мовні – логічні. Дослідниця вважає, що навмисні, авторські, відносні та переосмислені аномалії можуть отримати стандартну інтерпретацію, внаслідок чого саме вони можуть слугувати джерелом виникнення нових смислів (Мурдускіна 2011, 6).

Зауважимо, що межі між зазначеними аномаліями передбачають певну умовність та нечіткість їх розподілу. Крім того, сповна не використовуються для аналізу мовних аномалій у художніх творах, де, до прикладу, автор зумисне використовує мовні особливості для того, щоб відтворити образ окремого персонажа твору.

Найбільш вичерпною для вважаємо класифікацію мовних аномалій Т. Б. Радбіля, який пропонує поділяти мовні аномалії відповідно до належності до різних рівнів мовної системи, що досить зручно використовувати при аналізі мовних аномалій спеціального та художнього твору.

Дослідник вирізняє такі аномалії:

1) лексико-семантичні аномалії (порушення лексичної сполучуваності);

2) стилістичні аномалії (необґрунтоване включення різностильових мовних одиниць у контекст);

3) фразеологічні аномалії (включають однослівні ідіоми, ідіолекти, фразеологічні одиниці, кальки, тобто слова, які варто відносити до «мовних кліше»;

4) словотворчі аномалії (прагматичні перетворення словотворчої структури окремого слова, або ж словотворчих моделей, до прикладу, сюди можна віднести okazіоналізми);

5) граматичні аномалії (до яких автор відносить неузгодженості між лексичним і категоріальним значенням мовної одиниці; аномальну вербалізацію категорії перехідності, контамінацію двох стилістичних моделей) (Радбиль 2012).

Відтворення мовних аномалій у художньому перекладі

Проектуючи вище подану інформацію на площину перекладу мовних аномалій, вслід за А. Попович, дієвим та виправданим вважаємо глибинний семіотичний спосіб аналізу тексту, адже він призначений вирішити недоладність розуміння мовних сегментів (Попович 2000, 69). Художні тексти таку еквівалентність презентують на синтагматичному (щодо вибору стилістичних засобів) і парадигматичному рівнях.

У межах такого наукового підходу, синтагматичну і парадигматичну вісь можна проілюструвати таким чином: якщо перекладач хоче наділити головного героя певним соціальним статусом, він може зазначити цей факт у тексті перекладу, використавши прямий вплив вихідної мови на мову цільову, або ж він може перенести інформацію про героя у його мову. Цей вибір роблять на синтагматичному рівні. Якщо перекладач іде за непрямим впливом, йому потрібно вирішити, які лінгвістичні та/або стилістичні ознаки він використає для відображення ідіолекту цього персонажа (наприклад, з допомогою неправильного правопису, просторіччя, і т.ін.). Такий вибір та його комбінації виробляються на парадигматичному рівні.

Перекладач повинен враховувати стилістичні особливості, наголошені у першотворі автором, проте не забуваючи про відмінності, які існують між мовними структурами. Звідси, у прагненні до адекватного перекладу мовних аномалій вторинний комунікант насамперед має враховувати такі чинники, як-то:

1) цільова аудиторія, оскільки перекладач завжди повинен зважати на ті моменти, які можуть бути незнайомими реципієнтові, та відтворювати текст таким чином, щоб читач якомога повніше зрозумів його зміст (Hansen 2001, 20);

2) цілі перекладу художнього творів, які варто розуміти як знайомство читача з творчістю письменника, особливостями мови та культури іншого народу (Сдобников 2007, 370);

3) норми цільової мови – перекладений текст має бути побудований відповідно до правил когерентності та когезії;

4) вподобання перекладача, оскільки певна міра суб'єктивності у кожному разі присутня. Жоден процес вибору не може бути абсолютно об'єктивним, так виявляється перекладацький стиль – «індивідуальність перекладача, що визначається його ставленням до авторського стилю оригіналу» (Виноградов 2001, 24).

Також варто розуміти, яких втрат зазнає текст перекладу, якщо перекладач вирішає знехтувати цією особливістю; наприклад, якщо відтворить відповідне повідомлення з допомогою стандартних форм мови перекладу. Також, важливо врахувати, що частотність відтворення мовних аномалій у тексті, – вона не повинна бути ні занадто акцентованою, ні, навпаки недостатньо виявленою, оскільки навмисне збільшення чи скорочення кількості відтворювальних елементів зможуть викривити фокус ідеологічного задуму, закладеного автором (Alsina 2012, 139–143).

Важливу роль при перекладу також відіграє логічний розподіл мовних аномалій в спеціальній та художній літературі для передавання читачеві певного повідомлення. Фактично ці твори працюють на двох рівнях комунікації.

Один з них – це текстовий рівень, на якому мовні аномалії вступають у контакт одна з одною. Другий рівень – це рівень між автором твору і читачем – позатекстовий рівень. Саме на цьому позатекстовому рівні аномалії можуть передавати семантичне, соціокультурне або прагматичне значення безпосередньо від письменника читачеві про персонажа, інформувати про його соціальний статус, рівень освіти, спосіб життя, внутрішній світ (Короткова 2001, 14).

Головний висновок, який можна зробити, полягає у тому, що переклад мовних аномалій різного типу завжди буде нести за собою втрати. Адже, дві різні мови, навіть попри часткову схожість у граматиці чи лексиці, уявляють одну і ту ж реальність у різних площинах, за правилами встановленими їхнім світоглядом.

Саме тому, принагідно відзначаємо, що переклад субстандартної мови, це є боротьба не на мовному рівні, ця боротьба існує на рівні культур. Отже, здійснене зіставлення характеристики поняття «аномалія» з іншим видом мовного відхилення – «девіація», різними мовними явищами – діалектом, просторіччям, соціальним жаргоном, мовною грою, метафорою формує наше розуміння цього поняття як комплексного явища у сучасній перекладознавчій парадигмі. Здійснене зіставлення дає змогу зробити висновок про прагматичний характер мовної аномалії, а відтак – доцільність її дослідження і відтворення задля кращого розуміння авторської картини світу. Логічним видається висновок про те, що термін «мовна аномалія», що *актуалізується на фонографічному, лексико-семантичному, морфологічному і синтаксичному рівнях та використовують для моделювання знань про окрему художню чи спеціалізовану роботу*, поступово входить до термінології загального вжитку, що власне передбачає його відкриття для нових теоретичних і практичних досліджень.

З'ясовано, що аномалія у вимірі художнього та спеціального перекладів акцентує увагу на головних процесах аналізу емотивно насиченої лексики, сприяє виявленню смислового навантаження мовного коду, і його переосмислення не з точки зору зумисності, а з позиції художньої доцільності та авторського задуму. Такий підхід дозволив зробити акцент на прагматиці інтелектуальної дії, акцентувати функціональну обумовленість семантичного зближення, здійснити аналіз нормованої мови як системи, що іманентно формується мовленнєвою діяльністю людей, а аномалій – як шляху становлення мови. Підтверджено гіпотезу, що аномалія на противагу мовній нормі часто використовується для передачі читачеві певного повідомлення. Спеціальні та художні твори працюють на двох рівнях комунікації. Один з них – це текстовий рівень, на якому мовні аномалії вступають у контакт один з іншим.

Другий рівень – це рівень між автором твору і читачем, – позатекстовий рівень. Саме на цьому позатекстовому рівні аномалії можуть передавати семантичне, соціокультурне або прагматичне значення безпосередньо від письменника читачеві про персонаж його соціальний статус, рівень освіти, спосіб життя, внутрішній світ, тоді як норма оригіналу охоплює лише перший рівень та не сприяє виявленню смислового навантаження мовного коду. Отримані результати щодо перекладу аномалій доводять потребу розглядати мовну парадигму як засіб стилістичної репрезентації дійсності у творі, що дозволить зменшити ступінь прояву мовної особистості перекладача.

Наукові джерела:

Апресян, Ю. Д. 1990. Языковые аномалии: типы и функции. *Res Philologica: Филологические исследования. Памяти академика Георгия Владимировича Степанова*, 1990. С. 50.

Аругюнова, Н. Д. 1998. *Язык и мир человека*. Москва. 896 с.

Болдарева, Е. Ф. 2002. *Игра как форма выражения эмоций : дис... д-ра наук : 10.02.19*. 160 с.

Виноградов, В. С. 2001. *Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы)*. Москва. 224 с.

Гажева, И. Д. 2007. Языковые механизмы остранения прозе Андрея Белого. *Człowiek*. С. 399-405.

Дорофеев, Ю. В. 2008. Инновационные процессы в семантической структуре языковых единиц. *Вісник Дніпропетровського університету*. Т. 16. Вип. 14. Серія: Мовознавство. С. 89-95.

Кобозева, И. М. 1990. Языковые аномалии в прозе А. Платонова через призму процесса вербализации. *Логический анализ языка: Противоречивость и аномальность текста*. С. 194–224.

Козлова, А. А. 2012. Языковые аномалии как средство реализации креативного потенциала языка и их функции в тексте. *Вестник Иркутского государственного лингвистического университета*. №2 (18). С. 121-134.

Короткова, А. В. 2001. Семантико-когнітивний та функціональний аспекти текстових аномалій у сучасній англomовній художній прозі : автореф. ... дис. канд. філол. наук: 10.02.04. 30 с.

Лакофф, Д. 2004. *Метафоры, которыми мы живем ; пер. с англ.* Москва. 256 с.

Мільченко, О. С. 2011. Семантичні девіації в нормативно-правових текстах : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. 179 с.

Мурдускина, О. В. 2011. Языковые аномалии как средство самоорганизации англоязычного дискурса: на материале художественных и публицистических текстов : автореф. ... канд. филол. наук: 10.02.04. 2011. 24 с.

Пемпуть, Т. С. 2006. Метафора: теоретико-літературний аспект. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. № 1 (26). С. 117-121.

Попович, А. 2000. Проблемы художественного перевода. Благовещенск: БГК им. И. А. Бодуэна де Куртене. 198 с.

Радбиль, Т. Б. 2012. Языковые аномалии в художественном тексте: Андрей Платонов и другие. Москва. 322 с.

Сдобников, В. В. 2007. Теория перевода. Москва. 448 с.

Струк, І. В. 2016. Відтворення мовних аномалій у художньому перекладі (на матеріалі мовлення персонажів романів Марка Твена та їх перекладів) : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16. 245 с.

Федяева, Н. Д. 2013. Творческий потенциал языковых аномалий / Наталья Дмитриевна Федяева. Филологические науки. Вопросы теории и практики. № 4 (22). Ч. II. С. 187-189.

Швачко, С. О. 2005. Перекладацькі трансформації у поетичному просторі. *Studia Germanica et Romanica*. Т.2, №1(4). Серія: Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання. С. 90-94.

Alsina, V. 2012. *The Translation of Social Variation in Narrative Dialogue. Translation of Fictive Dialogue*. New York. P. 137-154.

Hansen, G. 2001. *Claims, Changes and Challenges in Translation Study*. Copenhagen. 335 p.

Переклад інтерогативів в аспекті комунікативної семантики

Сітко А. – кандидат філологічних наук, доцент
orcid: 0000-0003-0071-038X

Історія розвитку мовознавства налічує численні спроби дослідити речення в комунікативному аспекті як інтенційний засіб мовленнєвого спілкування. Сучасне мовознавство займається вивченням складних питань, серед яких чільне місце посідають саме проблеми перекладу. Семантика речення – це його абстрактне мовне значення, що є відношенням семантичних компонентів, формованих взаємодією граматичних і лексичних значень членів речення. Однією з центральних у сучасній лінгвістиці є категорія питальності. Важливість вивчення «інтерогативних конструкцій визначається не тільки тією ключовою позицією, яке займає питання в процесі комунікації, але й зв'язком проблеми питальності з багатьма іншими проблемами мовознавства» (Сітко 2011, 3).

Кожний художній твір, кожний художній напрям, література кожної історичної доби породжує специфічні проблеми для перекладача. Праця сучасного перекладача художньої літератури мусить бути глибоко творчою, такою, що передає не лише основний зміст твору, але й образи, реалії та характерний колорит епохи, яку відображено, адже кожен оригінал за своїм образом (та кожна адресна група за своїм типом і складом) потребує свого, завжди індивідуального підходу.

Відповідно, перекладачеві необхідно не лише адекватно відтворити зміст однієї фрази чи абзацу, але й створити художній текст, який був би, за можливості, адекватний оригінальному текстові. Історія розвитку мовознавства налічує численні спроби дослідити речення в комунікативному аспекті як інтенційний засіб мовленнєвого спілкування. Вагомий внесок у вирішення зазначеної проблеми був зроблений у роботах Дж. Садока (1974), Н. М. Лисенкової (1989), В. Г. Адмоні (1994), Л. В. Чайки (1998), С. Г. Шабат-Савки (2001), І. Б. Шатуновського (2004), Т. В. Бурмістенко (2013) та інших учених, котрі досліджували мовний складник мовленнєвого акту в контексті комунікації. Проте наразі дослідження в цій галузі не висвітлюють проблему комунікативного навантаження окремих мовних складників мовленнєвого акту.

Питальне речення як інтенційний засіб мовленнєвого спілкування

Особливий інтерес викликають питальні речення, які здатні відображати найбільш широку гаму об'єктивних і суб'єктивних значень, що мають високу комунікативну мобільність і можуть охоплювати цілі групи смислів, традиційно пов'язаних з іншими комунікативними типами висловлювань. Це дозволяє розглядати їх не просто як речення, які реалізують пізнавальні комунікативні інтенції мовця, але як формально-синтаксичні єдності, що виконують у мовленні окремі функції. Таким чином, виникла потреба дослідити питальне речення англійської мови не лише як певний структурний конструкт, але й із позиції функціонування комунікативних засобів, які пов'язані з вивченням процесів комунікативної взаємодії, адже «дві різні мови, навіть попри часткову схожість у граматиці чи лексиці, уявляють одну й ту ж реальність у різних площинах, за правилами, установленими їхнім власним світоглядом» (Струк 2015, 89). Тому чинники успішності мовленнєвої діяльності, збалансованості мовленнєвих тактик мовця та слухача, відповідності формально-синтаксичної структури висловлювання комунікативним інтенціям суб'єкта мовлення мають призвести до моделювання ідеальної мовленнєвої діяльності з мінімальними відхиленнями від тексту повідомлення.

Дослідження висвітлює проблему комунікативного складника питального речення та його структури. Визначимо ступінь комунікативного навантаження інтерогативних конструкцій серед інших типів речень.

Неоднорідність мовного соціуму, зумовлена історичними та соціокультурними факторами, визначає існування різних мовних форм, що в межах єдиного мовного континууму мають певні лексичні, фонетичні та граматичні відмінності.

Через загальну багатоаспектність мови мовленнєва комунікація містить багато аспектів, в яких виражаються досить різні сторони когнітивно-духовного життя людини. Кожен із цих аспектів утворює низку типів висловлювання, а саме:

- 1) аспект психологічного становлення мовленнєвої комунікації;
- 2) аспект призначення мовленнєвої комунікації;
- 3) аспект складу учасників мовленнєвої комунікації;
- 4) аспект рольового розподілу серед учасників мовленнєвої комунікації;
- 5) аспект просторового співвідношення між учасниками мовленнєвої комунікації;
- 6) аспект тематичного змісту мовленнєвої комунікації;
- 7) аспект видів фіксування висловлювання;

8) аспект структурної побудови висловлювання (Адмони 1994, 12).

Комунікативний підхід до розгляду речення дозволяє стверджувати, що в ситуації спілкування всі комунікативні типи речень (розповідні, питальні, спонукальні) можуть передавати безкінечну кількість варіацій і відтінків комунікативних намірів залежно від мети й специфіки конкретної ситуації спілкування.

Структурно-граматична будова запитання зазвичай визначається комунікативною інтенцією адресанта. Проте між інтенцією та формальною організацією питального речення є неоднозначна відповідність, чим пояснюється існування синтаксичної омонімії та багатозначності синтаксичних конструкцій (Сітко, Струк 2017, 331).

Проблема відтворення особливостей форми оригіналу здавна привертала увагу перекладознавців, адже «в художній літературі форма як засіб художньої реалізації і носій естетичного навантаження багато в чому формує реакцію читача на текст (те, як сказано, часто домінує над тим, що сказано)» (Семенец 1981, 114). Зокрема, різноманітним лінгвістичним проблемам перекладу присвячено праці Л. Бархударова, С. Баснет-Макгер, І. Василенко, В. Карабана, В. Комісарова, А. Мішустіної, Ю. Найди, Я. Рецкера, А. Федорова, О. Федоренко, С. Швачко, О. Швейцера. Серед українських дослідників І. Франко, а згодом М. Рильський наголошували на необхідності враховувати при перекладі лексичні та граматичні особливості цільової мови і мови-джерела.

Відтворення граматичної форми оригіналу, безперечно, не є метою перекладу. Твердження С. Баснет-Макгер про те, що перекладач передусім повинен визначити функцію відтворюваного явища мови-джерела, а тоді знайти систему цільової мови, яка б адекватно передала цю функцію (Bassnet-McGuire 1996, 119), структурний аналог відтворюваної одиниці в мові перекладу може виступати водночас її семантичним, стилістичним чи прагматичним дивергентом, різною може бути і частотність використання аналізованих одиниць у зіставлюваних мовах. Тому «адекватність перекладу, яка націлена на краще з того, що можливе в певних умовах» (Швейцер 1989, 35), вимагає від перекладача врахування складного комплексу чинників, від яких залежить вибір граматичного варіанта з числа можливих. Це і вузький та широкий контекст, перший з яких визначає потрібний смисловий відтінок, другий є усією системою відповідного стилю мовлення (Федоров 1983, 194), і «фільтри», які визначають вибір відповідної мовної одиниці при перекладі: функціональні характеристики відтворюваного тексту та його жанрово-стилістичні особливості, які

обмежують діапазон мовних засобів, що використовуються в тексті перекладу (Швейцер 1973, 266).

Важливими є і позамовні чинники, породжені внаслідок спрямованості мовлення на комунікативну ситуацію. Також велике значення має чинник часу, стану культури, ступінь розвитку конкретних літератур і мов, рівень їх близькості, зазначає І. Берштейн (Бернштейн 1996). Практика перекладу доводить, що, попри численні розбіжності між мовами і культурами, «адекватно передати інформацію, закодовану автором у вихідному тексті, все ж таки можливо» (Чала 2006, 6).

Серед позамовних чинників перекладознавці приділяють значну увагу оцінній позиції перекладача, яка виявляється в бажанні щонайповніше досягнути реальний і потенційний зміст твору. Поняття реального і потенційного у змісті твору пов'язане з поняттями експліцитного та імпліцитного як категоріями граматики. Вагомим для перекладача є те, що «логічне виділення компонента висловлювання здебільшого свідчить про імпліцитність цілого судження» (Старикова 1974, 43). Наголошуючи на тому, що в перекладі не має бути помилок у пристосуванні повідомлення до контексту, Ю. Найда додає, що «важливо також увести до нього певні стилістичні елементи, які б забезпечили відповідний емоційний тон дискурсу. Емоційний тон має точно передавати точку зору автора» (Nida 1975, 133).

Водночас, як зазначає А. Десницький, підвищуються вимоги до перекладачів: їхнє завдання не лише правильно добирати слова і скласти їх у речення, але й вибудувувати текст так, щоб він був зв'язним та зрозумілим (за винятком тих випадків, коли порушення цих правил є свідомою стратегією автора) (Десницький 2003). У центрі уваги перекладача – передача ідейного змісту твору зі збереженням форми як засобу вираження цього змісту. Вимоги до перекладача поділяються на дві групи: вимоги, пов'язані з розумінням тексту, що перекладається; вимоги, безпосередньо пов'язані з передачею зрозумілого.

Комунікативна семантика інтерогативів: аспект перекладу

Комунікативний підхід до аналізу речення дозволяє стверджувати, що у ситуації спілкування всі комунікативні типи речень (розповідні, питальні, спонукальні) можуть передавати безкінечну кількість рівнів та відтінків комунікативних намірів в залежності від мети та специфіки конкретної ситуації спілкування. Структурно-граматична будова питання зазвичай визначається комунікативною інтенцією адресанта.

Проте між інтенцією та формальною організацією питального речення є неоднозначна відповідність, чим пояснюється існування синтаксичної омонімії та багатозначності синтаксичних конструкцій (Сітко, Гуленко 2015, 85). Комунікативний намір адресанта визначає конотацію питання, впливає на можливу очікувану відповідь. Питання може відтворювати внутрішній стан адресанта. Основною функцією питальних речень є функція запиту необхідної інформації, хоча вони можуть виконувати в мовленні різні функції, наприклад вимоги, прохання, ствердження та ін.

Питальне речення розглядається у комунікативному аспекті як інтенційний засіб мовленнєвого спілкування, що використовується мовцем з метою здійснення своїх комунікативних намірів. Тому Л. В. Чайка вважає за необхідне досліджувати питальні висловлювання як складову частину мовленнєвої стратегії адресанта, тобто «як низку мовленнєвих тактик, спрямованих на досягнення комунікативної мети» (Чайка 1998, 85). Вживання питальних конструкцій для вираження непитальних значень здійснюється за рахунок нівелювання питального значення, яке відходить на другий план, оскільки питальні речення можуть використовуватися для відтворення широкого спектру комунікативних функцій.

На питання можуть накладатися різного роду додаткові відтінки та нюанси, що безпосередньо не мають відношення до передачі питання: запитуючи, адресант керується конкретними намірами, а саме, спонукати співрозмовника до вступу в ситуацію мовленнєвого спілкування, тобто відповісти на питання, надати адресантові ту чи ту інформацію щодо проблеми, яка його цікавить, підтвердити свій погляд тощо. Але, в той же час, адресанти по-різному ставляться до очікуваної відповіді, що відбивається на формі питального речення.

Розмаїття комунікативних інтенцій настільки багате, що в окремих мовленнєвих актах питальна форма може передавати експресивне ствердження чи заперечення, спонукання, авторизовану оцінку, емоції. На думку С. Т. Шабат ідентифікація та інтерпретація комунікативного наміру стає можливою лише в певному контексті, який є важливим чинником, що розкриває природу мовного явища в плані змісту (Шабат 2000, 7).

Так, англійське розділове питальне речення може нести в собі значення емоційного коментаря, реакції на попередній контекст, або може виступати в якості прохання, наказу або поштовху виконати певну дію. Певна структура альтернативного питального речення буде виражати нетерплячість, в той час як запитання з прямим порядком слів може показувати емоційне забарвлення речення, виражаючи здивування або ж для підтвердження, хоча адресант впевнений у відповіді.

Риторичні запитання завжди емоційно забарвлені і мають функцію привертання уваги до ситуації (частіше за все негативної, коли очевидною буде заперечна відповідь) (Шабат 2000, 9).

Запитання-перепити зазвичай виражають здивування, окрім звичайного запиту на повторення, коли слухач не зрозумів чи не почув частину речення. Уточнювальні запитання можуть слугувати показником того, що слухач уважно слідує за розмовою і зацікавлений в ній, тим самим закликає мовця продовжити розповідь в деталях (Сітко, Гуленко 2015, 87).

Окрім запиту інформації, питальні речення обох мов, за визначенням К. М. Качалової (Качалова 1998), мають такі вторинні функції:

1) вираження прохання. Існує багато різних способів для вираження наказу та прохання, від простої форми наказового способу до різноманітних формул ввічливості. Наприклад:

“May I depend on you to stand by me and my daughters, then, Deerslayer?” demanded the old man, with a father's anxiety in his countenance” (Cooper 1862, 33).

– *«Отже я можу сподіватися, Звіробой, що ви залишитеся біля мене й моїх дочок? – спитав старий з виразом батьківського неспокою на обличчі»* (пер. Солонько, Терех 1968, 40);

2) вираження поради. Частіше за все прямим вираженням поради незалежно від типу речення можуть слугувати такі форми:

- перформативні дієслова *advise, recommend*;
- синтаксична конструкція *you'd better*;
- модальні дієслова *can, could, should, ought* у поєднанні з інфінітивом;
- модальне дієслово *might* у питальних конструкціях;
- складнопідрядне умовне речення з формами умовного способу.

Як приклад проаналізуємо речення з синтаксичною конструкцією: *“Had we not better give up the attempt, and find some other means of releasing the prisoners?”* (Cooper 1862, 127). – *«Чи не краще відмовитись од цієї спроби і придумати інший спосіб визволити бранців?»* (пер. Солонько, Терех 1968, 134).

Питальне речення містить синтаксичну конструкцію *we had better*, що безпосередньо виражає намір мовця дати пораду або запропонувати свій план дій. У реченні перекладу інтенція поради передається за допомогою схожої української конструкції *чи не краще*.

3) вираження іронії, роздратування. У деяких випадках повтор та репліки привітання виражають експресивну реакцію на слова співрозмовника або дії, надаючи інтерогативу відтінку іронії або роздратування. Наприклад:

"You think this Delaware can be depended on, Deerslayer?" demanded the girl, thoughtfully." (Cooper 1862, 86). – «Отже ви вважаєте, що на вашого Делавара можна покластися, Звіробою? – спитала дівчина замислено» (пер. Солонько, Терех 1968, 88);

4) зазвичай імплікація підозри в англійській мові виражається формою спеціального питального речення, яке при перекладі може містити різного роду емоційно забарвлені частки, що й будуть передавати конкретне значення у реченні. Наприклад:

"And how does that concern you, Deerslayer? – demanded Judith, a little anxiously" (Cooper 1862, 85) – «А вам яке діло до цього, Звіробою? – спитала Джудіт, виявляючи занепокоєння» (пер. Солонько, Терех 1968, 91);

5) вираження здивування. Прагматичне значення інтерогатива може іноді зводитися до вираження здивування, при чому це значення залежить від ситуації мовленнєвого акту, або визначається факторами, які знаходяться за межами речення. Наприклад:

"Did you never see Judith? " demanded the girl, with quick earnestness; "if you never have, go at once and look at her! "(Cooper 1862, 41). – «Невже ви ніколи не бачили Джудіт? – спитала дівчина з раптовою серйозністю. – Якщо ні, негайно йдіть і подивіться на неї!» (пер. Солонько, Терех 1968, 45);

6) вираження сумніву. Інтерогатив може містити імплікацію сумніву. Ставлячи подібне питання, той, хто говорить, спирається на знання попередніх даних й доходить певних висновків, але неодмінно очікує їх підтвердження від співрозмовника. Наприклад:

"Ay, ay, Deerslayer, you mean well enough, but what can you do?" (Cooper, 67). – «Гай-гай, Звіробою, наміри твої чудові, та що ти здатен зробити?» (пер. Солонько, Терех 1968, 69).

Отже, питальне значення повністю не зникає завдяки тому, що воно закріплене в структурі самого речення. Різноматіття комунікативних намірів настільки велике, що в окремих випадках питальна форма речення, незалежно від передачі у ньому значення питальності – наявності питальної інтонації чи лексеми, порядком слів – передає не запитання, а твердження. Саме тому виявлення та інтерпретація комунікативного наміру можлива лише при врахуванні багатьох складових, що створюють широкий контекст. Завдання, яке стоїть перед перекладачем, визначається так: «якомога повно передати всі типи мовних значень – референційні, прагматичні і внутрішньолінгвістичні» (Бархударов 1975, 70). При перекладі неминучі смислові втрати, тобто значення, виражені в тексті на вихідній мові, у тексті перекладу зберігаються не повністю і передаються лише частково.

Найбільше при перекладі зберігаються референційні значення. Меншою мірою піддаються передачі при перекладі значення прагматичні.

І, нарешті, внутрішньолінгвістичні значення передаються при перекладі мінімальною мірою (Бархударов 1975, 70). Здебільшого, вони зовсім не зберігаються в процесі перекладу, що не важко зрозуміти, адже при перекладі відбувається заміна однієї мови іншою, а кожна мова є особливою системою, елементи якої знаходяться між собою у відношеннях, специфічних саме для цієї мовної системи. Звідси зрозуміло, що перекладачеві насамперед слід передавати референційне значення, потім – прагматичне і взагалі не намагатися передати внутрішньолінгвістичне значення. Проте для художньої літератури першочерговими і основними часто є не референційні, а прагматичні значення (Сітко 2012, 274). Утім, метою перекладу, є не приганняння тексту під чиєсь сприйняття, а збереження змісту, функцій, стильових, стилістичних, комунікативних і художніх цінностей оригіналу. І якщо ця мета буде досягнута, то й сприйняття перекладу в мовному середовищі перекладу буде відносно рівним сприйняттю оригіналу в мовному середовищі оригіналу.

Наукові джерела:

Адмони, В. Г. 1994. Система форм речевого висказування. Санкт-Петербург : Наука, 154 с.

Бархударов, Л. С. 1975. Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории переводов. М.: Советский писатель, 238 с.

Бернштейн, И. 1996. Концепция с вопросительным знаком *Трибуна переводчика*. URL: [http // www. lingvoda. ru / forum / actual thread. aspx? tid=13](http://www.lingvoda.ru/forum/actualthread.aspx?tid=13)

Десницкий, А. 2003. Библиейский перевод как литературный перевод. 05.06.2003. URL: – <http://www.desnitskie.nm.ru/Andr Articl/Andr Art.htm>

Качалова, К. Н. 1998. Практическая грамматика английского языка. Москва : Юниверс Лист, 716 с.

Купер, Д. Ф. 1968. Звіробій: Роман / Пер. з англ. Л. Солонько, О. Терех. К. : Богдан; К. : Веселка, 122 с.

Семенец, О. Е., Сизенко, С. С. 1981. К вопросу о потерях при переводе. *Теорія і практика перекладу*: К.: Вища школа, Вип. 5. С. 114–116.

Сітко, А. В. 2011. Відтворення комунікативної семантики англійських інтерогативних конструкцій у перекладі : автореф. дис. ... канд. філол. н. : спец. 10.02.16 «Перекладознавство». Одеса, 19 с.

Сітко, А. В. 2012. Проблема відтворення граматичної семантики інтерогативів засобами цільової мови. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики* : К. : Логос, Вип. 22. С. 267–274 .

Сітко, А., Гуленко, Ю. 2015. Питальне речення як об'єкт реалізації комунікативного змісту в процесі спілкування. *Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика: VIII міжнар. наук.-практ. конф.*, К., С. 85-89.

Сітко, А. В., Струк, І. В. 2017. Комунікативне навантаження риторичних запитань (на матеріалі англомовної художньої прози). *Одеський лінгвістичний вісник*, № 9, том 1. С. 231-235.

Старикова, Е. Н. 1974. Имплицитная предикативность в современном английском языке. К.: Вища школа, 142 с.

Струк, І. В. 2015. Стратегії відтворення аномалій діалектного мовлення у перекладі (на матеріалі творів Марка Твена та їхніх перекладів українською та російською мовами). *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. К. : Університет «Україна», Вип. 30. С. 83–89.

Швейцер, А. Д. 1989. Эквивалентность и адекватность перевода. *Тетради переводчика*. М.: Междунар. отношения, Вып. 23. С. 31–39.

Федоров, А. В. 1983. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы). М.: Высшая школа, 181 с.

Чайка, А. В. 1998. Питальні висловлювання у комунікативному аспекті (на матеріалі англійської мови): Автореф. дис... канд. філол. наук. К., 20 с.

Чала, Ю. П. 2006. Відтворення культурно-маркованих знаків вікторіанської доби в українських перекладах: автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство». Київ, 16 с.

Шабат, С. Т. 2000. Категорія питальної модальності в сучасній українській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова». Прикарпатський держ. ун-т ім. Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 19 с.

Швейцер, А. Д. 1973. Перевод и лингвистика. М.: Воениздат, 280 с.

Bassnet-McGuire S. 1996. Translation studies. Revised ed. London and New York: Methuen, 168 p.

Cooper James Fenimore 1862. The Deerslayer. London: Routledge, 381 p.

Nida, E. A. 1975. Language Structure and Translation. Stanford Univ. Press, 283 p.

Відтворення прагматичного потенціалу тексту в перекладі

Шахновська І. – кандидат філологічних наук
orcid: 0000-0002-2712-0120

Прагматичний потенціал тексту визначається як його здатність впливати на реципієнта, викликати в останнього відповідну інтелектуальну та емоційну реакцію. Прагматичний аспект вважається одним із найважливіших в теорії перекладу, адже перекладач має враховувати не лише суто лінгвістичне оформлення текстового фрагменту, але й передусім координувати це вербальне вираження з прагмалінгвістичними чинниками, зокрема загальною тональністю діалогу, стосунками між мовцями, їхнім статусом, культурним рівнем, контекстом перебігу розмови. Важливим в цьому ракурсі є досягнення рівноцінного регулятивного (прагматичного) впливу тексту оригіналу та перекладу. Рівноцінність прагматичного ефекту тексту оригіналу та тексту перекладу є можливою лише гіпотетично, оскільки завдання досягти ідентичної реакції великої кількості людей на певне повідомлення або конкретний текст видається досить складним.

Рівноцінність прагматичного ефекту часто забезпечує прагматична адаптація. Під цим поняттям розуміємо модифікацію тексту у відповідності до мовних, стилістичних, культурних та когнітивних структур реципієнта. Прагматична адаптація стосується, насамперед, реалій, які відіграють ключову роль у передачі культурного та соціально-історичного контекстів. Перед перекладачем стоїть завдання визначити реалії та правильно перемістити їх у культуру цільової мови, шляхом збереження, заміни, вилучення чи тлумачення. Таким чином, переклад тексту стає не лише засобом культурного збагачення, але й засобом впливу чужої країни, оскільки транслятор має враховувати й оцінювати усі можливі наслідки просування чужих цінностей у мову перекладу. З іншого боку, надмірна адаптація або цілісне перетворення неодноразово піддається критиці з боку перекладознавців через те, що не дає можливості реципієнту отримати цілісне уявлення про культуру мови оригіналу. Питання про необхідність прагматичної адаптації вирішується перекладачем у кожній конкретній ситуації окремо, адже надмірне одомашнення вихідного тексту призводить до втрати національно специфічного колориту останнього або спотворення його комунікативного ефекту.

Комплімент як невід’ємна складова реалізації успішного міжособистісного спілкування

Перейдемо до відтворення прагматичного потенціалу вихідного тексту. Насамперед, визначимо основні одиниці аналізу. Ключовим поняттям лінгвопрагматики є мовленнєвий акт (МА), під яким розуміємо цілеспрямовану мовленнєву дію, здійснену відповідно до правил і норм мовленнєвої поведінки, прийнятих у певному суспільстві. Доцільність розгляду одиниць мовлення в контексті теорії МА пояснюється тим фактом, що саме ця прагматична теорія дозволяє поглянути на висловлення як на засіб вираження мовцем власних інтенцій і досягнення певної мети. У такий спосіб ураховуються основні риси мовленнєвої діяльності: інтенційність і цілеспрямованість. Отже, за одинцю перекладацького аналізу тексту в прагматичному аспекті розглянемо висловлення, зокрема таке, що становить складності для еквівалентного перекладу з огляду на культурну специфічність – компліментарне висловлення.

Відомий американський письменник М. Твен сказав: «Я можу два місяці житися одним хорошим компліментом». Вивченням різних аспектів висловлень-компліментів в англійській комунікації займалися вітчизняні та зарубіжні лінгвісти Н. Вульфсон, Н. Бігунова, О. Іссерс, В. Міщенко, Р. Серебрякова, М. Кнепп, А. Померанц, Н. Формановська та інші. Однак, у площині перекладознавства цей елемент етикету до цього часу не потрапляв у фокус уваги, що зумовлює актуальність цього дослідження.

Основна функція МА компліменту полягає у схваленні ідей і вчинків співрозмовника. Комунікативним завданням цього МА є демонстрація позитивного ставлення до іншої людини, позитивної оцінки її особистості, якостей, вчинків і думок, тобто «підняття» образу партнера по спілкуванню (Бацевич 2004, с. 130). Реалізація мовцем компліменту характеризується у термінах максим принципа ввічливості Браун-Левінсон (Brown, Levinson S. 1987). Необхідність реалізації компліменту відповідає шостій максимі зазначеного принципу – максимі симпатії, яка вимагає від комуніканта виявити доброзичливе ставлення до співрозмовника, зробити йому приємне. Висловлення, що слугують реалізації зазначеної тактики, виражають позитивну емоційну оцінку та, відповідно, позитивний емоційний стан продуцента висловлення, саме тому погоджуємося з лінгвістами, які відносять МА «комплімент» до класу експресивів (Формановська 2005). Комплімент у діалогічному дискурсі формулюється переважно в рамках ініціального комунікативного ходу і відрізняється від інших позитивно-оцінних мовленнєвих актах відсутністю у його комунікативній структурі аргументативності (Бігунова 2015).

Комунікативна тактика компліменту: перекладознавчий аспект

Аналіз англomовної художньої літератури доводить широке використання МА цього типу, що свідчить про важливу роль компліменту в комунікативній поведінці носіїв англійської мови. Розглядаючи компліменти в англійській та українських мовах, слід розрізняти клішовані та «авторські компліменти». Клішовані компліменти є елементами фактичної комунікації, вони є малоінформативними, їхнє використання обумовлене соціокультурними нормами, правилами етикету (Формановська 2005). Починаючи розмову з компліменту, мовець створює передумови її подальшого розвитку у кооперативному руслі. Наприклад, під час ініціальної фази діалогу між малознайомими персонажами:

– *I like your dress, remarked Mrs McKee. I think it's adorable* (Fitzgerald 2013).

– **Мені так подобається ваша сукня**, – сказала місіс Маккі. – **Від неї очей не відірвеш** (Фіцджеральд, пер. М. Пінчевський).

Комунікативною метою мовця є встановлення контакту зі співрозмовником, що є водночас виявом конвенціональної увічливості. Такий МА є ритуальним. Під час перекладу застосована трансформація лексичної та граматичної заміни *I think it's adorable* – **Від неї очей не відірвеш**. Клішований характер компліментів пояснюється необхідністю їхньої максимально точної та легкої інтерпретації адресатом. Конвенційна семантична та синтаксична форма знижує ризик виникнення непорозумінь.

«Авторські компліменти» є результатом лінгвістичної креативності мовця. Завдяки своїй непередбачуваності, вони здатні здійснити більший прагматичний вплив на адресата, на який вказує емоційний стан співрозмовника. Наприклад:

I love to see you at my table, Nick. You remind me of a – a rose, an absolute rose. Doesn't he? This was untrue. I'm not even faintly like a rose. She was only extemporizing but a stirring warmth flowed from her as if her heart was trying to come out to you in one of those breathless, thrilling words (Fitzgerald 2013).

Хоча адресат не зрозумів і не погодився із завуальованим компліментом, вираженим метафоричним порівнянням, проте він не сумнівається в добрих намірах співрозмовника, тому адресат відчуває позитивні емоції. Таким чином, можна вважати, що мета компліменту досягнута.

Щодо статусно-рольових характеристик учасників, МА компліменту використовують, як правило, комуніканти із симетричними соціально-рольовими позиціями.

У разі асиметричних позицій зазначений тип висловлень використовується здебільшого комунікантом, який домінує у спілкуванні, і, відтак, може надавати комунікативну підтримку адресату, який займає слабшу позицію. Будучи елементом етикету, мовленнєвий акт компліменту характеризується національно-культурною специфікою, що неодноразово відмічалось спеціалістами з міжкультурної комунікації. Національна специфіка виявляється в таких аспектах як тематика компліментів, засоби їх оформлення, прагматичні координати комунікативної ситуації, в якій використовуються компліменти, зокрема їхнє використання в окремих гендерних та вікових групах.

В англійському спілкуванні переважають компліменти внутрішнім, моральним якостям людини, вони складають 18% усіх зафіксованих компліментів. Трохи поступаються їм компліменти зовнішньому вигляду людини у цілому (15%) та компліменти, що оцінюють професіоналізм та здібності особистості (14%). Рідше зустрічаються компліменти житлу та обстановці (3%), компліменти, що характеризують прикраси (2%), та компліменти імені (1%) – (Мищенко 2008). В українському спілкуванні з найбільшою частотністю вживаються компліменти зовнішньому вигляду людини, друге місце за частотністю використання займають компліменти, які оцінюють професіоналізм або окремі здібності людини, на третьому місці знаходяться загальнооцінювальні компліменти (Богдан 1998) .

Більшість компліментів, будучи етикетними формулами, не відрізняються широкою варіативністю синтаксичних структур та їхнім лексико-семантичним наповненням. Найбільш характерним прагматичним індикатором мовленнєвого акту «комплімент» є емотивні висловлення, що реалізують структуру простого двоскладного речення, до складу якого входять лексичні одиниці позитивної емоційної оцінки. Такі лексичні одиниці належать до різних частин мови: іменників (*angel, beauty, genius*), прикметників (*good, nice, wonderful, lovely*), дієслів (*to like, to love, to admire*), прислівників (*well, nicely, wonderfully*). Українською мовою більшість компліментів передаються прагматично еквівалентними емоційно забарвленими висловленнями. Наприклад:

Gosh, you look swell. You don't look a day more than twenty-five (Maugham W. S.).

Боже, ти просто чудова! Тобі нізащо не даси більше, як двадцять п'ять років! (Моем, пер. М. Пінчевський).

Компліментарні МА у наведеному прикладі є стандартними мовленнєвими кліше, які виражають позитивні оцінні судження щодо зовнішнього вигляду персонажа-жінки.

Вони виступають складовою кооперативної тактики спілкування та спрямовані на інтимізацію стосунків комунікантів. Компліментарні висловлення в обох мовах реалізовані простими реченнями, проте в англійській мові на емоційність вказує лише лексика (вигук *gosh* та емоційно-забарвлений прикметник *swell*), тоді як в українській мові для передачі емоційності окрім лексики (прикметника *чудова* та інтенсифікатора *просто*) маркером емоцій є окличність.

Для того, щоб продемонструвати свою прихильність і зробити адресатові приємне, англомовні комуніканти, як правило, гіперболізують позитивну оцінку, вдаючись до суперлативних лексем *fantastic, incredible, marvelous, great, divine, gorgeous, terrific*. Значення цих лексем не завжди слід розуміти буквально, їх навіть вважають елементами фатичної комунікації, яка виконує соціальну функцію (Ларина 2005, с. 154). Гіперболізація позитивної оцінності є однією з домінантних рис англомовної комунікативної поведінки, норми якої визначаються об'єктно-орієнтованою системою ввічливості, що приписує концентрацію уваги комуніканта на почуттях співрозмовника (Ларина 2005, с. 153; Шаронов 2005, с. 213). Наприклад, у наступному непрямому компліменті адресатові. Мовець захоплюється смаком співрозмовника.

– *What a **stunning** room this is.*

– *I'm so glad you like it We think in the family that Michael has such perfect taste We think in the family that Michael has such **perfect** taste (Maugham).*

– *Яка **приголомшлива** кімната.*

– *Я дуже рада, що вона вам подобається – Ми в родині вважаємо, що у Майкла **чудовий** смак (Моем, пер. М. Пінчевський).*

У компліментарних висловлюваннях лексеми позитивної оцінки часто поєднуються з інтенсифікаторами, які здійснюють градуальну модифікацію ілокутивної сили висловлення (*quite, such, very, so, really, awfully, terribly*). Вони посилюють емоційний фон компліменту, його експресивність, яка може відрізнитися в тексті оригіналу та тексті перекладу. У наступному прикладі спостерігаємо посилення емоційності в мові перекладу за рахунок додавання фрази *Боже, який тріумф!*

***My dear, it was grand. You were simply wonderful. Gosh, what a performance** (Maugham W. S.).*

*Любо моя, це було просто **прекрасно**. Ти грала **неперевершено**. Боже, який **тріумф!** (Моем, пер. М. Пінчевський).*

Порівняймо: *what a **performance*** – *Ти грала **неперевершено**; Боже, який **тріумф!*** Такі розбіжності в інтенсивності емоційного фону комунікативної взаємодії розглядаються нами як прояв прагматичної адаптації і зумовлюються культурно-національними особливостями вияву емоцій.

Окрім стереотипних засобів вираження, компліменти можуть оформлюватися за допомогою стилістичних фігур мовлення: порівнянь, метафор, метонімії, літоти, гіперболи тощо. Такі компліменти є результатом лінгвістичної креативності мовця. Маючи лінгвокультурологічну специфіку, саме ця група компліментів становить найбільші труднощі для перекладу.

Результати проведеного дослідження показали, що під час перекладу порівнянь та метафор перекладачі у більшості випадків вдаються до збереження образу (70%). Це можна пояснити, з одного боку тим, що схема думки, котра породжує асоціативні значення та концептуальна складова процесів метафоризації має схожі риси в двох мовах. З іншого боку, перекладач вдається до збереження образу для того, щоб якомога точніше передати індивідуальність авторського стилю, або в тих випадках, коли порівняння засноване на контекстуальному «живому» образі, носить експресивний, художній характер. Наприклад:

*You've put on some weight **You are just as plump as a little partridge! And it's so becoming to you!***

Now, Blanche (Williams).

– *It is, it is, or I wouldn't say it.*

– *Ти така товстенька, як маленька куріпка! І це тобі так пасує!*

– *Ну ж, Бланч...*

– *Так, пасує, в іншому разі я не казала б такого!* (Вільямс, пер. Б. Бойчук).

У наведеному прикладі перекладач вирішує зберегти експресивне оказіональне порівняння. Цікаво, що в цьому випадку спостерігаємо ситуацію прагматичного провалу. Висловлення, комунікативною метою якого є жартівливий комплімент, сприймається адресатом як антикомплімент та вимагає від мовця додаткового пояснення.

У низці випадків перекладач обирає принципово іншу стратегію перекладу порівняння – відмова від збереження авторського образу. До цієї групи ми віднесли випадки, в яких перекладач використовує зовсім інший образ або відтворює авторський образ «за змістом».

– *I knew you were pretty good, but I never knew you were as good as that. **You make the rest of us look like a piece of cheese*** (Maugham).

– *Я і раніше знав, що ти непогано граєш, але що так чудово – і не догадувався. **Поруч з тобою всі ми – мов дубові колоди*** (Моем, пер. М. Пінчевський).

Під час перекладу компліменту відбувається заміна образу в основі порівняння, що зумовлено незрозумілими асоціаціями образу вихідної мови для цільової аудиторії.

Адже для українського читача подібність непрофесійних акторів до дубових колод є більш очевидною, аніж до сиру, тому на наш погляд заміна образу порівняння є цілком виправданим рішенням перекладача. Заміщення образу може супроводжуватися низкою замін на рівні лексичного та морфологічного оформлення висловлення. Наприклад:

*Julia was a damned good sort and clever, **as clever as a bag full of monkeys**; you could talk to her about anything in the world* (Maugham).

*Джулія славна жінка і розумна, **як сто чортів**, з нею можна поговорити про все на світі* (Моем, пер. М. Пінчевський).

Еквівалентного сталого порівняння для англійського *as clever as a bag full of monkeys* в українській мові не існує, тому перекладач використав функціональний аналог *як сто чортів*. Лексико-семантичне та синтаксичне наповнення МА компліменту та його образність було змінено, проте стилістичне забарвлення цієї одиниці у мові перекладу збережено.

Отже, вибір адекватного засобу відтворення компліменту залежить від того, наскільки стереотипним є комплімент. Переклад нестереотипних компліментів, які часто містять стилістичні фігури мовлення, передбачає застосування перекладацьких трансформацій та прагматичну адаптацію висловлення до особливостей цільової мови. У випадку етикетних формул перекладач добирає готові еквіваленти або функціональні аналоги, які є типовими для відповідної комунікативної ситуації у цільовій мові. Прагматичний компонент значення висловлення як основної одиниці тексту тісно пов'язаний з мовним колективом – його реципієнтом. Перекладач у кожному окремому випадку має вирішити, яку інформацію зберегти, яку вилучити, а яку не потрібно вербалізувати, оскільки вона міститься на рівні прихованого змісту або імплікатури і без проблем виводиться інтерпретатором повідомлення.

Наукові джерела:

Бацевич, Ф. С. 2004. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. К.: Видавничий центр "Академія", 344 с.

Бігунова, Н. 2015. Схвалення, похвала, комплімент та лестощі як тактики реалізації стратегії пом'якшення висловлювання. *Мандрівець*. № 1. С. 86-89. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mandriv_2015_1_19.

Богдан, С. 1998. Мовний етикет українців: традиції і сучасність. К.: «Рідна мова», 474 с.

Вільямс, Т. 2012. Трамвай «Жадання»; (пер. Б. Бойчук). *Всесвіт*. №9-10. С. 119-75.

- Формановская, Н. И. 2007. Речевое взаимодействие: коммуникация и прагматика. М.: Изд-во «Икар», 480 с.
- Мищенко, В. Я. 2008. Комплімент у мовленнєвій поведінці представників англomовних (британської та американської) культур: монографія. Харків, Майдан, 144 с.
- Моем, В. С. Лицедії; (пер. Мар Пінчевський). URL: http://chtyvo.org.ua/authors/William_Somerset_Maugham/Lytsedii/
- Ларина, Т. В. 2005. Фатические эмотивы и их роль в коммуникации. *Эмоции в языке и речи*. М.: РГГУ, С. 150-160.
- Шаронов, И. А. 2005. Междометия в речевой коммуникации. *Эмоции в языке и речи*. М.: РГГУ, С. 200-220.
- Brown, P., Levinson, S. 1987. Politeness: Some Universals in Language. L.: Cambridge University Press, 345p.
- Maugham W. S. Theatre. URL: content.ikon.mn
- Williams, T. A. Streetcar Named Desire URL: <http://www.metropolitancollege.com/Streetcar.pdf>
- Fitzgerald, 2013. F.S. Great Gatsby. Спб.: «Каро», 256 с.
- Фіцджеральд, Ф. С. 1982. Ніч лагідна. Великий Гетсбі; (пер. Мар Пінчевський). Київ: Дніпро, 472 с.

РОЗДІЛ II

Термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми перекладу спеціального та художнього тексту

Переклад нормативних документів ВООЗ: термінологічні аббревіатури та акроніми

Снчева Г. – кандидат філологічних наук, доцент
orcid: 0000-0003-2002-6761

Семигінівська Т. – кандидат педагогічних наук, доцент
orcid: 0000-0002-6791-0397

Інтенсифікація контактів представників різних мовних спільнот у різних галузях наукового знання тягне за собою збільшення потреби в якісному перекладі текстів з однієї мови іншою. Медичні терміни є важливою складовою науково-технічних текстів і становлять значні труднощі перекладу з огляду на їхню неоднозначність, відсутність прямих відповідників та національну варіативність термінів. Стрімке зростання інтересу до текстів медичного спрямування призводить до необхідності дослідження способів їх перекладу у світлі постійного розвитку термінології.

Про доцільність детального дослідження термінологічної системи галузі медицини та охорони здоров'я з боку лінгвістів і термінологів свідчать опубліковані у 2015 році рекомендації щодо назв нових інфекційних захворювань людини, які мають бути коректними з наукової точки зору і прийнятні соціально. Зокрема, існує думка помічника Генерального директора ВООЗ з безпеки здоров'я, д-р *Кейджі Фукуда*, що назви захворювань мають велике значення, хоча декому ця проблема здається надуманою.

Сучасний професійний медичний переклад тексту – один із найскладніших у практиці перекладу, а переклад спеціальної термінології є нагальним, адже термінологія, що функціонує в медичних колах, регулярно поповнюється новими назвами і визначеннями. Такий процес відбувається завдяки значній науковій роботі, яка проводиться у світових масштабах, новим відкриттям і досягненням у всіх сферах медицини (Карабан 2002, 57). Симптоми хвороби, діагностування, схеми лікування і реабілітаційні заходи, супровідні документи на лікарські препарати та медичне обладнання не допускають наближеність формулювань та неточності термінів. Це мова жорстких форм і кліше, точності і аскетизму. Головним призначенням нормативних документів ВООЗ щодо боротьби із туберкульозом є надання чіткої, достовірної, юридично закріпленої інформації, рекомендацій, правил, вимог, об'єктивний опис ситуації в медичній галузі, постановка завдань та умов для їх вирішення, а найголовніше – створення чіткої, зрозумілої структури для успішного і безпечного функціонування усєї медичної системи.

Структурно-семантичні типи термінів-абревіатур сфери медицини та охорони здоров'я

Перекладені документи ВООЗ повинні містити ретельно вивірену медичну термінологію, щоб не виявитися причиною неточної діагностики, неправильної інтерпретації і, як наслідок, грубої помилки в професійній діяльності.

Зацікавленість термінологією медичної галузі засвідчено не лише загальнонауковими дослідженнями, але й численною кількістю наукових праць у царині лінгвістики. Зокрема, Г. Краковецька і М. Терехова проаналізували етимологічний аспект греко-латинської терміносистеми, порівняльний аналіз медичних колокацій у польській та англійській мовах – О. Бадзінський; когнітивне моделювання термінології ендокринології на матеріалі англійської мови – О. Барташова й С. Синявська; клінічну термінологію – Н. Місник; судово-медичну термінологію – Т. Лепеха; стан сучасної кардіологічної та кардіохірургічної термінології – А. Суходольська; терміни, що стосуються шкірних хвороб – О. Петрова; радіологічну термінологію – І. Корнейко. Аспект перекладу медичних текстів висвітлювали В. Карабан, Т. Кияк, Л. Черноватий та багато інших.

У межах цього розділу праці вважаємо за потрібне вказати на структуру та способи перекладу термінологічних абревіатур і акронімів сфери медицини та охорони здоров'я українською мовою на матеріалі нормативно-правової документації ВООЗ.

Абревіатура – це одиниця письмового чи усного мовлення, яка створена з окремих елементів графічної чи звукової оболонки вихідної (початкової) повної форми (слова чи словосполучення), з якою ця одиниця знаходиться в певному лексико-семантичному зв'язку (Панько, Кочан, Мацюк 1994, 10). До лінгвістичних чинників, які сприяли появі скорочених лексичних одиниць, як правило, відносять тенденцію до мовної економії та прагнення англійської мови до моносилабізму. Поряд з цими чинниками, головною є номінативна доцільність утворення абревіатур, тобто необхідність давати назву новим явищам та реаліям об'єктивної дійсності.

Вважається, що абревіатурне мислення – це мисленнєва здатність людини рефлексувати абревіатурні структури мови й оперувати ними як одиницями лінгвокреативного рівня (Кульпина, Татаринів 1990, 28). Тобто, визнається здатність абревіації бути засобом категоризації спеціальних понять на рівні з усіма іншими способами словотвору. Широке вживання абревіатур у професійній комунікації фахівців – підтвердження пріоритету спеціального поняття над мовною формою його вираження, постійне прагнення до компресії мовних форм у галузевих термінологіях віддзеркалює

здатність людини мислити, абстрагуючись від повних і чітких словесних відповідників понять.

Тенденція до скорочення термінів сфери медицини та охорони здоров'я зумовлена позамовними та мовними чинниками, пов'язаними з активізацією проблем медицини та охорони здоров'я. Особливістю аббревіатур сфери медицини та охорони здоров'я є те, що всі вони є варіантами термінологічних словосполучень: *GDF* (Global Drug Facility) – глобальний механізм забезпечення лікарськими засобами; *HMIS* (health management information system) – Інформаційна система управління охороною здоров'я.

На структуру скорочених чи аббревіаційних термінів впливають певні обмежувальні чинники: *фонетичний* (оскільки для утворення аббревіатур використовуються здебільшого такі елементи початкового словосполучення, які легко і зручно вимовляти); *морфологічний* (структура аббревіатури визначається морфологічною структурою початкової одиниці); *семантичний* (аббревіатура повинна викликати асоціативні зв'язки, і, навпаки, уникати небажаних асоціацій) (Скороходько 2006, 9).

Аналіз уможливив виявлення таких структурних типів термінів-аббревіатур сфери медицини та охорони здоров'я:

1) ініціальні аббревіатури (ініціалізми) поділяємо на:

а) акроніми, які вимовляються за початковими звуками компонентів термінологічного словосполучення, тобто як одне слово (Скороходько 2006, 57). Наприклад: *FIND* (foundation for Innovative New Diagnostics) – *FIND* (Фонд інноваційної діагностики); *IGRA* (interferon-gamma release assay) – *IGRA* (аналіз на вивільнення гамма-інтерферону); *QUADAS* (quality assessment of diagnostic accuracy studies) – *QUADAS* (якісна оцінка точності діагностичних досліджень);

б) літерні, які утворюються з початкових літер слів термінологічних сполучень. Для позначення ініціальних аббревіатур літерного типу використовуємо термін «алфавітизм». Наше дослідження засвідчило, що аналізована терміносистема характеризується переважно алфавітизмами.

Це підтверджує висновок, що літерний спосіб аббревіації є найпоширенішим способом утворення термінів-аббревіатур як варіантів термінологічного словосполучення: *WR* (Wasserman reaction) – *RW* (реакція Вассермана); *TST* (tuberculin skin test) – *ШТТ* (шкірний туберкуліновий тест); *TPT* (tuberculosis preventive treatment) – *ПЛТ* (профілактичне лікування туберкульозу);

2) комбіновані аббревіатури утворюються поєднанням слова чи його частини з літерами, звуками чи цифрами. У досліджуваній терміносистемі переважно зустрічаємо комбіновані аббревіатури, які у своїй структурі містять алфавітизм або акронім та слово: *MPT64* (Rapid test for identifying Mycobacterium tuberculosis) – *MPT64*

(швидкий тест на виявлення *Mycobacterium tuberculosis*); *XDR-TB* (extensively drug-resistant tuberculosis) – *ШЛС-ТБ* (туберкульоз із широкою лікарською стійкістю).

Виявлено випадки, коли терміни-аббревіатури отримують граматичні ознаки іменника. Це стосується утворення множини за допомогою закінчення -s після аббревіатури: *VOCs* (Volatile Organic Contaminants) – забруднювальні леткі органічні речовини; *POHCs* (Principal Organic Hazardous Constituents) – основні органічні небезпечні складові компоненти; *PBMCs* (peripheral blood mononuclear cells) – одноядерні клітини периферичної крові.

Аналіз термінів-аббревіатур сфери медицини та охорони здоров'я нормативних документів ВООЗ засвідчує, що ініціальна літерна аббревіація щодо своєї структури представлена такими типами:

1) **однолітерна аббревіація** репрезентована поодинокими прикладами переважно на позначення назв препаратів (які вважаємо номенклатурними знаками): *E* (ethambutol) – *E* (етамбутол); *R* (rifampicin) – *R* (рифампіцин); *T* (thioacetazone) – *T* (тіоацетазон); *Z* (pyrazinamide) – *Z* (піразинамід);

2) **дволітерна аббревіація**: *OG* (organic gas) – органічний газ; *PF* (protective factor) – коефіцієнт захисту; *CC* (critical concentration) – *КК* (критична концентрація). Крім того, дві букви часто позначають назви хімічних речовин чи сполук: *CO* (carbon monoxide) – монооксид вуглецю; *Pb* (plumbum) – свинець;

3) **трилітерна аббревіація** представлена найбільшою кількістю з усіх типів, що свідчить про їх частотність у досліджуваній терміносистемі. Наприклад: *BSC* (Biological Safety Cabinet) – *БББ* (бокс біологічної безпеки); *GDF* (Global Drug Facility) – *GDF* (Глобальний фонд забезпечення лікарськими засобами); *AGLI IPT* (isoniazid preventive treatment) – *ПІІ* (профілактичне лікування ізоніазидом);

4) **чотирилітерна аббревіація** представлена такими термінами: *LTBI* (latent tuberculosis infection) – *ЛТБІ* (латентна туберкульозна інфекція); *APHL* (Association of Public Health Laboratorie) – *АЛГЗ* (Асоціація лабораторій громадського здоров'я);

5) **п'ятилітерна аббревіація** свідчить про те, що із збільшенням кількості літер в аббревіатурах, їх частотність вживання падає: *SL-LPA* (line probe assay for second-line drugs) – *SL-LPA* (лінійний зонд-аналіз для препаратів другого ряду); *US CDC* (United States Centers for Disease Control and Prevention) – *US CDC* (Центри з контролю та профілактики захворювань США);

6) **шестилітерна аббревіація**: наша вибірка термінології медицини та охорони здоров'я містить і шестилітерні аббревіатури, наприклад: *EDRWeb* (Electronic Drug-Resistant Tuberculosis Register (South Africa) – *EDRWeb* (Електронний реєстр випадків лікарсько-

стійкого туберкульозу (Південна Африка); *IUALTD* (International Union against Tuberculosis and Lung Disease) – *МСПТХА* (Міжнародний союз проти туберкульозу та хвороб легень).

Дослідження термінів-абревіатур сфери медицини та охорони здоров'я нормативних документів ВООЗ також дало можливість здійснити їх класифікацію за семантичним критерієм. Виокремлено п'ять лексико-семантичних груп, встановлено, що найчисельнішими із лексико-семантичних груп є терміни на позначення «назв установ та організацій» та «назви методів досліджень та лікування захворювань».

Корпус дібраних прикладів дозволив зробити висновок про те, що терміни-абревіатури сфери медицини та охорони здоров'я у нормативних документах ВООЗ найчастіше позначають:

1) **назви установ та організацій.** У термінології сфери медицини та охорони здоров'я вони представлені переважно три-, чотири- та п'ятилітерними абревіатурами: *Global Fund* (Global Fund to Fight AIDS, Tuberculosis and Malaria) – *ГФБСТМ* (Глобальний фонд по боротьби зі СНІДом, туберкульозом та малярією);

2) **назви документів, актів та законів, стандартів, програм, спрямованих на боротьбу із туберкульозом:** *PEPFAR* (U.S. President's Emergency Plan for AIDS Relief) – *PEPFAR* (Надзвичайний план Президента США з боротьби зі СНІДом); *STARD* (Standards for Reporting Diagnostic Accuracy Studies) – *STARD* (Стандарти звітності про дослідження діагностичної точності);

3) **назви хвороб, патологічні стани:** *TB* (tuberculosis) – *ТБ* (туберкульоз); *HCV* (hepatitis C virus) – *ВГС* (вірус гепатиту С); *LTBI* (latent tuberculosis infection) – *ЛТБІ* (латентна туберкульозна інфекція); *MDR/RR-TB* (multidrug- or rifampicin-resistant tuberculosis) – *МЛС/Риф-ТБ* (мультирезистентний/рифампіцин-резистентний туберкульоз); *MDR-TB* (multidrug-resistant tuberculosis) – *МР-ТБ* (мультирезистентний туберкульоз);

4) **назви речовин та препаратів:** *Mfx* (moxifloxacin) – *Мфх* (Моксифлоксацин); *E* (ethambutol) – *Е* (етамбутол); *ARV* (antiretroviral drugs) – *АРВ*-препарат (антиретровірусні препарати);

5) **назви методів досліджень та лікування захворювань:** *DST* (drug-susceptibility testing) – *ТМЧ* (тест медикаментозної чутливості); *FL-LPA* (line probe assay for first-line drugs) – *FL-LPA* (лінійний зонд-аналіз для препаратів першого ряду); *IGRA* (interferon-gamma release assay) – *IGRA* (аналіз на вивільнення гамма-інтерферону).

Переклад англійських термінів-абревіатур українською мовою виконується за певними правилами, існує низка особливостей їх перетворення.

Будучи, на думку С. Флоріна і З. Влахова (Влахов, Флорин 2006), «словом, скорочення має на загальних підставах підлягати правилам перекладу лексики, в основі яких лежать семантичні відповідники, співвідносні з одиницями даної пари мов». Аббревіатура, як правило, власного значення не має, а є зменшеним віддзеркаленням значення початкової одиниці, яке повинне зберігатися і в перекладі.

Способи перекладу аббревіатур та акронімів у нормативних документах ВООЗ

Встановлено такі головні способи перекладу аббревіатур сфери медицини та охорони здоров'я в україномовних нормативних документах ВООЗ:

1) **переклад відповідною повною формою слова або словосполучення.** Цей спосіб використано перекладачами нормативно-правової документації ВООЗ за умови відсутності в мові перекладу відповідного скорочення, наприклад, *BSC* – *Biological Safety Cabinet* – бокс біологічної безпеки; *DDI* – *drug-drug interaction* – взаємодія лікарських засобів; *DST* – *drug-susceptibility testing* – тест медикаментозної чутливості.

Наприклад: *“Therefore, people living with **PLHIV**, individuals in contact with TB patients and those with immunodeficiency conditions are at high risk of TB and hence are priority groups to receive TB preventive treatment”* (WHO consolidated guidelines on tuberculosis 2020). – «Отже, особи, що живуть із **вірусом імунодефіциту людини**, особи, що контактують із хворими на ТБ, та хворі на ВІЛ мають високий ризик захворювання на ТБ, тому вони є пріоритетними групами для профілактичного лікування туберкульозу» (Консолідовані настанови ВООЗ з туберкульозу 2020).

Якщо в оригіналі скорочення у дужках після подання повної форми скорочення й далі у тексті скорочення вжито кілька разів, перекладач уводить до тексту перекладу відповідне скорочення українською мовою.

Наприклад: *“The national TB programme, in collaboration with primary care and maternal and child health services, should assume responsibility for ACF among contacts of index TB patients; the national HIV programme should organize services for PLHIV in collaboration with the national TB control programme; the clinical services within the ministry of health should support **ACF** and linkages to treatment and care among other clinical at-risk populations”* (WHO consolidated guidelines on tuberculosis 2020). – «Національна програма протидії туберкульозу у співпраці з первинною медико-санітарною допомогою та службами охорони здоров'я матері та дитини

повинна взяти на себе відповідальність за **виявлення випадків активної форми туберкульозу (ВВАФТ)** серед контактів пацієнтів з індекс-випадком ТБ; національна програма протидії ВІА повинна організовувати послуги для ЛЖВ у співпраці з національною програмою протидії туберкульозу; клінічні служби Міністерства охорони здоров'я повинні підтримувати **ВВАФТ** та зв'язки з лікуванням та доглядом серед інших клінічних популяцій ризику» (Консолідовані настанови ВООЗ з туберкульозу 2020).

Повна форма скорочення перекладається якомога точніше за допомогою калькування так, щоб з перекладеної повної форми можна було утворити скорочення: *NTRL* (National TB Reference Laboratory) – *НРАДТ* (Національна референс-лабораторія з діагностики туберкульозу). *PMDT* (Programmatic Management of Drug Resistant TB) – *ПУХТ* (Програмне управління хіміорезистентним туберкульозом);

2) **метод прямого запозичення**: під час перекладу термінології сфери медицини та охорони здоров'я використовується перенесення скорочення у його оригінальній формі у текст перекладу, наприклад: *DHIS2* (District Health Information Software 2) – *DHIS2* (районна інформаційна система охорони здоров'я-2); *DSD* (differentiated HIV service delivery) – *DSD* (диференційне надання послуг з питань ВІА); *EDRWeb* (Electronic Drug-Resistant Tuberculosis Register (South Africa) – *EDRWeb* (Електронний реєстр випадків лікарсько-стійкого туберкульозу (Південна Африка); *FL-LPA* (line probe assay for first-line drugs) – *FL-LPA* (лінійний зонд-аналіз для препаратів першого ряду).

Досить часто аббревіатури перекладаються методом прямого запозичення у сполученні із пояснювальним загальним словом: *AlereLAM* (Alere Determine™ TB LAM Ag) – *тест для діагностики туберкульозу AlereLAM*.

3) **описовий метод**: описовий метод спостерігаємо в тих випадках, коли у мові не існує еквівалента. В такому випадку фіксуємо розгорнений опис слова. Наприклад, *mITT* – *modified intention to treat (population)* – модифікована популяція пацієнтів, що почала отримувати лікування; *PWUD* – *people who use drugs* – особи, що вживають наркотичні засоби. До такого способу в нормативно-правових документах ВООЗ вдаються рідко, оскільки медичні тексти мають перш за все бути лаконічними та економними. Описовий метод повністю має виявляти технічну сутність скорочення, наприклад: *AGP* – *Aerosol generating procedures – операції, що призводять до утворення аерозолів*;

4) **транскодування скорочення**, наприклад, BCG (bacille Calmette-Guérin (vaccine) – БЦЖ (бацила Кальметта-Герена (вакцина); GLI (Global Laboratory Initiative) – ГЛІ (Глобальна лабораторна ініціатива).

Наприклад, спостерігаємо транскодування скорочення: “*False-positive TSTs can result from contact with nontuberculous mycobacteria or vaccination with bacille Calmette-Guérin (BCG)*” (WHO consolidated guidelines on tuberculosis 2020). – «Хибнопозитивні результати ШТТ можуть бути наслідком контакту з нетуберкульозними мікобактеріями або вакцинації бацилами Кальметта-Герена (БЦЖ)» (Консолідовані настанови ВООЗ з туберкульозу 2020);

5) **переклад відповідним скороченням**: такий спосіб передбачає наявність еквіваленту в українській мові. В мові перекладу скорочення побудоване за тією ж моделлю, що й у мові оригіналу, наприклад, DNA (deoxyribonucleic acid) – ДНК (дезоксирибонуклеїнова кислота). Використовується також перенесення скорочення у його оригінальній формі у текст перекладу, нерідко у сполученні з пояснювальним загальним словом: ARV (antiretroviral drugs) – ARV-препарат (антиретровірусні препарати). Встановлено, що перенесення оригінальної форми скорочення до тексту перекладу використовується тоді, коли у мові відсутній адекватний відповідник.

Наприклад: “*DSD for PLHIV who are stabilized are expected to reduce overcrowding at ART clinics, enhance the quality of care, improve adherence and viral suppression rates, and increase convenience for people*” (WHO consolidated guidelines on tuberculosis 2020). – «Очікується, що **підходи DSD** для ЛЖВ, які є стабілізованими, зменшать надмірне скупчення людей у клініках АРТ, підвищують якість обслуговування, покращують прихильність до лікування та пригнічення вірусних захворювань та підвищують зручність для людей» (Консолідовані настанови ВООЗ з туберкульозу 2020);

б) **створення нового українського скорочення**: цей спосіб полягає в перекладі корелята англійського скорочення і створенні на базі перекладу відповідно до закономірностей української абрєвіації нового скорочення. Наприклад: CLHIV (children living with HIV) – ДЖВІА (діти, що живуть із ВІА); CRS (composite reference standard) – СЕС (складений еталонний стандарт); HCV (hepatitis C virus) – ВГС (вірус гепатиту С).

Встановлено, що у процесі перекладу українською мовою термінологічних абрєвіатур сфери медицини та охорони здоров'я нормативних документів ВООЗ перекладачами найчастіше використовуються методи прямого запозичення, транскодування та створення нового українського скорочення.

Це зумовлене тим, що в українській мові ще немає багатьох відповідників англійських термінів, оскільки українська терміносистема сфери медицини та охорони здоров'я нині перебуває на етапі свого становлення. Уміння зробити правильний вибір серед головних прийомів перекладу – одне з головних професійних умінь перекладача. Переклад термінологічних аббревіатур сфери медицини та охорони здоров'я, представлених у нормативній документації ВООЗ, є кропіткою працею. Перекладач має бути добре обізнаним у медичній галузі та намагатися відтворити текст оригіналу не лише правильно, але й зробити його доступним для читача перекладу, оскільки це стосується такого важливого аспекту нашого життя, як здоров'я, тому питання перекладу аббревіатур відіграє значну роль у цьому процесі.

У перспективі, сучасна термінологія сфери медицини та охорони здоров'я, як понятійний інструмент інформації, потребує не лише наукового дослідження, але й невідкладного врегулювання на засадах історично складеної вітчизняної мовної традиції та сучасної власної й світової мовної практики.

Наукові джерела:

Влахов, С. И.; Флорин, С. П. 2006. Непереводимость в переводе. Изд. 3-е, испр. и доп. М. : «Р. Валент», 448 с.

Карабан, В. І. 2002. Переклад наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 564 с.

Кульпина, В. Г.; Татаринев В. А. 1990. Аббревиация как способ категоризации специальных понятий (методологические аспекты). *Вестник МГУ. Сер. 9. Филология*, №4. С. 27–34.

Панько, Т. І.; Кочан, І. М.; Мацюк, Г. П. 1994. Українське термінознавство : А. : Світ, 214 с.

Скороходько, Е. Ф. 2006. Термін у науковому тексті (до створення терміноцентричної теорії наукового дискурсу). К. : Логос, 98 с.

WHO consolidated guidelines on tuberculosis. Module 1 Prevention – Tuberculosis preventive treatment
<https://www.who.int/publications/i/item/who-consolidated-guidelines-on-tuberculosis-module-1-prevention-tuberculosis-preventive-treatment>

Консолідовані настанови ВООЗ з туберкульозу. Модуль 1: Профілактика – профілактичне лікування туберкульозу (2020, технічний переклад)/<https://phc.org.ua/kontrol-zakhvoryuvan/tuberkuloz/kerivni-dokumenti-z-tb>

Тексти промов TED TALKS в аспекті лінгвістичної теорії перекладу

Плетенецька Ю. – кандидат філологічних наук, доцент
orcid: 0000-0002-1417-4269

Линтвар О. – кандидат філологічних наук
orcid: 0000-0003-4671-5514

TED Talks – гібридний жанр, що включає в себе декілька інших жанрів, таких як, наприклад, лекції викладачів у вищих навчальних закладах, статті газет, презентації на конференціях, наукові телепрограми, таким чином поєднуючи різні семіотичні моделі: розмовну, письмову, відео та звукову. «Починаючи з 2007 року міжнародна конференція TED успішно позиціонує себе як один із найбільш відомих форматів популяризації ідей по всьому світі. Конференція поширює свій інформаційний контент під гаслом “ideas worth spreading” («ідеї, що варті поширення»)» (Watson 2014). Однак нині науковці не приділяють належної уваги дослідженню публічних промов TED Talks. Саме тому публічні промови TED Talks становлять новий об’єкт прагматично-лінгвістичного дослідження, власне цим фактором визначається посиленням лінгвоперекладацьких досліджень різноманітні матеріалів ЗМІ (таких як, наприклад, політичні промови, тексти рекламних кампаній, інтернет-дискурс) та недостатньою увагою науковців до публічних промов загальносоціальної тематики. Матеріали TED Talks виступають сприятливим полем для проведення лінгвопрагматичного аналізу, завдяки якому можна дослідити умови адекватного добору та використання вербальних засобів у промові оратора з метою досягнення максимально ефективного впливу на аудиторію слухачів.

Промова TED – це особливий розмовний (риторичний) дискурсивний жанр, що суттєво відрізняється від інших усних науково-популярних жанрів та інших типів лекцій, які реалізуються в реальній комунікації як первинний жанр і в мережі інтернет як вторинний. Жанрова специфікація промови TED зумовлена її жорстким локально-часовим форматом та ретельно підготовленим характером. Промовам TED притаманні такі риси, як лаконічність, композиційно-структурна та логічна продуманість, прозорість, чіткість, високий ступінь авторизованості, діалогічність, а також персуазивність.

Провівши аналіз текстів транскрипту публічних промов TED Talks англійською та українською мовами, з'ясовано, що лектори TED Talks надають виразності своїм промовам завдяки певним лінгвістичним особливостям. Знайдені лінгвістичні особливості можна поділити на дві категорії: граматичні та лексико-стилістичні. Серед граматичних особливостей публічних промов TED Talks варто виділити такі: вживання займенника першої особи однини I та першої особи множини *we*; займенника третьої особи множини *they*; модальних дієслів *can*, *have to*, *should*; умовних речень першого та другого типів; розгорнутих складних речень; повторів, зокрема паралельних конструкцій; імперативів; епітетів, зокрема прикметників в найвищому ступені порівняння. Серед лексико-стилістичних особливостей публічних промов TED Talks виокремлюємо: метафору, порівняння, фразові дієслова та розмовну лексику; персоніфікацію, фразеологізми, ідіоми.

Однією з лінгвістичних особливостей варто назвати використання займенника першої особи множини *we*. Лектори звертаються до цього займенника з метою ототожнення себе з аудиторією, єднання, побудови публічної промови на рівних, аби аудиторія почала ставитись довірливо до лектора. Наприклад:

“We feel it to the very end. In fact, anger has been with us at some of the worst moments of our lives” (Martin 2020) – *«Ми відчуваємо його до самого кінця. Гнів пробуджується в нас у найгірші моменти життя».*

Переклад таких речень не викликає труднощів у фахівця.

“Now, most of us work in open plan offices, without walls, where we are subject to the constant noise and gaze of our coworkers” (Cain 2020) – *«Більшість із нас зараз працює у великих офісах без стін і без перегородок, що робить нас відкритими до сторонніх поглядів та обговорень».*

Наведений вище приклад ілюструє активний намір доповідача ототожнити себе з аудиторією, водночас апелюючи до емоційної складової частини сприйняття. Перекладач вдається до певних лексичних змін задля більшої милозвучності.

“We all make the same mistakes. We all use the same techniques” (Meyer) – *«Ми всі робимо однакові помилки. Ми всі вдаємось до однакових прийомів».*

Наведений вище приклад також демонструє намір доповідача ототожнити себе з аудиторією. Для цього доповідач використовує словосполучення *we all*. Можна зробити висновок, що у цьому разі доповідач вдається до використання паралельних конструкцій, які притаманні дискурсивній стратегії навіювання. Очевидно, що цей фрагмент не викликає жодних труднощів у перекладача.

Для позиціонування себе як професіонала лектори вживають займенник першої особи однини *I*. Наприклад:

“*And I think the pressure of that has been killing off our artists for the last 500 years*” (Robinson) – «**Я** гадаю, що саме цей натиск вбивав творчих людей протягом останніх 500 років».

У перекладі фахівець зберігає особовий займенник «я» для фокусування на думці лектора.

Якщо необхідно відділити себе та аудиторію, яка слухає лектора від інших людей, які протиставляються з будь-якої причини першій групі, лектори вживають займенник третьої особи множини *they*. Наприклад:

“*And you listen and you try to understand why **they**'re so mad. Maybe even secretly judge whether or not **they** should be so mad*” (Martin) – «Ви слухаєте й намагаєтеся зрозуміти, чому **ваш друг** такий злий. Можливо, навіть потайки оцінюючи, чи є у нього підстави злитися».

Наведений вище приклад ілюструє, як перекладач замінює *they* на «ваш друг» для того, аби наблизити ситуацію для розуміння аудиторією.

Публічні промови TED Talks незалежно від тематики насичені модальними дієсловами *can*, *should*, *have to*. Вживання таких модальних дієслів підвищує емоційність публічної промови та підкреслює значення висловлювань лектора.

“*Deception **can** cost billions. Think Enron, Madoff, the mortgage crisis. Or in the case of double agents and traitors, like Robert Hanssen or Aldrich Ames, lies **can** betray our country, they **can** compromise our security, they **can** undermine democracy, they **can** cause the deaths of those that defend us*” (Meyer). – «Обман **може** коштувати мільярди. Згадайте компанії Енрон і Медофф, іпотечну кризу. Коли йдеться про подвійних агентів і зрадників, як-от Роберт Гансен або Олдріч Еймс, брехня **може** зрадити нашу країну, поставити під загрозу нашу безпеку, підірвати демократію, призвести до загибелі наших захисників».

Наведений вище приклад вживання модального дієслова *can* не викликає жодних труднощів перекладу у фахівця. Цей фрагмент можна класифікувати як приклад вживання повторів, а саме паралельних конструкцій. У перекладі фахівець вдається до вилучення певних елементів, аби не ускладнювати сприйняття фрагменту.

Приклад використання модального дієслова *should* демонструє вживання перекладацької конкретизації, а саме:

“*And I started to think I **should** just dump this project*” (Berns) – «**Я почала** думати, що не зможу дописати цю книгу».

Бачимо, що в англійському реченні лектор розповідає про свої думки кинути проект, а перекладач, виходячи зі знання, що лектор – автор книги, конкретизувала це як дописати книгу.

Завдяки антонімічному перекладу модальне дієслово *should* трансформувалося в не зможу. Найчастіше в публічних промовах трапляється модальне дієслово *have to*.

Наприклад: “*But to understand all that, we actually **have to** back up and talk about why we get mad in the first place*” (Martin) – «Щоб зрозуміти, ми **повинні** це осмислити й поговорити про те, чому ми сердимось».

Спостерігаємо перекладацьку трансформацію вилучення певних компонентів з англійського речення. Цікаво також, що серед лекторів TED існує тенденція починати речення зі сполучників *and*, *but*, які у перекладі зазвичай опускаються.

Оскільки публічні промови TED Talks бувають і загальносоціальної тематики, варто звернути увагу на використання в них фразових дієслів та розмовної лексики. Такий прийом дозволяє лектору викликати довіру в аудиторії та змусити її сприймати його як рівного собі. Наприклад: *back up* – осмислити, *keep on* – продовжувати, *pass out* – втратити свідомість, *give up* – здатися, *count on* – розраховувати, *look forward* – чекати з нетерпінням, *break in* – ломитися, *get through* – впоратися, *hold on* – чекати, *lie around* – валятися.

Іншою лінгвістичною особливістю публічних промов TED Talks є використання умовних речень. Здебільшого зустрічаються умовні речення першого та другого типів, хоча вживаються інколи й умовні речення третього типу. Загалом, умовні речення слугують одним із способів аргументації думки лектора.

“*If your work was brilliant, you couldn't take all the credit for it, everybody knew that you had this disembodied genius who had helped you*” (Gates). – «Якщо ваша робота була насправді видатною, лаври діставались не лише вам, усі знали, що ви маєте цього безтілесного генія, який допомагав вам».

У наведеному вище прикладі перекладач вдало переклав словосполучення *take all the credit* як лаври діставались. Також у реченні присутня гіпербола *disembodied genius*, що була влучно перекладена як *безтілесний геній*.

На синтаксичному рівні публічні промови TED Talks характеризуються переважною кількістю розгорнутих речень. Найчастіше трапляються складнопідрядні речення з підрядною частиною мети або причини, що віддзеркалює схильність лектора до аргументації своєї думки чи позиції щодо нагального питання.

“*If there's one thing I want you to remember from my talk today, it's this: your anger exists in you as an emotion because it offered your*

ancestors, both human and nonhuman, with an evolutionary advantage” (Martin). – «*Ось річ, яку вам варто запам'ятати з моєї розповіді: у вас живе гнів, тому що ця емоція давала вашим предкам, людським і не тільки, еволюційну перевагу*».

У наведеному вище прикладі перекладач лаконічно передає зміст висловлювання та гарно оформлює його словесно.

Водночас із складними розгорнутими реченнями лектори звертаються до простих речень, які запобігають монотонності та привертають увагу аудиторії. Наприклад:

“*And any of them are wrong. They're different*” (Martin). – «*І ні один з них не є неправильним. Вони просто різні*».

Наведений вище приклад ілюструє використання антонімічного перекладу для акцентування уваги аудиторії. У межах речення використовуються повтори, зокрема паралельні конструкції. Особливо вживання таких мовних одиниць вкрай необхідно для реалізації дискурсивної стратегії навіювання. У такий спосіб створюється відповідний емоційний настрій, який сприяє більш ефективному нав'язуванню позиції лектора. Наприклад:

“*You talk about it. You talk about what you want. You talk about what you like. You may even negotiate it*” (Vernacchio). – «*Ви говорите про це. Ви говорите про те, що хочете. Ви говорите про те, що вам подобається. Ви можете навіть обговорити ваші смаки*»

“*A third to a half of the population are introverts – a third to a half*” (Vernacchio). – «*Інтровертами є від третини до половини всього населення світу – від третини до половини!*»

Ще однією лінгвістичною особливістю публічних промов TED Talks виступає наявність спонукальних речень, тобто імперативів, які вживаються для реалізації дискурсивної стратегії спонукання.

Іншим художнім засобом, завдяки якому лектори надають оцінку ситуації та емоційності висловлюванням, є епітет. Мова збагачена епітетами, особливо прикметниками в найвищому ступені порівняння, звучить пафосно та чинить неабиякий вплив на аудиторію. Наприклад:

“*It's exceedingly likely that my greatest success is behind me*” (Waldinger). – «*Досить вірогідно, що мій найгучніший успіх вже позаду*».

“*Not just bad, but the worst book ever written*” (Veitch). – «*Не просто жахлива, а найжахливіша книга усіх часів*».

Наведені вище приклади яскраво демонструють вживання найвищих ступенів порівняння прикметників *great* та *bad*, а також вдалий підбір відповідників перекладача.

Також варто зазначити, що публічні промови TED Talks насичені різними засобами, що роблять сприйняття промови більш образним та цікавішим.

У процесі дослідження було виділено такі засоби, як метафора, порівняння, персоніфікація, фразеологізми, ідіоми. Кожен із наведених засобів вирізняється неабиякою частотою вживання в публічних промовах TED Talks.

Так, наприклад:

*“But it’s also been with us in some of the best moments of our lives, with those special occasions like **weddings and vacations often marred by these everyday frustrations – bad weather, travel delays** – that feel horrible in the moment, but then are ultimately forgotten when things go OK”* (Martin). – «Але ми гніваємось і в кращі моменти життя, в таких особливих випадках, **як весілля або відпустка, адже вони часто захмарюються дрібними розчаруваннями: погана погода, затримки в дорозі** – в той момент це може здаватися жахливим, але коли все приходить в норму, у результаті забувається».

Наведений приклад ілюструє вживання персоніфікації, образної загальнономовної метафори, порівняння. Поняття персоніфікації полягає в уявленні будь-якого поняття або явища шляхом зображення його у вигляді живої істоти чи особи, у цьому прикладі автор наділяє такими властивостями дрібні розчарування, що захмарюють, ніби хмари, особливі випадки життя, тобто весілля чи відпустки. Прикладом образної загальнономовної метафори виступає погана погода. Розглядаючи переклад цілого речення, варто сказати, що перекладач вдався до часткової перебудови речення, застосувавши трансформацію додавання.

*“You see **anger as a problem**. You see the way it **interferes in your life, the way it damages relationships**, maybe even the ways it’s scary”* (Martin). – «Розглядають **гнів як проблему**. Ви бачите, як він **вторгається у ваше життя, як руйнує стосунки**, наскільки може бути страшним».

У прикладі бачимо вживання порівняння гнів як проблема, а також вживання персоніфікації, оскільки гнів вторгається у ваше життя, руйнує стосунки. Перекладач вдається до мінімальної перебудови речення для кращого сприйняття аудиторією.

*“All of a sudden, **you are not going to get your dream job**, the one that was going to give you **piles and piles of money**”* (Martin). – «Несподівано **робота вашої мрії вислизає від вас**, робота, яка повинна була принести вам **гори грошей**».

Наведений вище приклад яскраво ілюструє роботу перекладача, оскільки фахівець вдався до перебудови речення із створенням персоніфікації в українській мові, у перекладі бачимо конструкцію робота вашої мрії вислизає від вас. До того ж перекладач підсилив намір доповідача, використавши дієслово вислизати, додавши

йому негативної конотації. Також у цьому реченні присутня метафора гори грошей, яку можна розглядати навіть як гіперболу.

*“Somebody else is going to get your dream job and **you're going to be broke**”* (Martin). – «Хтось інший отримає роботу вашої мрії, а **ви підете по світу**».

У прикладі англійське речення містить фразеологізм *to be broke*, який перекладач влучно відтворив в українському реченні, як піти по світу, що варто тлумачи як збідніти, жебракувати.

*“Just as **your fear alerts you to danger, your anger alerts you to injustice**. It's one of the ways **your brain communicates to you that you have had enough**. What's more, **it energizes you to confront that injustice**”* (Martin). – «Як **страх попереджає вас про небезпеку, гнів попереджає про несправедливість**. Це один зі способів, яким **ваш мозок дає вам зрозуміти, що з вас досить**. Більш того, **він дає вам сили протистояти несправедливості**».

У наведеному прикладі яскраво проілюстровано вживання цілої низки персоніфікацій. Персоніфікації піддається спершу наш страх, а потім мозок. Цікаво також, що цей фрагмент виступає прикладом реалізації дискурсивної стратегії навіювання, оскільки у першій частині маємо можливість спостерігати вживання паралельних конструкцій *your fear alerts, your anger alerts*.

“But instead, I like to think of anger as a motivator. The same way your thirst motivates you to get a drink of water, the same way your hunger motivates you to get a bite to eat, your anger can motivate you to respond to injustice” (Martin). – «Але мені подобається думати про гнів, як про мотиватор. Так само, як спрага мотивує вас випити води, голод мотивує вас перекусити, гнів може мотивувати вас відповісти на несправедливість».

Наведений вище приклад виступає чудовим зразком вживання низки порівнянь та їх влучного відтворення перекладачем в українському варіанті. Маємо порівняння страху з мотиватором, спрагою, голодом.

*“It was **cadaverically cold to the touch**”* (Krane). – «На дотик вона була **холодною як лід**».

Наведений вище приклад є доволі цікавим і потребує розгляду. По-перше, прислівник *cadaverically* зазвичай не вживається в такому варіанті, більш звичний варіант – *in a cadaveric manner*, тому це слово рідко трапляється у словниках. Можна зробити висновок, що доповідач намагався зацентувати неабияку увагу саме на цьому слові. По-друге, перекладач вийшов із цієї ситуації, оскільки переклав цю конструкцію *cadaverically cold to the touch* загальновідомим порівнянням холодною як лід. Проте таким чином самотність цієї конструкції була дещо втрачена у перекладі.

“How can the **nervous system misinterpret** an innocent sensation like the touch of a hand and **turn it into** the **malevolent sensation** of the touch of the flame?” (Krane). – «Як **нервова система може викривити** простий дотик руки та **перетворити його у злісне відчуття** пекучого вогню?»

У наведеному вище прикладі спостерігаємо вживання персоніфікації *nervous system misinterpret* та образної загальної метафори *malevolent sensation*. Перекладач вдало виконує переклад цього фрагменту публічної промови без труднощів.

“But to be fair, chemical engineers as a group haven't really earned a reputation over the centuries for being alcoholic manicdepressives. We writers, we kind of do have that reputation, and not just writers, but creative people across all genres, it seems, have this reputation for being enormously mentally unstable” (Krane). – «Але заради справедливості варто зазначити, що професія інженера-хіміка за багато років насправді не заробила собі репутацію алкоголіків та маніакально депресивних особистостей. Ми, письменники, маємо таку репутацію, та не тільки письменники, але творчі люди усіх жанрів, здається мають славу вкрай психічно невірноважених осіб».

Цей приклад яскраво ілюструє вживання порівняння у публічній промові TED Talks. Маємо, що доповідач, письменник, порівнює свою професію із професією інженера-хіміка, а також із репутацією алкоголіків та маніакально-депресивних особистостей. Таке порівняння має доволі негативну конотацію, тому доповідач сприймається аудиторією дещо обережно.

Отже, публічні промови TED Talks характеризуються варіативністю лексичних одиниць та метафоричних образів, які лектор втілює у своїх висловлюваннях. Оскільки, окрім інформаційної комунікативної мети, публічна промова має ще і персуазивну мету, яка спрямована на керування аудиторією, вона повинна відрізнятися спеціальною лексикою та відповідними синтаксичними одиницями для того, аби чинити вплив на аудиторію. Лінгвістичні особливості публічних промов TED Talks можна поділити на дві категорії: граматичні та лексико-стилістичні. Серед граматичних особливостей публічних промо TED Talks варто виділити такі: вживання займенника першої особи однини *I*; займенника першої особи множини *we* займенника третьої особи множини *they*; модальних дієслів *can, have to, should*; фразових дієслів та розмовної лексики; умовних речень першого та другого типів; розгорнутих складних речень; повторів, зокрема паралельних конструкцій; імперативів; епітетів, зокрема прикметників в найвищому ступені порівняння.

Серед лексико-стилістичних особливостей виділяємо метафору, персоніфікацію, фразеологізми, ідіоми. Найчастіше в перекладі виокремлюємо такі перекладацькі трансформації, як вилучення

окремих членів речення, конкретизація, антонімічний переклад, а також заміни певних компонентів речення.

Наукові джерела:

Anderson, C. TED's secrets to great public speaking. TED Talks. URL: https://www.ted.com/talks/chris_anderson_ted_s_secret_to_great_public_speaking/up-next (дата звернення: 14.05.2020).

Berns, S. My philosophy for a happy life. TED Talks. URL: https://www.ted.com/talks/sam_bern_s_my_philosophy_for_a_happy_life/up-next (дата звернення: 14.05.2020).

Boroditsky, L. How language shapes the way we think. TED Talks. URL: https://www.ted.com/talks/lera_boroditsky_how_language_shapes_the_way_we_think/up-next (дата звернення: 14.05.2020).

Brown, B. The power of vulnerability. TED Talks. URL: https://www.ted.com/talks/brene_brown_the_power_of_vulnerability (дата звернення: 14.05.2020).

Cain, S. The power of introverts. TED Talks. URL: https://www.ted.com/talks/susan_cain_the_power_of_introverts/transcript (дата звернення: 19.11.2020).

Gates, B. The next outbreak? We're not ready. TED Talks. URL: https://www.ted.com/talks/bill_gates_the_next_outbreak_we_re_not_ready/up-next (дата звернення: 14.05.2020).

Krane, E. The mystery of chronic pain. TED Talks. URL: https://www.ted.com/talks/elliott_krane_the_mystery_of_chronic_pain/transcript (дата звернення: 14.05.2020).

Martin, R. Why we get mad – and why it's healthy. TED Talks. URL: https://www.ted.com/talks/ryan_martin_why_we_get_mad_and_why_it_s_healthy/transcript#t-10410 (дата звернення: 14.05.2020).

Meyer, P. How to spot a liar. TED Talks. URL: https://www.ted.com/talks/pamela_meyer_how_to_spot_a_liar/transcript (дата звернення: 19.11.2020)

Robinson, K. Do schools kill creativity? TED Talks. URL: https://www.ted.com/talks/sir_ken_robinson_do_schools_kill_creativity/up-next (дата звернення: 14.05.2020).

Veitch, J. This is what happens when you reply to spam email. TED Talks. URL: https://www.ted.com/talks/james_veitch_this_is_what_happens_when_you_reply_to_spam_email (дата звернення: 14.05.2020).

Vernacchio, A. Sex needs a new metaphor. Here's one... TED Talks. URL: https://www.ted.com/talks/al_vernacchio_sex_needs_a_new_metaphor_here_s_one/discussion (дата звернення: 14.05.2020).

Waldinger, R. What makes a good life? Lessons from the longest study on happiness. TED Talks. URL: https://www.ted.com/talks/robert_waldinger_what_makes_a_good_life_lessons_from_the_longest_study_on_happiness/up-next (дата звернення: 14.05.2020).

Watson, J.A. 2014. Sreening TED: A rhetorical analysis of the intersections of rhetoric, digital media, and pedagogy. Louisiana State University. 188 p.

Деагентивні структури наукового дискурсу: перекладознавчий аспект

Крилова Т. – кандидат філологічних наук, доцент
orcid: 0000-0002-9438-1056

Сьогодні взаємозв'язок мов і культур, необхідність їх всебічного вивчення не викликає сумнівів. Мовна картина світу неоднакова у різних народів, і це проявляється в принципах категоризації дійсності, матеріалізуючись в лексиці і граматиці. Але варто ще раз підкреслити, що суттєві особливості мови і тим більше культури, розкриваються при співставленні, порівняльному вивченні мов і культур. Контрастивні дослідження (граматичні, прагматичні та стилістичні) є сьогодні важливим підґрунтям для проведення перекладознавчого аналізу. Важливим параметром етнокультурних досліджень дискурсу є контрастивно-прагматичний підхід. Контрастивна прагматика є новим напрямком в аналізі дискурсу, де вивчення міжкультурної дискурсивної взаємодії розглядається як процес спілкування між комунікантами, що є носіями різних мовних культур і, як наслідок, різних комунікативних моделей. Окрім, власне, прагматичних концепцій, в основі цього напрямку лежить також сучасний когнітивний підхід до розгляду взаємовідношень мови і культури, який ґрунтується на визначенні культури як спільного для окремого культурного соціуму знання.

Особливо актуальною ця проблема є при зіставному вивченні культурно-маркованих мовних явищ, коли лінгвокультурна специфіка відчувається надто гостро. Так, в аспекті лінгвокультурології привертає увагу значна розбіжність в англійських та українських засобах вираження категорії імперсональності. Ця категорія, пов'язана з комунікативною функцією усунення агенсу з поверхневої структури висловлювання (деагентивізації), належить до універсальних мовних категорій. Деагентивні структури кількісно і якісно не збігаються у різних мовах, що підтверджує неогумбольдтіанську тезу контрастивістів про різне членування дійсності та різні способи її позначення в різних мовах (Гумбольдт В. фон 1984). Лінгвістична інтерпретація як позамовних чинників існування цих аломорфізмів (способів концептуалізації, категоризації, опису навколишнього світу), так і власне мовних причин їхнього виникнення в спроможності наблизити результати міжмовного зіставлення до визначення національної специфіки систем зіставляваних мов.

Категорія імперсональності тісно пов'язана з питанням лівосторонньої валентності дієслова, що зазвичай розглядається в контексті семантичного синтаксису. Активний розвиток

семантичного синтаксису пов'язаний з новим "лінгвістичним поворотом" – зверненням до "людини у мові" за словами Еміля Бенвеніста. Антропологічний поворот був насамперед підготовлений працями В. фон Гумбольдта, що проголосив залежність мови від людини, а його ідеї та положення були розвинені та доповнені Е. Бенвеністом, А. Вежбицькою, Н. Хомським. Із появою генеративної граматики і теорії глибинних структур Ноама Хомського структурний підхід престав домінувати в лінгвістиці і наука круто повернула до семантики, а далі до когнітивістики та психологічного аспекту в мові. Сучасна наука надає семантиці величезне значення, розповсюджуючи теорію значення на структурний синтаксис, морфологію тощо. В синтаксисі царина семантичних досліджень є закономірним продовженням доробку Фердінанда де Соссюра, який розділив поняття мови і мовлення, тобто структуру та індивідуальне її вживання. Питання дієслівної валентності у власне-граматичному та функційно-семантичному вимірах привертає увагу лінгвістів у силу того, що її категорійна семантика пов'язана не тільки із суто формальним механізмом структури речення, але й умонтована у комунікативно-функціональну перспективу речення-висловлення.

Валентність та сполучуваність у лінгвістичних дослідженнях

У побудові комунікативної синтаксичної конструкції ключова роль належить дієслову, оскільки саме дієслово наповнює речення часовим значенням, указує на певний спосіб дії, граматичний вид, у дієслово транспонується й морфологічно закріплюється властиве іменникові граматичне значення особи, числа й роду. Основним же показником центральної ролі дієслова в реченні є його семантико-синтаксична валентність, яка «прогнозує» семантико-синтаксичну структуру речення, визначає семантичну роль непредикатних знаків. Тому розгляд семантичної структури речення слід здійснювати з обов'язковим урахуванням типу предиката, його лексико-семантичної природи, від якої безпосередньо залежить кількість учасників дії та їх рольовий статус.

Поняття валентності, яке в аспекті граматики обґрунтував Л. Теньєр, виникло на основі вивчення синтаксичних потенцій дієслова – мовної одиниці, яка вирізняється складними сполучувальними можливостями. Валентність подано Л. Теньєром (1988) насамперед як здатність дієслова сполучатися з певною кількістю актантів – діючих членів та сирконстантів – обставинних членів речення – при побудові висловлювання і порівнюється ним з валентними властивостями атома в хімії.

Залежно від виконуваної функції мовознавець виділив трьох учасників ситуації: *prime actant* (перший актант), *sekond actant* (другий актант), *tiers actant* (третій актант). За Л. Теньєром, той, хто здійснює дію, є «першим учасником»; той, що відчуває на собі дію, відповідно, – «другим»; компонент, якому адресовано певний процес, – «третім». Кількість таких учасників обмежена, піддається точному вираженню й обліку. Кількість можливих семантичних ролей актантів не дуже велика, хоча про їх конкретну кількість говорити не можна (одними лінгвістами визначено 8 ролей, у інших цей список перевищує 40 ролей). Теорія Л. Теньєра є вербоцентричною, оскільки дієслово є абсолютно пануючим членом речення, йому підпорядковані усі інші іменники, яким у свою чергу підпорядковані прикметники. Всі вони послідовно утворюють відповідні вузли.

У радянському мовознавстві термін «валентність» уперше застосував С. Д. Кацнельсон. За визначенням ученого, валентність – це «синтаксична потенція слова, що міститься в його лексичному значенні, тобто здатність приєднувати до себе інше категорійно досить визначене повнозначне слово» (Кацнельсон 1972, 20). Дослідником диференційовано формальну та змістову валентність. Значення дієслова містить у собі граматичні елементи, які визначають кількість місць при дієсловах певного типу. Змістова валентність вимірюється кількістю «місць», що відкриває предикат. Формальна валентність зумовлена елементами синтаксичної морфології в конкретній мові.

Теорію сполучуваності слів в українському синтаксисі розвивали І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, А. П. Загнітко, А. П. Грищенко, Й. Ф. Андерш, М. П. Кочерган, Т. Є. Масицька та інші. На думку І. Р. Вихованця, семантико-синтаксичну валентність слід розглядати в протиставленні формально-синтаксичній валентності, оскільки валентність є «категорією міжрівневого ... характеру» (Вихованець, Городенська, Русанівський 1983, 218). Валентність дієслова насамперед пов'язана з його первинною синтаксичною функцією бути ознаковим словом, тобто предикатом. Дієслово-предикат визначає склад речення, від нього залежить, які валентнісні партнери його супроводжуватимуть. Реалізація валентнісних зв'язків предикатів спричиняє до появи в структурі речення другорядних членів. На основі дієслова і валентно пов'язаних із ним іменників формуються різні типи семантико-синтаксичної структури елементарних простих речень. Синтаксична структура речення визначається в основному граматичними властивостями слів, які до нього входять, насамперед – їхніми сполучувальними ознаками, які включають його синтаксичні й семантичні валентності.

При визначенні єднальних потенцій дієслова необхідно розрізняти лівобічну й правобічну валентність і, відповідно, лівобічні та правобічні субстанційні компоненти. Лівобічна валентність репрезентована суб'єктним субстанційним компонентом, за яким закріпилося відповідне місце – як правило, перед дієсловом. Наявність суб'єктної синтаксеми в лівобічній позиції властива всім дієсловам, виняток становлять лише дієслова з так званою нульовою валентністю. Правобічні іменникові компоненти диференціюються на такі синтаксеми: об'єктну, адресатну, інструментальну локативну, тощо. Наявність певної відповідної правобічної синтаксеми залежить від валентності дієслова, з-поміж яких диференціюють одно-, дво-, трьох-, тощо.

При синтаксичному підході до валентності як до детермінованого дієслівними властивостями структурно-семантичного мінімуму речення необхідно розрізняти облігаторні й факультативні актанти, а також «вільні поширювачі» висловлювання. У реальному реченні як поверхневій одиниці всі його компоненти диференційовано на обов'язкові, тобто такі, що йдуть від глибинної структури, й факультативні, які пов'язані тільки з поверхневою будовою. Різниця між облігаторними й факультативними актантами зумовлена насамперед структурою речення й залежить від контексту: актант вважається обов'язковим, якщо при його неназиванні речення стає аграматичним. Якщо ж при вилученні певного члена речення зберігає структурно-граматичну завершеність, то актант необхідно визнати факультативним.

Синтаксична валентність дієслова має спільні і відмінні риси в англійській та українській мовах. Спільним є те, що в обох мовах превалюють двовалентні дієслова, тобто лівосторонній актант суб'єкт дії і правосторонній актант об'єкт дії є змістовно обов'язковими актантами для більшості предикатів. Меншість, в свою чергу, в обох мовах складають дієслова, що мають дефектну парадигму відносно категорії особи (безособові) та неперехідні дієслова.

Категорією персональності, з якою пов'язана лівостороння валентність дієслова, визначають як категорію актуалізаційну, ту, що співвідносить з точки зору мовця ситуацію, що позначається, та її учасників з учасниками мовного акту. Польовий підхід до вивчення мовних засобів реалізації персональності дозволяє спостерігати універсальний характер градуальних відношень у сфері персональних (визначено-особових, невизначено-особових, загально-особових) значень з точки зору вираженості суб'єкта дії (агента): від прямої чи схованої форми його вираження до вилучення суб'єкту, деперсоналізації (деагентивізації), переміщення його в імплікацію. Останнє пов'язано з ослабленням активності

діючої особи, представленням дії як тої, що відбувається незалежно від волі суб'єкта.

Значення деагентивності в українській та англійській мовах: аспект перекладу

Структурні засоби категорії імперсональності не співпадають в англійській та українській мовах у зв'язку із різними нормами оформлення поверхневої структури речення в англійській та українській мовах. Так, в українській мові є можливість вилучення суб'єкту дії з поверхневої структури висловлення в одночленних реченнях в той час, як англійська мова характеризується формалізованістю структури речення, що виявляється в її формально вираженій бінарності та обов'язковому заповненні лівосторонньої позиції дієслова – типовій тенденції аналітичних мов до неодмінно двочленної схеми. У цьому плані можна констатувати крайню обов'язковість бінарної схеми англійського речення на фоні порівняно вільної структурної типології речення українського, характерної для флективних мов і пов'язаного з цим різномаття синтаксичних варіантів одночленних речень.

Неоднорідність одночленних речень з погляду функціонального значення і їх значна поширеність серед інших синтаксичних побудов характерні для всіх слов'янських мов. І навпаки, функціональній різноманітності одночленної моделі в українській мові відповідає така сама значна питома вага формально-дwochленного типу в англійській мові. Тому засоби деперсоналізації значним чином відрізняються в двох мовах: для передачі значень деагентивності в українській мові переважно використовуються односкладові конструкції (безособові, неозначено-особові і узагальнено-особові), в той час як в англійській мові дана категорія виражається двоскладовими конструкціями.

Найбільш поширений спосіб, у який можна уникнути називання діяча в англійській мові – пасивні конструкції. Через те, що англійська мова втратила свої безособові конструкції і не змогла перейняти чужих, в ній надзвичайно сильно розвинувся пасив (як особових так і неособових форм дієслова). Прямий зв'язок між розвинутою категорією пасиву та нечисленністю безособових конструкцій відмічала ще в 1945 році М. М. Гухман (Гухман 1945).

Якщо зважити на меншу поширеність пасивних дієслівних форм в українській мові та більшу порівняно з англійською мовою різноманітність засобів вираження безособовості, вимальовується певний тип співвідношення категорій безособовості і пасивності, а саме, обернено-пропорційна залежність.

Однак з іншого боку слід відмітити, що, хоча пасив є найбільш частотним засобом вилучення агенту дії в англійській мові, його частотність навіть в таких найбільш типових для нього текстах як наукові, не перевищує 30% (Givón 1979) від загального вжитку дієслівних форм. Прихильники простого стилю, вважають, що переобтяжений пасивними конструкціями англійський текст стає надто алегоричним, надто абстрактним і важким для сприйняття, в той час як активні конструкції сприймаються як більш природні та комфортні.

Той факт, що англійський синтаксис тяжіє до активних конструкцій, має лінгвокультурну основу. Згідно лінгвокультурної традиції в англійських висловлюваннях головна орієнтація направлена на діяча, оскільки в англійській культурі люди більш схильні вважати, що вони здібні до контролю над навколишнім середовищем, тому участь матеріального об'єкту-особи в подіях дійсності, а також його пріоритетність в них підкреслюється першочерговою вказівкою на нього. Навпаки, для української лінгвокультурологічної традиції цей прийом майже не характерний, оскільки особистісність, орієнтація на діяча, українській мові властива в значно меншому ступені, і дійсність в україномовному тексті часто представлена безособово. Вже стало традиційним протиставляти англо-саксонську ментальність (інтерпретацію дійсності) слов'янській саме за ознакою активність, дієвість, контроль ситуації і пасивність, відсутність контролю (Вежбицкая 1986). Саме тому наряду з пасивними конструкціями в англійській мові можна виділити низку культурно-специфічних формально-двочленних деагентивних структур активного типу:

1) структури з неагентивним підметом; 2) структури з неозначеними займенниками; 3) структури з неперехідними дієсловами ергативного типу; 4) прикметники з суфіксом *-able*; 5) номіналізації; 6) структури з іменниками загальної семантики типу *people*; 7) структури з прислівниковими парентезами.

Реченнева модель з неагентивним підметом є значно більш поширеною в англійській мові ніж в українській. Усунення агенсу дії з поверхневої структури речення здійснюється шляхом заміщення позиції синтаксичного підмету неагентивними елементами семантичної пропозиції, а саме:

1) *пацієнсом*, наприклад "**The project** got a lot of discussion";

2) *каузативом*, наприклад "**Water shortages**, exacerbated by the relentless demands of a rapidly growing economy, create the main long-term worries";

3) *локативом*, наприклад "**The severest-hit regions of Henan and Anhui** will see their wheat harvest down by about 20 percent";

4) *темпоративом*, наприклад **“Post-war period saw major changes in the economic position of all countries”**;

5) *інструментативом*, наприклад **“The smart phones increasingly communicate over so-called 3G cellular networks that allow faster Web browsing and sending and receiving of e-mail”** тощо.

Переклад таких речень вимагає синтаксичних трансформацій з урахуванням семантики синтаксичного суб'єкту. Трансформація пояснюється різною лексико-семантичною сполучуваністю іменників-неістот в англійській та українській мовах та більшою поширеністю персоніфікації в англійській мові, у порівнянні з українською, що призводить до необхідності зняття цього явища при перекладі.

Деагентивізація співмірна з низкою дискурсивно-прагматичних функцій. З одного боку, можливість елімінації суб'єкта є ефективним чинником компресії, логічного акценту, когезії тексту. З другого боку, імперсоналізація використовується як засіб реалізації дискурсивних стратегій негативної та позитивної ввічливості (Brown P., Lewinson S. 1987) – дистанціювання (тобто зменшення впливу на адресата), вуалювання негативної думки та вияву солідарності з адресатом. Вибір синтаксичної конструкції здійснюється залежно від комунікативного наміру адресанта. Так, пасивні конструкції в англійській мові мають найвищу частотність вживання в науковому дискурсі і найнижчу – в усній комунікації.

Науковий письмовий дискурс передбачає чітку систему когезивних засобів, і пасивні конструкції тут використовуються як засіб зв'язку, будучи одночасно засобом логічного виокремлення:

“There are an estimated 15 million places along our genomes where one base can differ from one person or population to the next. By mid-2007, more than 3 million such locations, known as single-nucleotide polymorphisms (SNPs), had been charted”.

В одних випадках при вживанні пасиву діяч невідомий, в інших його ідентифікація можлива завдяки контексту:

“A mixed methods analysis was undertaken using 722 responses to an open-ended question on a health care access survey instrument”.

У цьому прикладі автор персоніфікований, але сам він немов намагається відсторонитися від свого тексту, щоб надати більшої уваги повідомленню, зробити його більш об'єктивним. Останній приклад є типовим для наукового тексту, де виклад інформації іде від третьої особи однини, тобто автор не розкриває себе, виступаючи таким чином у ролі стороннього, об'єктивного спостерігача, який неупереджено описує події, а, отже дає можливість адресату сформулювати власне ставлення до запропонованих фактів. Тобто стратегія “зменшення” впливу на адресата досягається через тактики скромності, створення «ефекту об'єктивності».

Для зменшення категоричності пасивні структури вживаються і в інших типах текстів, наприклад в ділових листах:

“As was requested by you, we enclose a detailed quotation with prices”.

У ділових листах пасивні конструкції роблять текст більш офіційним та статичним. Натомість, у політичних текстах пасивні конструкції часто використовуються для реалізації стратегії вуалювання негативної думки:

“There has been no progress toward an independent judiciary, and the corrupt bureaucracy has been allowed to expand”.

У політичних промовах пасив розглядається як навмисна тактика «уникнення відповідальності», як у відомому висловлюванні, зробленому Р. Рейганом про незаконну торгівлю зброєю, що була викрита засобами масової інформації: *Mistakes have been made*, де не ясно, чия вина малася на увазі, країни, уряду, військових чи самого президента.

Номіналізації і парентетичні прислівники створюють більш яскраво виражений ефект імперсоналізації ніж пасивні конструкції і, як наслідок, виражають вищий ступень неімпозитивності, а значить і офіційності, пор.:

- a. We **regret** that we cannot ...
- b. It **is regretted** that we cannot ...
- c. It is our **regret** that we cannot ...
- d. **Regrettably**, we cannot.

Головною текстуальною функцією синтаксичних структур з неагентивним підметом є комунікативна функція, пов'язана з інформаційною структурою висловлення. Переміщення неагентивного елемента на місце підмета супроводжується змінами в логічному акценті висловлювання, а ситуативне значення фрази залишається незмінним. Такі структури також є ефективним чинником економії засобів вираження, забезпечуючи таким чином лаконізм, місткість висловлювання та зв'язність тексту. Тому ці структури характеризуються високою частотністю в наукових та медіа текстах.

У синтаксичних структурах з неперехідними дієсловами ергативного типу та прикметниками з суфіксом *-able* дієслово-предикат означає дію, яка виражає максимально узагальнений потенційний агент, що не пов'язаний ані з мовцем, ані з адресатом, а сприймається як абстрактний людський суб'єкт. Такі синтаксичні структури мають високу частотність у науково-технічних та рекламних текстах:

*“Spandex **adapts** to your figure”.*

*“Scale factor is easily **adjustable**”.*

Такі конструкції, вжиті в імперативі, за семантикою добре співвідносяться з прагматикою рекламного тексту тому, що сама імплікація гіпотетичного агенсу створює ситуацію, в якій відбувається імпліцитна апеляція до потенційного покупця із запрошенням протестувати товар.

У структурах з неозначеними займенниками, і структурами з іменниками загальної семантики дія може співвідноситися з двома типами імпліцитного агенсу – об'єктом, яким потенційно може бути будь-яка людина: *“There is great nostalgia and affection and pride when **you** work there”* та суб'єктом, що може бути ототожнений з конкретною особою чи обмеженою групою осіб: *“He got irritated when **you** started after him”*.

У науковому дискурсі за допомогою таких структур реалізується стратегія вияву солідарності з адресатом (залучення читача до співпраці, формування спільної думки). Так зване авторське *we* втягує адресата у процес роздумів залучаючи його до наукового загалу, оскільки завдання автора не лише повідомити читачеві нову інформацію та досягти її адекватного розуміння, але й налаштувати адресата на довірливе ставлення до змісту того що повідомляється, наприклад: *“The tinier **we** make the hole, the smaller dot the photograph should reproduce”*.

Іноді в науковому дискурсі займенник *we* в цій функції вживається в питальних реченнях, які завжди є орієнтованими на адресата, в іншому випадку вони втрачають будь-який зміст. Їх мета – створити проблемну ситуацію, зацентрувавши увагу на конкретному моменті та втягнути адресата в науковий диспут, наприклад: *“Why don't we notice the mass increase predicted by relativity theory in ordinary life”?*

Питання взаємозв'язку між вибором, вживанням та інтерпретацією засобів, що представляють агенса імпліцитно, викликають нагальну необхідність аналізу категорії імперсональності саме на засадах дискурсивної прагматики. Оскільки культурно-прагматична адекватність дискурсу складає один із найважливіших аспектів успішного комунікативного процесу, успіх перекладача як посередника між двома культурами у великій мірі залежить від вміння правильно вибрати лінгвістичні засоби для передачі повідомлення з метою досягнення впливу перекладу, що рівнозначний впливу оригіналу. Побудова дискурсу конкретного типу потребує від перекладача «залучення» різних типів умінь і навичок, зокрема, добору мовних засобів, які відповідають конкретним культурно-обумовленим стратегіям спілкування з метою уникнення прагматичних девіацій, пов'язаних з комунікативними компетенціями мовців, законами їхньої мовленнєвої діяльності.

Це приводить до «переписування» перекладу з точки зору культури, що приймає з використанням перекладацьких прийомів натуралізації та адаптації для уникнення так званого «дискурсивного акценту».

Наукові джерела:

Гумбольдт, В. фон. 1984. Избранные труды по языкознанию. М.: Прогресс, 397 с.

Теньер, Л. 1988. Основы структурного синтаксиса. М.: Прогресс, 654 с.

Кацнельсон, С. Д. 1972. Типология языка и речевое мышление. Л.: Наука, 216 с.

Вихованець, І. Р., Городенська, К. Г., Русанівський, В. М. 1983. Семантико-синтаксична структура речення. К.: Наук. думка, 220 с.

Гухман, М. М. 1945. Конструкции с дательно-винительным падежом лица индоевропейских языках. Известия Академии наук Союза ССР. Отделение литературы и языка IV, 3-4. С. 148–157.

Givón, T. 1979. On Understanding Grammar. NY: Academic Press, 379 p.

Вежбицкая, А. 1986. Восприятие: семантика абстрактного словаря / Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XVIII. Логический анализ естественного языка. М.: Прогресс, С. 336 – 339.

Brown, P.; Lewinson, S; 1987. Politness: Some Universals in Language Usage. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 345 p.

Linguostylistic means of the pragmatic influence on the audience and their rendering in translation

---

ГОЛОВНЯ А. – кандидат філологічних наук, доцент
orcid: 0000-0002-0478-264X

The current stage of linguistics development is marked by the interest in the study of political controversy. The formation of a new political system, the transformation of the socio-political situation in the country and the development of new technologies require creation of a new political rhetoric. That is why it is crucial to study the achievements of political linguistics that arose because of the intersection of linguistics and sociology, and includes the achievements of ethnology, sociology and other sciences.

Target setting and research analysis

The features of political communication, among which A. P. Chudinov singles out informativeness, reductionism, personality, aggressiveness, appreciation and intertextuality, create all necessary conditions for successful manipulation by consciousness and activity of an addressee (ЧУДИНОВ 2008, 71). Manipulation is carried out by means of speech influence, which transforms the language picture of the political world in the mind of recipients and prompts them to act. Linguistic impact is considered as a phenomenon of influence on the individual or collective level of consciousness and behavior carried out by means of various language means. These means can be linguistic (lexical, phraseological, syntactic), extralinguistic (intonation) and paralinguistic (facial expressions, gestures, poses).

The urgency of the work is defined by the fact that despite numerous works devoted to the specifics of political discourse, the problem of its linguistic and stylistic features in the field of translation studies has not been completely studied yet and needs further research, especially in the view of the current political situation of Ukraine and its place on the world arena. The purpose of the study is to analyze the linguistic and stylistic features of the English-language political discourse and to analyze the mechanisms of rendering the expressiveness of the linguistic means during the translation of the speeches of politicians; to compare the expressive potential of the texts of the original and their translation, and to identify the most optimal ways of preserving it.

Public speeches play a crucial role in the decision of the audience in favour of a politician. The latter, realizing this, do their best to force

people make a choice in their favour, i. e. use the whole arsenal of language tools to convince the audience of their rightness, to finally get their support. Most speeches today are prepared by specially trained people – speechwriters who analyse the audience, the activities of the target groups and take into account the wishes of the latter. In the United States, the twenty-ninth President, Warren Harding, was the first president to initiate the tradition of writing speeches by speechwriters. However, all speeches, both prepared by experts and written personally by politicians, contain the lion's share of elements of persuasion, which should be considered in more detail.

It is established that the strategy of persuasiveness has a hierarchical structure of five levels: the strategy of persuasiveness, which is divided into two equal vectors – positive self-presentation and negative presentation of others based on four tactics – attraction and confidence creating, activation of emotions, argumentation, activation of the addressee to actions (ГОЛОДНОВ 2003, 18). The speeches of presidents and public speakers can be described as emotional, unifying, appealing. Usually, the delivery of speeches should solve two tasks: to clearly state the position of the speaker and the main points of the future activities, as well as to gain the necessary support of people. In addition, speeches are not always prepared in the same extralinguistic conditions, so the goals and strategic features of speeches, and hence the language content, are different.

Speechwriters and the speakers themselves have a rich arsenal of language tools aimed at convincing the audience. The most common are stylistic figures. Since public speeches belong to the journalistic rather than the official business style, a certain amount of such means is still allowed when writing the text of speeches. The most frequent devices are metaphor, metonymy, epithet, hyperbole, opposition. As for the metaphor, its generalization and imagery make it a convenient method of communication. In addition, the British linguist Charles Black interprets metaphor as a linguistic reflection that arises as a result of a certain “shift” in the use of a word or expression, transferred from one context to another. This phenomenon has linguistic, pragmatic and cognitive characteristics (Charteris-Black 2004, 121). Also, metaphor performs informational and pragmatic functions, influencing the attitude of the audience to the issue under discussion, causing appropriate psychological and behavioural reactions on the part of the target audience. Modern linguistics notes the special role of metaphor in political discourse, because in the political sphere metaphor is often used to form a worldview, which is why it is one of the means of attracting the attention of listeners and a tool of emotional influence on them.

The English-language political speech of the President of Ukraine Volodymyr Zelenskyy

In the view of Russian aggression towards Ukraine that started 24 February 2022 the President of Ukraine Volodymyr Zelenskyy had to address his speeches to the key governmental bodies of different countries around the world in search of support and aid from them to protect his country from Russian military invasion. The speech delivered to the Knesset was passionately accepted while being slightly criticized for its touching some sensitive aspects of the country history.

One of the key pragmatic issues of the Presidents' speech is to find the way to the hearts of the Jewish nation, both officials and just the citizens. For this the speaker uses a great number of the vocabulary units from the same semantic field of closeness:

*“The Ukrainian and Jewish communities have always been and, I am sure, will be very **intertwined, very close**. They will always live **side by side**. And they will feel both joy and pain **together**”* (Speech by President of Ukraine V. Zelenskyy in the Knesset 2022).

In the speech there are many examples when the President appeals to the common sense and pride of the Jews stating that they – the country that really has the power to help – can make their right choice and help Ukraine fight against the enemy:

*“Everyone knows **you’re doing great. You know how to defend your state interests, the interests of your people. And you can definitely help us protect our lives, the lives of Ukrainians, the lives of Ukrainian Jews**”* (Speech by President of Ukraine V. Zelenskyy in the Knesset 2022).

To make the role of the listeners even more precious, the speaker uses the repetition of the pronoun “you”.

Moreover, in order to prove his being right, the President asks a number of rhetoric questions:

“What is it? Indifference? Premeditation? Or mediation without choosing a party? ... “What will be left of all such places in Ukraine after this terrible war?” (Speech by President of Ukraine V. Zelenskyy in the Knesset 2022).

It is interesting to observe that in some cases the speaker uses rhetoric questions without question marks, making them questions and statements at the same time, so called quasi-questions:

“One can keep asking why we can’t get weapons from you. Or why Israel has not imposed strong sanctions against Russia. Why it doesn’t put pressure on Russian business” (Speech by President of Ukraine V. Zelenskyy in the Knesset 2022).

Apart from rhetoric questions the President uses ordinary questions giving the answer to them immediately leaving no room for speculation:

“But can you explain why we still turn to the whole world, to many countries for help? We ask you for help ... Even for basic visas ... (Speech by President of Ukraine V. Zelenskyy in the Knesset 2022).

Aposiopesis in the sentences demonstrates the despair of the speaker seeking the protection. Actually, the President even highlights that to give the answer to these questions is the matter of every person who has a common sense:

“I will leave you a choice of answer to this question ... But it is up to you, dear brothers and sisters, to choose the answer. And you will have to live with this answer, people of Israel” (Speech by President of Ukraine V. Zelenskyy in the Knesset 2022).

The importance and urgency of the issues is conveyed through the numerous uses of various kinds of repetition. The President repeats certain lexemes to highlight the value of them:

*“**Many, many** Ukrainians as well. We are in **different** countries and in completely **different** conditions (Speech by President of Ukraine V. Zelenskyy in the Knesset 2022).*

One of the most effective types of repetition is catch repetition. It helps to move on with the same thought making it more and more impactful:

*“I don’t need to convince you how intertwined our **stories** are. **Stories** of Ukrainians and Jews (Speech by President of Ukraine V. Zelenskyy in the Knesset 2022).*

In some cases, the second constituent of the catch repetition is strengthened with the help of the attribute:

*“About the beginning of this **invasion. Russia’s invasion** of Ukraine” (Speech by President of Ukraine V. Zelenskyy in the Knesset 2022).*

The combination of a few stylistic devices within a certain lexical fragment makes the utterance extremely persuasive:

*“And both times – as **a tragedy. A tragedy** for Ukrainians, for Jews, for Europe, for the world (Speech by President of Ukraine V. Zelenskyy in the Knesset 2022).*

In the quoted example we can observe a good combination of the catch repetition and gradation.

In general, gradation is one of the most favoured by the speaker and pragmatically powerful stylistic means:

*“Everyone in Israel knows that your missile defense **is the best. It is powerful. Everyone knows that your weapon is strong**” (Speech by President of Ukraine V. Zelenskyy in the Knesset 2022).*

Another means of showing the regular state of things and the nightmare of military aggression Ukraine suffers from is the use of contrast. In the following example the contrast used describes the desire of Ukrainian people to live:

*“We intend to remain **alive**. Our neighbors want to see us **dead**”* (Speech by President of Ukraine V. Zelenskyy in the Knesset 2022).

The following example illustrates in what way the life of Ukrainian people has been split:

*“In the **past**, and **now**, in this terrible time”* (Speech by President of Ukraine V. Zelenskyy in the Knesset 2022).

The example above demonstrates the impossibility of the compromise between the common sense and devil’s wish:

“And mediation can be between states, not between good and evil” (Speech by President of Ukraine V. Zelenskyy in the Knesset 2022).

A set phrase, the origin of which dates back to the 19th century, containing the lexemes of contrast meaning just emphasizes the closeness of the two peoples:

*“And they will feel both **joy** and **pain** together”* (Speech by President of Ukraine V. Zelenskyy in the Knesset 2022).

In the President’s speech, a war portrait of a common Ukrainian is vividly depicted with the help of vocabulary units expressing the idea that Ukrainians are now the nation of homeless people, forced to be scattered all over the world in search of the place where they can be sheltered:

“The invasion, which has claimed thousands of lives, has left millions homeless. Made them exiles. Our people are now scattered around the world” (Speech by President of Ukraine V. Zelenskyy in the Knesset 2022).

The only thing Ukrainians are seeking is peace: *“They are looking for **security**. They are looking for a way to stay in **peace**”* (Speech by President of Ukraine V. Zelenskyy in the Knesset 2022).

All the time the President’s speech is aimed at recalling the worst pages of Jewish history comparing it to the present situation in Ukraine, thus making the Jews sympathize with the Ukrainians:

*“As you once searched ... “That is why I have the right to **this parallel** and to **this comparison**”* (Speech by President of Ukraine V. Zelenskyy in the Knesset 2022).

The combination of repetition and contrast even strengthen the desired effect:

*“**Our history** and **your history**”* (Speech by President of Ukraine V. Zelenskyy in the Knesset 2022).

The speaker provides the parallel between the events of the WW2 and current war in Ukraine putting the equal sign between the Nazi party, the Kremlin and Moscow:

“When **the Nazi party** raided Europe and wanted to destroy everything ... Listen to what **the Kremlin** says. Just listen! ... But listen to what is sounding now in **Moscow**” (Speech by President of Ukraine V. Zelenskyy in the Knesset 2022).

Following this logic, the President compares the tragedy of Jewish people and Ukrainian people meaning genocide of both nations – the Jews were exterminated by the Nazi and Ukrainian people by Russia:

“They called it “the final solution to the **Jewish issue**”. Hear how these words are said again: “Final solution”. But already in relation, so to speak, to us, to the “**Ukrainian issue**” (Speech by President of Ukraine V. Zelenskyy in the Knesset 2022).

Even the date of the 24th of February is view from the point of “Nazi-like aggression”. The President provides the parallel information on this date however different years:

“On February 24, 1920, **the National Socialist Workers’ Party of Germany (NSDAP) was founded**.

102 years later, on February 24, **a criminal order was issued to launch a full-scale Russian invasion of Ukraine**” (Speech by President of Ukraine V. Zelenskyy in the Knesset 2022).

As it is known, the time of the military invasion is also quite symbolic as it coincides with the beginning of the WW2 as it was one of the most tragic periods in the history of the humankind which led to a great number of people’s lives losses:

“A party that took millions of lives. Destroyed entire countries. Tried to kill nations (Speech by President of Ukraine V. Zelenskyy in the Knesset 2022).

Making the parallel between the two mentioned events, Volodymyr Zelenskyy equals the Nazi and Russian regimes.

Meaning the whole Russian federation, the President uses metonymy “Moscow” thus showing the point of view of the whole country is not taken into consideration, just the officials located in the capital of the country:

“This Russian invasion of Ukraine is not just a military operation, **as Moscow claims** (Speech by President of Ukraine V. Zelenskyy in the Knesset 2022).

The sentences in the whole speech are quite short:

“It sounded openly. This is a tragedy. Once again, it was said at a meeting in Moscow. It is available on official websites” (Speech by President of Ukraine V. Zelenskyy in the Knesset 2022).

They sound very worried and deliver the speaker’s thought absolutely precisely.

The use of parcellation is extremely important as it really makes the sentences sharp and “painful”:

“A party that took millions of lives. Destroyed entire countries. Tried to kill nations. ... Everything that Russian troops are now destroying. Deliberately. In front of the whole world (Speech by President of Ukraine V. Zelenskyy in the Knesset 2022).

Such sentences are really powerful in terms of conveying the pragmatic aim and precise message. To increase the effect, the repetition of the possessive pronoun “our” is used which helps to show the Ukrainian nation does not claim the right for foreign issues, the people are protecting their own mother land:

*“Destroying our children, our families. **Our** state. **Our** cities. **Our** communities. **Our** culture (Speech by President of Ukraine V. Zelenskyy in the Knesset 2022).*

Ukrainian President’s speech has got a wide acclaim because of its pragmatic power and straightforwardness. As far as some painful moments from Israel history were touched upon, there were even people who criticised it for being too hard and painful in relation to the national memory. The research is not aimed at investigating this side of the speech but at the linguostylistic devices that caused it, with allusion being the key one.

First of all, the President quotes the words of the ex-Prime Minister of Israel, one of the key politicians in the world. Doing this, the speaker intentionally highlights her connection with Ukraine as she was born in Kyiv:

*“That is why I want to remind you of the words of **a great woman from Kyiv**, whom you know very well. The words of **Golda Meir** (Speech by President of Ukraine V. Zelenskyy in the Knesset 2022).*

In the following example the place where the Jewish people living in Kyiv were shot by the Nazi; Holocaust – one of the most tragic periods in the history of the Jewish nation – was also touched upon in the speech:

*“You saw Russian missiles hit Kyiv, **Babyn Yar**. You know what kind of land it is. More than 100,000 **Holocaust** victims are buried there. There are ancient Kyiv cemeteries. There is **a Jewish cemetery**. Russian missiles hit there” (Speech by President of Ukraine V. Zelenskyy in the Knesset 2022).*

Another holy place and person that have attitude to the Jews and culture were also mentioned in the speech as in the course of Russian aggression they could also be hit as the town Uman where the mentioned above things are located was also struck by the missiles:

*“On the first day of this war, Russian projectiles hit our city of Uman. **A city visited by tens of thousands of Israelis every year. For a pilgrimage to the tomb of Nachman of Breslov** (Speech by President of Ukraine V. Zelenskyy in the Knesset 2022).*

It is evident that touching such sensitive topics is absolutely intentional which is proved by the words of the President himself:

*“I am sure that **every word of my address echoes with pain in your hearts**. Because **you feel what I’m talking about**”* (Speech by President of Ukraine V. Zelenskyy in the Knesset 2022).

Speaking about the choice Jewish people have to make, the President even calls to the sense of gratitude that the Jews have to feel taking into consideration the events dated back to the time when Ukrainian saved the Jews from the Nazi while being endangered because of doing it:

*“**Ukrainians** have made their choice. 80 years ago. **They rescued Jews**”* (Speech by President of Ukraine V. Zelenskyy in the Knesset 2022).

Moreover, the President refers to the notion of Righteous Among the Nations used by Israel to describe those non-Jewish people who saved the Jews from extermination during Holocaust:

*“That is why **the Righteous Among the Nations** are among us”* (Speech by President of Ukraine V. Zelenskyy in the Knesset 2022).

The list of the evidences for Ukraine to be supported by Israel is really impressive, and here the President does not address just to the Knesset, but the people of Israel stating that now it is time to pay the debts and support Ukraine in their term:

*“**People of Israel, now you have such a choice**”* (Speech by President of Ukraine V. Zelenskyy in the Knesset 2022).

For this the imperative sentence-addressing is even used:

*“**People of Israel!**”* (Speech by President of Ukraine V. Zelenskyy in the Knesset 2022).

In general, the speech is full of the vocabulary expressing the idea of war, aggression and destruction:

*“About the beginning of **this invasion**. ... 102 years later, on February 24, **a criminal order** was issued to launch **a full-scale Russian invasion** of Ukraine. ... But **the threat** is the same: for both us and you – **the total destruction** of the people, state, culture. ... This Russian invasion of Ukraine is not just a military operation, as Moscow claims. This is **a large-scale and treacherous war** aimed at **destroying** our people. And everything that makes Ukrainians Ukrainians”* (Speech by President of Ukraine V. Zelenskyy in the Knesset 2022).

Unlike a good tradition of using a considerable number of different types of metaphors in the political speeches, the one of the President Zelensky does not really contain a lot, however it directly sends the message to the audience – those who are indifferent are the participants of a crime:

“*And I will note only one thing – **indifference kills**” (Speech by President of Ukraine V. Zelenskyy in the Knesset 2022).*

As it is widely stated by a number of political scientists and experts, the speech of Volodymyr Zelenskyy can definitely become a turning point in the relations between Ukraine and The State of Israel. Taking into consideration the reaction of the people in the Knesset, the pragmatic aim set by Ukrainian President was completely reached having proved that Ukraine is united in its desire to live freely, independently and for the sake of its own dreams, and not other people’s sick fantasies and populist ideas. His speech was both emotive and emotional, thus the whole range of linguo-stylistic means and devices applied served this aim successfully.

The English-language political speeches of Petro Poroshenko

The object of the study is also political discourse and its specificity, namely, the language means of expression used in public speeches by P. O. Poroshenko to convey expressive information and emphasize its urgency and pragmatic aims. The subject of the study is the methods and ways of preserving the expressive potential of linguistic and stylistic means of the English-language political discourse text when translated into the Ukrainian language.

Nowadays, Ukraine's relations with other countries are of the top priority. Due to the crisis in the country and military actions in its territory, Petro Poroshenko often meets with the leaders of other states, speaks at the meetings of international organizations, etc. That is why the English-speaking political discourse and its linguistic and stylistic peculiarities play an important role in successful international cooperation. The English-language discourse of P. Poroshenko can be considered as an argumentative one. This kind of communication is institutional as it is different from personality-oriented one, and has a certain system of professionally oriented signs (Будаев 2006, 223). For the most part, P. Poroshenko's speeches are constructed in the form of a monologue. However, with the help of addressing in the beginning and thanks in the end, the speech acquires the style of the dialogue:

“Mr. Speaker, Majority Leader, Members of the House, Members of the Senate, Ladies and Gentlemen! Let me thank you for your warmth and hospitality. Addressing both houses of Congress is one of the highest political privileges” (Address by the President of Ukraine Petro Poroshenko to the Joint Session of the United States Congress).
– **Пане Спікере, Лідер більшості, Шановні Члени Палати, Члени Сенату, Пані та Панове! Дозвольте мені подякувати Вам за теплоту та гостинність. Звернення до обох палат Конгресу є одним з найвищих політичних привілеїв** (Виступ Президента

України Петра Порошенка на спільній сесії Конгресу Сполучених Штатів Америки).

At the beginning of his speech, the politician uses the highest degree of comparison of adjectives in order to emphasize the respect for the political elite of the United States. Obviously, this fragment is translated in Ukrainian literally, since the use of translation transformations in this case is not necessary. In the address of the President to the US Congress, we also notice the use of opposition and contrast:

*“Standing here, I am grateful – and fully aware that this honor goes **not to me, but to the people of Ukraine** – those brave men and women who are today on the forefront of the global fight for democracy!”* (Address by the President of Ukraine Petro Poroshenko to the Joint Session of the United States Congress).

– *«Стоячи тут, я вдячний, і повністю усвідомлюю, що така честь надається **не мені. А народу** України. Тим хоробрим чоловікам і жінкам, які сьогодні знаходяться на передовій війни за демократію всього світу!»* (Виступ Президента України Петра Порошенка на спільній сесії Конгресу Сполучених Штатів Америки).

Contrastive pair is "I – people" and using it is meant to emphasize the commitment of the President to the people. The translator applied the sentence split in translation, which in our opinion, is justified by the desire to preserve the expressiveness of the stylistic figure of opposition. In his speech, P. Poroshenko mostly uses assertive sentences, however, alongside with them, we also notice questions that are parallel constructions with the anaphora:

*“**How many** more death will be caused by the handguns handed out, with absolutely no controls or accountability, in those regions? **How many** innocent children will step on land mines so massively utilized by separatists? **How many** lives will be ruined and souls poisoned by the **propaganda machine**?”* (Address by the President of Ukraine Petro Poroshenko to the Joint Session of the United States Congress).. – *«**Скільки** ще смертей буде спричинено зброєю, яка не має жодного контролю? **Скільки** невинних дітей будуть наступати на міни, які часто використовуються сепаратистами? **Скільки** життів буде отруєно **пропагандою**?»* (Виступ Президента України Петра Порошенка на спільній сесії Конгресу Сполучених Штатів Америки).

In the example above, we have also noticed the use of the metaphor *propaganda machine* by the speaker. In the translation of this linguistic unit, the transformation of the elimination took place, which in our opinion does not distort the content of the original, but does not contribute rendering its expressiveness. The case of using the anaphora is also found in the following lines:

“Ukraine needs modern governance and non-corrupt public administration! Ukraine needs to delegate more powers to local communities! Ukraine needs to rely more on its strong, vibrant, and dynamic civil society!” (Address by the President of Ukraine Petro Poroshenko to the Joint Session of the United States Congress). – **«Україні необхідна сучасна влада та некорумпована громадська адміністрація. Україна повинна делегувати більше повноважень місцевим громадам. Україна повинна більше покладатися на своє сильне, яскраве і динамічне громадянське суспільство!»** (Виступ Президента України Петра Порошенка на спільній сесії Конгресу Сполучених Штатів Америки).

As we see, anaphora has only been partially preserved at translation, because in the first sentence the translator used the vocabulary equivalent of lexeme *need*, while the other two had a contextual replacement.

We can conclude that the President uses a significant number of emotional structures to enhance the emotional influence of his speech:

“That’s why my presidency began with a Peace Plan and a one-sided ceasefire. That’s why we are holding our fire now. That’s why two armies stand before each other – without massively shedding each other’s blood” (Address by the President of Ukraine Petro Poroshenko to the Joint Session of the United States Congress). – **«Саме тому** мое президентство розпочалося мирним планом і одностороннім припиненням вогню. **Саме тому** ми зараз не відкриваємо вогонь. **Саме тому** дві армії зараз стоять навпроти одна одної і не проливають масово кров» (Виступ Президента України Петра Порошенка на спільній сесії Конгресу Сполучених Штатів Америки).

It should be noted that the translator preserved the emphatic construction during translation, and also resorted to the antonymic translation of the fragment *we are holding our fire now – ми зараз не відкриваємо вогонь*, which in our opinion, sounds natural due to the norms of the Ukrainian language. P. Poroshenko's speech contains one rhetorical question, which also plays its role in the approximation of the monologue to the dialogue:

“Moldova, Georgia, Ukraine – what happens next?” (Address by the President of Ukraine Petro Poroshenko to the Joint Session of the United States Congress). – **«Молдова, Грузія, Україна – хто наступний?»** (Виступ Президента України Петра Порошенка на спільній сесії Конгресу Сполучених Штатів Америки).

The method of concretization was used at translation for the conciseness of this sentence in Ukrainian. In our opinion, such a translation option is quite successful, since the speaker's emotions, namely the concern about the future, are rendered fully.

In his speech before the Congress, the President also abounds in a number of stylistic figures, in particular, gradation or climax, each part of which amplifies the semantic and emotionally expressive meaning of the utterance:

“Day after day, week after week, month after month – thousands upon thousands streamed into the streets of Kyiv, simply because their dignity didn’t allow them to remain passive and silent, while their liberties **were at stake**” (Address by the President of Ukraine Petro Poroshenko to the Joint Session of the United States Congress). – **«День за днем, тиждень за тижнем, місяць за місяцем – тисяча за тисячею** люди виходили на вулиці Києва просто тому, що їх гідність не дозволяла їм залишатись пасивними та мовчати, коли на **карті стояла їх свобода**» (Виступ Президента України Петра Порошенка на спільній сесії Конгресу Сполучених Штатів Америки).

In order to preserve expressiveness, the stylistic figure of gradation literal translation was applied. Alongside with that, we notice the president's use of the idiom *to be at stake*, which is translated by one of the equivalents of this expression. In our opinion, such a translation is though equivalent, but not common to a Ukrainian-speaking recipient. We believe that the expression *бути на кону* is a more successful version of rendering this idiom into Ukrainian. An example of the President's use of idioms is also found in the following lines:

“I will focus on one thing that is at the core of Ukraine’s existence today: freedom” (Address by the President of Ukraine Petro Poroshenko to the Joint Session of the United States Congress). – **«Я зосереджуся на одній речі, яка зараз знаходиться в основі існування Українського народу – свобода»** (Виступ Президента України Петра Порошенка на спільній сесії Конгресу Сполучених Штатів Америки).

With this idiom, the speaker emphasizes the importance and value of the concept of freedom for the Ukrainian people. In translation, the vocabulary equivalent of this expression was applied, which fully conveys the mood that P. Poroshenko wanted to deliver to the audience.

The address of P. Poroshenko to the US Congress is characterized by a large number of attached constructions, the purpose of which is to provide additional information to the audience and enhance emotional influence:

“At those moments, freedom becomes the ultimate choice, which defines who you are – as a person and as a nation” (Address by the President of Ukraine Petro Poroshenko to the Joint Session of the United States Congress). – **«В такі моменти свобода стає питанням вибору, що визначає, хто ви є, – як особистість так як народ»** (Виступ Президента України Петра Порошенка на спільній сесії Конгресу Сполучених Штатів Америки).

The same phenomenon is observed in the following example as well:

“The victory gained on the Independence Square in Kyiv, now known to the whole world as Maidan, was a victory against police brutality, harassment by the state-controlled media, violence, and intimidation” (Address by the President of Ukraine Petro Poroshenko to the Joint Session of the United States Congress). – «Перемога, яку здобули на Майдані Незалежності в Києві, зараз відома всьому світові. Слово «Майдан» стало інтернаціональним. Це була перемога проти брутальності міліції, цькування державними засобами масової інформації, насильства та залякування» (Виступ Президента України Петра Порошенка на спільній сесії Конгресу Сполучених Штатів Америки).

While rendering the example quoted above, the translator resorted to the division of the original sentence. In our opinion, the choice of such method of translation is due to the need to highlight and emphasize the key aspects of this passage. Along with that, we noticed the use of homogeneous members of the sentence by the speaker, which, when translated, was rendered using the vocabulary correspondence.

The President's speech also abounds in metonymy, for example:

“Democracies must support each other” (Address by the President of Ukraine Petro Poroshenko to the Joint Session of the United States Congress). – «Демократії мають підтримувати одна одну» (Виступ Президента України Петра Порошенка на спільній сесії Конгресу Сполучених Штатів Америки).

Obviously, the politician uses the metonymy of *Democracy* to denote strong countries with a democratic political regime. In this case, the application of metonymy contributes to the laconicism of the speech and, at the same time, serves as a call to action. An interesting example of metonymy is also found in the speech of the President of Ukraine during the general debate of the 72nd session of the UN General Assembly:

“The Kremlin pays no respect to the provisional measures of the International Court of Justice imposed on it” (Statement by the President of Ukraine during the General Debate of the 72nd session of the United Nations General Assembly). – «Кремль не виконує також тимчасові запобіжні заходи, визначені Міжнародним Судом ООН» (Виступ Президента України під час загальних дебатів 72-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН).

It is clear that the speaker uses the metonymy *Kremlin* to denote Russian power. As we see, in the translation of this sentence, the translator proceeded to the antonymic translation of the phrase *pays no respect* translating it as *не виконує*, and at the same time, used the contextual substitution of this expression, the vocabulary equivalent of

which is *не поважати*. In our opinion, the translator himself specifies the speaker's words and reinforces the expressiveness of the expression in the language of translation. A bright metaphoric rhetoric of the President is observed in the speech P.O. Poroshenko at the UN General Assembly:

*“The **spiral of violence** continues to affect more and more countries and regions”* (Statement by the President of Ukraine during the General Debate of the 72nd session of the United Nations General Assembly). – *«Виток насильства продовжує зачіпати все більше і більше країн та регіонів»* (Виступ Президента України під час загальних дебатів 72-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН).

As we can see, the metaphor is translated into Ukrainian using the vocabulary correspondences of both components of the phrase. In our opinion, with the help of this metaphor, the author seeks to outline the scale of the problem and emphasize the criticality of the situation.

The mood that the speaker wanted to convey was completely preserved in the translation, so the use of any translation transformations in this case is not necessary.

“Another case of metaphoric construction in the President’s speeches has been spotted in the following example:

*It is time to act and we have a very narrow **window of opportunity** to avoid sliding down into irreversible chaos”* (Statement by the President of Ukraine during the General Debate of the 72nd session of the United Nations General Assembly). – *«Час діяти, і ми маємо дуже вузьке **вікно можливостей**, щоб уникнути сповзання в безповоротний хаос»* (Виступ Президента України під час загальних дебатів 72-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН).

As well as in the previous case, the metaphor was translated using the vocabulary matches that fully express the brightness of this stylistic figure. In addition, in the President's speech at the General Assembly, we find an example of asyndetic connection:

“Transnational terrorism, use of force in international relations, proliferation of weapons of mass destruction, refugee crisis, poverty, human rights violations and environmental fragility are only some of the challenges we face” (Statement by the President of Ukraine during the General Debate of the 72nd session of the United Nations General Assembly). – *«Транснаціональний тероризм, використання сили в міжнародних відносинах, розповсюдження зброї масового знищення, криза біженців, бідність, порушення прав людини та вразливість довкілля, лише декілька з тих викликів, які стоять перед нами»* (Виступ Президента України під час загальних дебатів 72-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН).

In the Ukrainian version of this passage, the principle of asyndetic connection was preserved, since such stylistic device gives the impression of dynamism, which must be rendered in translation. In addition, in the example given, we noticed the use of inversion by the speaker, which greatly enhances the emotional impact on listeners. In his address to the US Congress, in his speech to the United Nations General Assembly, P.O. Poroshenko also uses a number of idioms, in particular:

*“The United Nations should **be at the forefront** of this process”* (Statement by the President of Ukraine during the General Debate of the 72nd session of the United Nations General Assembly). – *«Організація Об'єднаних Націй має **бути на вістрі** цього процесу»* (Виступ Президента України під час загальних дебатів 72-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН).

In a literal sense, such an idiom means *бути в перших рядах, в центрі подій*, so with the help of such expression, the speaker intended to emphasize the key importance of the members of the organization in the process and encourage them not to remain aloof.

The translator used the contextual replacement of the lexeme *forefront*, the vocabulary reference of which is *передова, центр, передній план*, in order to deliver the expressions and make the emphatic influence more emotionally elevated. We believe that this translation option is entirely successful and does not distort the content of the original.

Consequently, having analyzed the English-language discourse of P. O. Poroshenko, namely the Addressing to the US Congress and the statement in the general debate of the 72nd General Assembly of the United Nations, we can conclude that in his English speeches the politician often resorts to the use of rhetorical questions, metaphors, asydeton, anaphor, gradation and idioms. Alongside with this, examples of the use of the speaker of contrast and contrast reception have been found, the highest degree of comparison of adjectives, metonymy and assistant, adding dynamism to the expression and enhancing the desired effect on the audience. The purpose of their use, in our opinion, is the call of the audience to support the country in the crisis and conviction in the abusive intentions of the aggressor-country. It is thanks to the use of linguistic means that the speaker can achieve the desired effect on the audience, which in its turn, helps to strengthen the international relations of our state.

The political speech of P. Poroshenko is an argumentative discourse, which is mostly built in the form of a monologue. However, rhetorical questions help to create a dialogue effect. In order to render the expressive potential of the English-speaking speeches of the P. Poroshenko accurately, such translation transformations as

elimination, contextual replacement, antonymic translation, and sentence splitting were used. Literal type of translations was also observed in certain fragments of the of speeches texts.

Наукові джерела:

Будаев, Э. В.; Чудинов, А. П. 2006. Зарубежная политическая лингвистика. М. : Наука, 252 с.

Виступ Президента України Петра Порошенка на спільній сесії Конгресу Сполучених Штатів Америки. URL: <http://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-petra-poroshenka-na-spilnij-sesiy-33718>.

Виступ Президента України під час загальних дебатів 72-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН. URL: <http://www.president.gov.ua/en/news/vistup-prezidenta-ukrayini-pid-chas-zagalnih-debativ-72-yi-s-43442> (дата звернення: 01.06.2018).

Голоднов, А. В. 2003. Лингвопрагматические особенности персуазивной коммуникации (на примере современной немецкоязычной рекламы) : автореф. дис. на соискание степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 "Германские языки". СПб, 23 с.

Лосева І. В. 2012. Мовностилістичні ознаки політичних промов. Нова філологія. № 50. С. 64–66.

Чудинов, А. П. 2008. Политическая лингвистика. М.: Флинта, Наука, 256 с.

Address by the President of Ukraine Petro Poroshenko to the Joint Session of the United States Congress. URL: <http://www.president.gov.ua/en/news/vistup-prezidenta-ukrayini-petra-poroshenka-na-spilnij-sesiy-33718>

Charteris-Black, Jonathan. 2004. Corpus Approaches to Critical Metaphor Analysis. Basingstoke; New York : Palgrave Macmillan. С. 263.

Holovnia, A. V., Kovalenko, S. S. 2022. Linguostylistic means of the pragmatic influence on the audience (based on the speech by President of Ukraine Volodymyr Zelenskyu in the Knesset. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного інституту. Сер. Філологія, №54. С. 30–33.

Speech by President of Ukraine Volodymyr Zelenskyu in the Knesset. URL: <https://www.president.gov.ua/en/news/promova-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-v-kneseti-73701>.

Statement by the President of Ukraine during the General Debate of the 72nd session of the United Nations General Assembly. URL: <http://www.president.gov.ua/en/news/vistup-prezidenta-ukrayini-pid-chas-zagalnih-debativ-72-yi-s-43442>.

РОЗДІЛ ІІІ

Лінгвокультурний та соціолінгвістичний аспекти перекладу кінотексту

Субтитрування кінофільмів як виклик для перекладача

Плетенецька Ю. – кандидат філологічних наук, доцент
orcid: 0000-0002-1417-4269

Наразі субтитрування є актуальним матеріалом для вивчення, оскільки, незважаючи на стрімкий розвиток перекладацької діяльності у сфері кіноіндустрії, є низка проблем, що пов'язані з укладанням субтитрів та особливостями виконання субтитрованого перекладу в цілому. Тож у цьому розділі вважаємо за необхідне ґрунтовно проаналізувати якість виконання субтитрованого перекладу на матеріалі українських реплік та англійських субтитрів до художнього фільму «Сторожова застава».

Розмовний стиль мовлення в субтитрованому перекладі

Провівши дослідження реплік українського фільму «Сторожова застава» та його англійських субтитрів, ми помітили значне переважання розмовної лексики. Науковці радянської школи перекладу, аналізуючи переклад текстів у розмовному стилі, зазначали, що для певного розвантаження тексту необхідно всюди, де тільки можливо, зокрема у розмовному мовленні – виключати зайві слова: це хоча б частково зможе надати перекладу тієї легкості, яка з огляду на стислість англійських слів і простоту англійського синтаксису відрізнятиме текст оригіналу. Безперечно, ми погоджуємось із думкою перекладача, оскільки одним із ключових завдань субтитрувальників є використання невеликих за розміром субтитрів, контекстуальне значення яких залишається незмінним.

І. Гальперін стверджує, що однією з головних синтаксичних особливостей розмовного мовлення є наявність еліптичних зворотів. Вилучення окремих частин речення є нормою у діалогічному мовленні, оскільки сама ситуація спілкування не потребує згадування опущеного. Інколи у розмовному мовленні повні речення можуть розглядатися як своєрідне порушення норми. Наприклад, вони можуть використовуватися для виявлення у діалогічному мовленні роздратування ... прихованої загрози тощо (Гальперін 1958, 28).

Крім того, усному (розмовному) мовленню також характерна незавершеність висловлювання. Іноді умови, за яких відбувається спілкування, не потребують логічного завершення думки, оскільки це завершення безпосередньо впливає з самої ситуації.

Виходить своєрідне обривання речення. Наведемо приклад: «Я знаю одне місце ... Там тих волхвів (Сторожова застава, 2018)...» – “*I know a place ... With tons of magi (The Stronghold, 2019)...*”

Бачимо, що речення не належить до еліптичних, оскільки у ньому немає вилучення певного члена речення, зрозумілого з контексту висловлювання. У цьому випадку зміст висловлювання впливає безпосередньо з повноцінного діалогу учасників спілкування (Бабченко 2018, 6).

Вважаємо, що перекладач, котрий займається перекладом тексту для субтитрів, повинен докладати максимальних зусиль для дотримання розмовного стилю. Тож розглянемо репліки та субтитри з використанням розмовної лексики на основі фільму «Сторожова застава» (Бабченко, 2018, 6–7):

«Заливаєш?» – “*Seriously?*”

«Запальний чувак!» – “*A fiery dude alright!*”

«Ульотний чувак!» (Сторожова застава, 2018) – “*Swinging dude!*” (The Stronghold, 2019).

У цих прикладах помічаємо використання таких слів, як «заливаєш», «запальний чувак», «ульотний чувак», що безумовно відносяться до розмовного стилю мовлення. Так, слово «заливати», що означає «обманювати», під час перекладу зазнало синтаксичної трансформації та перетворилося з дієслова на прислівник. Слова «запальний чувак» та «ульотний чувак», що характеризують неформальне звернення до особи чоловічої статі з позитивним відтінком, у англійських субтитрах були перекладені за допомогою словникових відповідників.

«Тепер до самої гори без зупинок. Чи хтось хоче **провтикати** круте сонячне затемнення, яке буває раз на сто років? Га?» (Сторожова застава, 2018) – “*Now up to the mountains without stops. Or somebody wants **to miss** a cool solar eclipse happening once a hundred years? Huh*” (The Stronghold, 2019).

Тут ми прослідковуємо, що під час перекладу українське розмовне слово «провтикати» в англійському варіанті було замінено на більш формальне «пропустити». Таким чином, перекладач нейтралізував відтінкове значення дієслова.

«Тихо ти! Настане **зомбі** апокаліпсис, а ми крутий феєрверк» (Сторожова застава, 2018). – “*Quiet! When apocalypse comes we’ll **put up** some fireworks* (The Stronghold, 2019).”

У цьому прикладі ми виявили, що перекладач нейтралізував значення дієслова «забацати», перетворивши його на дієслово «установити» та застосував трансформацію вилучення до слова «зомбі».

«Щось він дивно **балакає**» (Сторожова застава, 2018). – “*He’s got a funny way of **speaking*** (The Stronghold, 2019).”

«Годі теревені **правити**» (Сторожова застава, 2018). – “*That’s enough **talking***” (The Stronghold, 2019).

Згідно з правилами української мови, дієслова «балакати» та «теревені правити» не вживаються у нормованій мові і це апріорі відносить їх до розмовної лексики. Зі свого боку, укладач англійських субтитрів у черговий раз перетворив українські розмовні слова на нейтральні «говорити» та «розмовляти».

«*Не виходить. Тут якась **заковика***» (Сторожова застава, 2018). – “*Doesn’t work. There is some **trick** here*” (The Stronghold, 2019).

У прикладі бачимо, що розмовне слово «заковика» також було перекладено за допомогою нормативного слова «хитрість».

«**Шрамчик** буде» (Сторожова застава, 2018). – “*That’s gonna be a **little scar***” (The Stronghold, 2019).

У прикладі українське розмовне слово «шрамчик» відтворено в англійських субтитрах за допомогою словникового відповідника.

«*Так **пик**у багнюкою намастити і вкрати*» (Сторожова застава, 2018). – “*Spread some mud over **your face** and steal it*” (The Stronghold, 2019).

«*От якби хтось сказав, що я **оцего** робитиму*» (Сторожова застава, 2018). – “*If somebody told me I’d be making **this stuff***” (The Stronghold, 2019).

У першому прикладі помічаємо, що українське розмовне слово «пика» було перетворено на більш нейтральне «обличчя». У наступному прикладі слово «оцего» було також змінено на нейтральне «ця річ».

«**Ма, ти крута**» (Сторожова застава, 2018)! – “***Mom, you’re cool***” (The Stronghold, 2019)!

Тут українське розмовне слово «ма» у субтитрах нейтралізоване перекладачем незважаючи на часто використовуваний в англійській мові еквівалентний відповідник “ma”.

«*Ну ти, Орлику, і **кішкоблуд***» (Сторожова застава, 2018)! – “*Orlyk, looks like you’re always **hungry***” (The Stronghold, 2019).

В українській мові слово «кішкоблуд» характеризує людину, схильну до нестримного споживання їжі. Тож українське слово, що відноситься до жаргонної лексики, в англійському варіанті було в черговий раз нейтралізовано за допомогою слова «голодний».

Отже, розглянувши українські репліки та англійський субтитрований переклад фільму «Сторожова застава», ми дійшли висновку, що розмовний стиль мовлення, який був більше дотриманий в українських репліках зазнавав змін у бік нейтралізації стилю в перекладі. Застосування стратегії нейтралізації навряд чи має раціональне пояснення, окрім небажання виходити за рамки мовних норм.

Редукція тексту в субтитрах до кінофільму

Постійно працюючи у рамках обмеженого простору і часу, перекладач-укладач субтитрів оцінює відносну значимість окремих сегментів повідомлення. Рішення про те, яка інформація повинна бути вилучена, а яка додана в субтитри, залежить від розуміння перекладача-укладача субтитрів і оцінки фільму. Як правило, перекладач-укладач субтитрів вилучає ту частину повідомлення, яка за його рішенням є найменш релевантною для сприйняття атмосфери ситуації, розуміння висловлювання, відносин між учасниками спілкування і всього сюжету в цілому.

Покладаючись на здатність реципієнта застосовувати відповідні когнітивні схеми, зіставляти отриману із сюжету інформацію, укладач субтитрів вилучає окремі частини повідомлення, які не впливають на розуміння і сприйняття аудіовізуального продукту. Так, у прикладі під час розмови Росанки із Олешком немає жодної необхідності відтворювати у субтитрах повну репліку, оскільки остання фраза «і не проси» не несе смислового навантаження:

«Я з тобою по озерах вештатись не буду і не проси» (Сторожова застава, 2018)! –*“I won’t wonder around the lakes with you”* (The Stronghold, 2019)!

Тож нерозривна взаємодія діалогу із ситуативним контекстом та внесення візуальної інформації до текстового матеріалу дозволяє застосовувати певні ситуативні скорочення у субтитрах. Наприклад, у фрагменті, де Вітя проходив попередні випробування мечем, стрілою та розумом для того, щоб потрапити до волхвів, Олешко сказав таке:

«Ну випробування, як сам бачиш, ти не пройшов» (Сторожова застава, 2018). –*“Well! You haven’t passed the test”* (The Stronghold, 2019)!

З огляду на те, що фраза «як сам бачиш» з оригінального діалогу не несе смислового навантаження, перекладач-укладач субтитрів вирішив її вилучити. Таким чином, він зміг донести реципієнтам зміст діалогу без внесення суттєвих змін.

У наступному прикладі можемо прослідкувати використання перекладачем ситуативних скорочень. Як правило, субтитри містять лише коротку репліку, проте її достатньо, оскільки решта інформації доповнюється відеорядом. Таке явище називають ефектом зворотного зв'язку ("feed-back effect") який може бути корисний при вирішенні проблем пов'язаних із текстуальністю, за умови використання компенсуючої лексики. Наведемо приклад з фрагменту, у якому реципієнт бачить Вітька, котрий боязно сидить у кутку біля діда Овсія:

«А що це **біля вас так там додолу прилипло**» (Сторожова застава, 2018)? – “*What is it, stuck down there*” (The Stronghold, 2019)?

Ще один яскравий приклад ситуативного скорочення був взятий із фрагменту, де Вітька налякав замкнений у клітці Тугарин, котрий схопив хлопця за кофту. Після цього Олешко сказав Вітькові наступне:

«*Це Тугарин. Половець він. Він троху ... Ге-ге*» (Сторожова застава, 2018). – “*This is Tugaryn. He’s a cuman. He’s a bit ... He-he*” (The Stronghold, 2019).

Як можемо бачити досить часто, зважаючи на візуальну інформацію, ситуативні скорочення можуть відбуватися одночасно в аудіовізуальному продукті, написаному МО та субтитрованому перекладі. Тож у цьому фрагменті реципієнтові було достатньо побачити, що Олешко постукав собі по голові, щоб зрозуміти який Тугарин. Крім того, візуальна інформація самого жесту також доповнювалася звуковою доріжкою.

Скорочення тексту в субтитрах можна розглядати також у рамках функціональної лінгвістики. Дослідниця Т. Духовная вслід за І. Ковачич вважає, що редукція в субтитрах безпосередньо пов'язана з трьома функціями мови: 1) художньо-образною (мова використовується для передачі інформації, ідей, досвіду); 2) міжособистісною (мова – засіб встановлення контактів); 3) текстуальною (або текстоформуючою) (Духовная 2018, с. 127).

Відповідно до класифікації Е. Перего (2018), проаналізуємо які саме способи скорочення інформації, що подаються в субтитрах, застосовуються в англійській субтитрованій версії українського фільму «Сторожова застава».

Передусім, спостерігаємо скорочення і перетворення лінгвістичних елементів на лексико-граматичному рівні.

1. Відбувається спрощення фраз за допомогою морфологічних перетворень. У прикладі нижче спостерігаємо зміну частин мови:

«*А ти, Олешко, за старшого лишаєшся*» (Сторожова застава, 2018). – “*And you, Oleshko, will become a boss*” (The Stronghold, 2019).

По-перше, у цьому прикладі варто звернути особливу увагу на вираз «залишатися за старшого» та його англійський переклад “will become a boss”. На нашу думку, вибір перекладачем саме цього варіанту не є доречним, оскільки всі дії у фільмі відбувалися у 1120 році н. е. Навряд чи богатир Ілля Муромець у XII столітті володів таким сленгом та вживав слово «бос». Тож варто було б прийняти інше перекладацьке рішення і, наприклад, використати еквівалентну фразу “to be in charge” або “to lead the way”.

По-друге, у цьому прикладі також прослідковуємо певні морфологічні перетворення. Так, словосполучення «за старшого» з

оригінального українського діалогу перетворюється із додатку на іменний присудок у субтитрах.

«Тож твій тато, **обійнявши мене**, сказав: не бійся! Я поруч» (Сторожова застава, 2018). – “So, your father **hugged me** and said: don’t be afraid! I am here (The Stronghold, 2019).”

За допомогою цього прикладу можна легко прослідкувати перетворення дієприслівникового звороту тобто обставини «обійнявши мене» на простий присудок та додаток “hugged me”.

2. Проводиться спрощення комбінацій мовних одиниць шляхом скорочення кількості слів. Зазвичай висловлювання, що складаються з декількох лексичних одиниць, замінюються однослівними еквівалентами. Наведемо приклад:

«Так зветься наша застава, **котра боронить** Русь від половців» (Сторожова застава, 2018). – “This is the name of our stronghold **defending** Rus from the cumans” (The Stronghold, 2019).

У цьому прикладі помічаємо, що перекладач-субтитрувальник у англійському варіанті використав слово “defending” з метою уникнення нагроможденного словосполучення “that defends”.

«А в **тяжку годиноньку час** не впадем під чорним дощем, ми плече і до плеча станем зі щитом і мечем» (Сторожова застава, 2018). – “And **in the darkest times** we won’t fall down under black rain, we’ll stand side by side with our swords and shields” (The Stronghold, 2019).

Цей уривок взятий із пісні «Наша земля» української акапельної формації «Піккардійська терція». Саме ця пісня є офіційним саундтреком до фільму «Сторожова застава». Тож у цьому прикладі прослідковуємо уникнення перекладачем-субтитрувальником повторення синонімічних слів «годинонька» та «час» і вдалого використання у англійському варіанті сталого еквівалентного виразу “the darkest times”. Таким чином, уникнення використаної в оригінальній репліці тавтології апріорі робить субтитр більш зрозумілим та менш громіздким для англомовного реципієнта.

«**Давай сильніше!**» (Сторожова застава, 2018) – “**Stronger!**” (The Stronghold, 2019).

«**Будь обережним!**» (Сторожова застава, 2018) – “**Careful!**” (The Stronghold, 2019)

У двох зазначених випадках перекладач використовував найкоротші відповідники до поданих українських фраз з метою уникнення таких нагромоджених висловлювань як “give it more force”, “put your elbows up”, “finish hard” чи “be careful”.

«**Крутий, що й казати!**» (Сторожова застава, 2018) – “**A cool one, for sure!**” (The Stronghold, 2019)

У цьому прикладі бачимо, що перекладач мав на меті знайти коротку та влучну фразу, що буде еквівалентною за змістом до

української. Тож замість використання таких синонімічних фраз як “all which to say”, “nothing to say”, “what to say”, “needless to say”, перекладач скористався фразою “for sure”.

3. Використовуються узагальнення.

A: А який зараз рік?

B: Дивний ти. 1120 **від Різдва Христового** (Сторожова застава, 2018).

A: Which year is this?

B: You are weird. 1120 **AD** (The Stronghold, 2019).”

У цьому прикладі перекладач використав загальноприйняту англійську аббревіатуру “AD” замість повного латинського вислову “Anno Domini”.

«Одного разу **він і я** поїхали у гори» (Сторожова застава, 2018). – “Once **we** went to the mountains” (The Stronghold, 2019).

Тут ми можемо спостерігати використання перекладачем узагальнення. Так, словосполучення «він і я» було змінено в англійському варіанті на займенник «ми».

4. Використовуються короткі синонімічні дієслівні форми.

«Якщо перевірку Велеса пройдеш, то **все буде добре!**» (Сторожова застава, 2018). – “If you make Veles’s check, **everything’s gonna be alright!**” (The Stronghold, 2019).

«Дивіться, **він зараз упаде!**» (Сторожова застава, 2018). – “Look, **he’s gonna fall now!**” (The Stronghold, 2019).

5. Власні назви та іменники замінюються займенниками.

«От би ще **камінь** силою наповнився» (Сторожова застава, 2018). – “I hope **it** gets filled with power” (The Stronghold, 2019).

«А я замість **Вітька** їм!» (Сторожова застава, 2018). – “And I am eating instead of **him!**” (The Stronghold, 2019).

6. Використовуються скорочені форми повнозначних та допоміжних дієслів.

«То ти кажеш, що ти з майбутнього (Сторожова застава, 2018)?» – “So **you’re** saying from the future (The Stronghold, 2019)?”

«Камінь не спрацював» (Сторожова застава, 2018). – “The stone **hasn’t** worked” (The Stronghold, 2019).

«Далі я сам, Орлику» (Сторожова застава, 2018). – “I’ll go on my own now, Orlyk” (The Stronghold, 2019).

Тож, проаналізувавши скорочені форми здебільшого допоміжних дієслів у досліджуваному фільмі, відзначаємо, що саме ця категорія містить найбільше прикладів та є найпоширенішою серед інших лінгвістичних перетворень на лексико-граматичному рівні.

Далі проаналізуємо детальніше мовні елементи, які найчастіше вилучаються у тексті субтитрів.

1. Повтори, оскільки семантика може передаватися навіть через один елемент із ряду, а емоційний стан персонажа і манера

вимовляння фрази буде відображена за допомогою відеоряду (наприклад, міміку, вираз обличчя, жести) та аудіоряд (висоту голосу). Наведемо приклади уникнення повторів за різних обставин (Духовная, 2018, с. 134):

- емоційний вигук означає відмову через страх або сором. Решту інформації з приводу цього емоційного стану реципієнт може зрозуміти за допомогою відеоряду та поведінки персонажа. Тож повторення негативної частки «не/ ні» або заперечення не є обов'язковим у тексті субтитрів;

А: «Тепер до самої гори без зупинок. Чи хтось хоче провтикати круте сонячне затемнення, яке буває раз на сто років? Га ?

Б: **Hi! Hi!**» (Сторожова застава, 2018).

А: “Now up to the mountains without stops. Or somebody wants to miss a cool solar eclipse happening once a hundred years? Huh?

В: **No!**” (The Stronghold, 2019).

- під час перерахування повторюваних об'єктів персонаж робить емоційно-смысловий акцент, що дозволяє реципієнтові зіставити вербальну інформацію з його емоційним станом і свідомити, наприклад, причину обурення, невдоволення чи приємного здивування персонажа;

А: «Серцем до серця ... Стій! **Серцем до серця.**

Б: *Серцем до серця*» (Сторожова застава, 2018).

А: “Heart to heart ... Stop!

В: *Heart to heart*” (The Stronghold, 2019).

- оскільки субтитрований текст не передає реципієнтам уповільнений ритм мовлення під час роздумів чи вагань персонажів, що виражається за допомогою повтору, паузи можуть легко компенсувати цей ефект завдяки використанню у субтитрах трьох крапок;

«На бій виходить казковий богатыр. Римів! **Проти ... проти ...** А ти хлопчик чи дівчинка?» (Сторожова застава, 2018). – “The fairytale knight from Rymiv goes into battle! **Against ...** Are you a boy or a girl?” (The Stronghold, 2019).

2. Використання власних назв у звертаннях.

«**Олешко**, я прийшла. Адже ж ти кликав до озера (Сторожова застава, 2018) ...» – “I’ve come. You called me to the lake ...” (The Stronghold, 2019).

Варто зауважити, що у випадку використання власної назви вперше звертання зберігається у субтитрі. Наприклад:

«О, **Андачик!** [...] Іди збирай» (Сторожова застава, 2018). – “**Andachyk!** [...] Go assemble it back (The Stronghold, 2019).”

3. Мовні засоби, котрі передають репризи, паузи, а також переформулювання, що є типовими для усного мовлення.

«**Та я ... я за пару годин!**» (Сторожова застава, 2018). – “**I’ll manage in a couple of hours!**” (The Stronghold, 2019).

Такі повтори нечасто використовуються у тексті субтитрів, оскільки вони характеризують спонтанну мову персонажів і не несуть нової інформації.

У писемному мовленні збереження таких елементів буде лише перешкоджати сприйняттю. Проте такі повторення часто використовуються для створення комічного ефекту.

Також, відповідно до класифікації Д. Беннона (2010), в українських репліках та англійських субтитрах до фільму «Сторожова застава» повторення та паузи виникли за низки обставин, що, насамперед, зумовлено особливим ритмом субтитрів.

4. Емоційно-забарвлені вигуки є лише формою вираження почуттів персонажів (люті, захоплення, здивування тощо). Проаналізувавши фільм «Сторожова застава» ми виявили, що емоційно-забарвлені вигуки є досить поширеними. Наприклад:

«**Оууу е! Це було круто!**» (Сторожова застава, 2018). – “**That was awesome!**” (The Stronghold, 2019).

«**Хей! Росанко!**» (Сторожова застава, 2018). – “**Rosanka!**” (The Stronghold, 2019).

«**Тсс! Тихо, Вітько спить!**» (Сторожова застава, 2018). – “**Quiet, Vit’ko is sleeping there!**” (The Stronghold, 2019).

Проте у окремих випадках, за ініціативи перекладача, вигуки залишаються у субтитрах:

«**Агов! Шо там у вас?**» (Сторожова застава, 2018). – “**Hey! What’s happening there?**” (The Stronghold, 2019).

5. Слова-зв’язки, що не несуть семантичного навантаження, але виконують лише контактовстановлюючу функцію.

«**Слухай, пам’ятаєш мене дід із дому не випускав і загадав мені, щоб я квасолю від гороху відбирала?**» (Сторожова застава, 2018). – “**Remember, grandfather didn’t let me leave the house and told me to sort beans from peas ?**” (The Stronghold, 2019).

Найчастіше у субтитрах зберігаються засоби образної функції, а міжособистісні елементи часто опускаються, оскільки їх можна реконструювати за допомогою зображення без додавання вербальної інформації. Елементи, що формують текст також піддаються редуції, оскільки зв’язність діалогу підтримується в залежності від тривалості візуального матеріалу на екрані (Духовная 2018, с. 150). Дослідження редуції встановило лінгвістичні елементи, котрі найчастіше вилучаються, а саме: повтори (емоційних вигуків, фраз); мовні засоби, що передають репризи, паузи; емоційно-забарвлені вигуки та слова-зв’язки, що не несуть семантичного навантаження. Крім того, розглянувши скорочення та перетворення лінгвістичних елементів на лексичному рівні

встановлено, що найпоширенішими є категорії, де відбуваються скорочення форм допоміжних дієслів та спрощення комбінацій мовних одиниць шляхом скорочення кількості слів.

Дотримання перекладачем-субтитрувальником розмовного стилю у субтитрах надає особливого відтінку аудіовізуальному продукту.

Інтерсеміотична та мовленнєва когезія в субтитрованому перекладі кінофільму

Детально розглядати лінгвістичні та паралінгвістичні аспекти субтитрованого тексту неможливо без аналізу зв'язності вербального та знакового компонента в кінодискурсі на змістовному рівні, яка забезпечується ситуацією, що складається в аудіовізуальному продукті на момент вимовляння репліки. Зважаючи на неможливість повноцінного існування субтитра поза співвідношенням із знаковим компонентом, логічним видається висновок про реалізацію в субтитрах інтерсеміотичної когезії.

Загалом когезія – це фундаментальна категорія тексту, що є сукупністю прихованих і явних видів текстової зв'язності та виражає взаємозалежність і взаємозумовленість елементів текстового продукту від авторської інтенції (Духовная 2018, 153). Дослідники Х. Діаз-Сінтас і А. Ремейл визначають інтерсеміотичну когезію як: «зв'язок між субтитрами, саундтреком і відеорядом, який забезпечує створення та функціонування лінгвістично-візуального цілого» (Diaz Cintas, Rемаel, 122).

Проаналізуємо засоби інтерсеміотичної зв'язності на текстовому, міжособистісному та ідеаціональному рівні відповідно до класифікації Т. В. Духовної (Духовная 2018, 154). До інструментів інтерсеміотичної когезії, що застосовуються у субтитрах на текстовому рівні, відносимо цифрові знаки, що можуть позначати кількість об'єктів, предметів у кадрі залежно від контексту тощо. Так, у нижчезазначеному прикладі 1120 рік слугує референцією на відеоряд, в якому ми прослідковуємо велике здивування Віті, коли той почув, у якому році він опинився:

«1120 ...» (Сторожова застава, 2018).

“1120 ... ” (The Stronghold, 2019).

У наступному прикладі простежується використання відразу кількох цифр під час перелічення богатирями своїх ворогів:

«Один, три, сім ... сімнадцять ... вісімнадцять» (Сторожова застава, 2018). – “1, 3, 7 ... 17 ... 18” (The Stronghold, 2019).

Інтерсеміотичний характер також прослідковується між специфічними мовними засобами у формі вказівних займенників, прислівників місця, артиклів та об'єктів на екрані.

Наведемо приклади: «*Це тобі*» (Сторожова застава, 2018). – “*This is for you*” (The Stronghold, 2019).

Вказівний займенник «це» (this) у цьому прикладі вказує на паперову пташку, котру Вітя подарував Оленці.

У наступному субтитрі вказівний займенник «той» (that) посилається на половця, якого жінки вилами скинули додолу:

«*О, той гарно вилетів*» (Сторожова застава, 2018). – “*Oh, that one flew out alright*” (The Stronghold, 2019).

«*Знаєш, я відчуваю, що він і досі поруч*» (Сторожова застава, 2018). – “*You know, I feel he’s still here*” (The Stronghold, 2019).

У цьому прикладі ми прослідковуємо використання в українських репліках та англійських субтитрах обставинного прислівника місця «поруч» (here).

Отже, робимо висновок, що інтерсеміотична зв’язність на текстовому рівні у субтитрах здійснюється за допомогою невербальних інструментів а саме: рамкової структури, графічних і пунктуаційних знаків, а також деяких вербальних інструментів (вказівних займенників, прислівників місця, артиклів). Тож набуття знаками всіх вищезазначених характеристик досягається лише за їх взаємодії з елементами інших семіотичних систем і їх функціями у тексті субтитрів. Таким чином, ми визначили, що графічні та пунктуаційні знаки відіграють важливу роль не лише у процесі створення тексту субтитрів, але й зв’язності субтитрів з елементами інших семіотичних систем кінодискурсу.

Як відомо, на міжособистісному рівні адресованість реплік встановлюється за допомогою візуальних засобів кінопродукту (великим планом, напрямом погляду персонажа, кількістю зайнятого персонажами часу у кадрі) (Духовная 2018, 157). Тож враховуючи взаємодію текстових елементів із зображенням, ми цей рівень не досліджували.

Інтерсеміотична взаємодоповнюваність на ідеаціональному рівні здійснюється шляхом інтерсеміотичних смислових зв’язків:

• **Синонімія.** У кадрі бачимо жителів селища Лелече, котрі посміхаються, граються із дітьми та ловлять рибу:

«*Тутешні люди добрі і трошки дивні*» (Сторожова застава, 2018). – “*People here are kind and a bit weird*” (The Stronghold, 2019).

З огляду на цей приклад прослідковується зображувальна та словесна відповідність відеоряду і субтитрів, що свідчить про синонімічний смисловий зв’язок.

• **Антонімія.**

А: «*Віддай і я відпущу тебе. Давай.*

Б: *Лови!*» (Сторожова застава, 2018).

А: “*Give it back and I’ll let you go. Come on.*

В: *Fetch!*” (The Stronghold, 2019).

Цей приклад яскраво відображає антонімічний смисловий зв'язок за допомогою виникнення конфліктної ситуації між Вітьком та ханом Андаком, що відбувалася на вершині скелі. Андак хотів забрати Камінь Перуна у хлопця, а той жбурнув його у воду, відповідаючи:

«Лови!». Така суперечливість між словами та діями героя безумовно викликає ще більшу зацікавленість у реципієнта стосовно подальшого розвитку сюжетної лінії.

У наступному фрагменті зображується напад половців на заставу. В цей самий момент Олешко разом із Росанкою знаходить укриття для жінок, дітей та людей похилого віку:

«Всі у дідове підпілля! Так ... Давайте, дівчатка, давайте, хороші. Всі туди ...» (Сторожова застава, 2018). – “*Everyone to grandfathers’ cellar! Here... Come on, girls, come on, ladies. Everyone there ...*” (The Stronghold, 2019).

З огляду на зазначену українську репліку, англійський субтитр, а також супровідну візуальну інформацію прослідковуємо відмінність між відеорядом та текстом, оскільки у кадрі замість «дівчаток» зображуються «жінки похилого віку». Такий дисонанс між звуко- та відеорядом також викликає певну зацікавленість у реципієнта та створює гумористичний ефект.

• **Референція.** Наведемо приклад, у якому бачимо заміну перекладачем-субтитрувальником іменника «Велес» на займенник «він»:

«Якщо Велес живим відпустив, значить, наш хлопець» (Сторожова застава, 2018). – “*If he has let you go alive, you’re one of us*” (The Stronghold, 2019).

• **Еліпсис.**

А: «Олешко, ти не повіриш: у нашому світі про вас усі знають. Про вас казки дітям розказують.

Б: То я у вашому світі відомий?

А: Ще й який. Ти богатир із казки!» (Сторожова застава, 2018).

А: *Oleshko, you won’t believe it: everybody knows about you in our world! They tell fairy tales about you to children.*

В: *So am I known?*

А: *You are. You are a knight from a fairy tale!* (The Stronghold, 2019).

• **Вилучення іменника або дієслова.**

«Я казковий богатир!» (Сторожова застава, 2018). – “*A fairytale knight*” (The Stronghold, 2019).

Варто підкреслити, що з одного боку субтитри репрезентують неформальну розмовну мову і таке явище як еліпсис вживається в усному мовленні досить часто. Тож можна сказати, що його використання у субтитрованому перекладі є доречним. А з іншого – мовні елементи у субтитрах можуть вилучатися навмисно для

економії мовних засобів у зв'язку з тим, що перекладачеві-укладачеві субтитрів потрібно вкластися у необхідний тайм-код.

Мовленнєва когезія у субтитрах відбувається за рахунок повторів мовних одиниць, що становлять одну тематичну групу. Тож для проведення ґрунтовного аналізу мовленнєвої когезії розглянемо наступні засоби зв'язності на основі класифікації І. Гальперіна (Гальперін 1958, 189).

✓ **Анадиплозис.** Наведемо приклад зі сцени, де Олешко натхненно розповідав старшим богатырям про те, які квіти він знайшов, коли вийшов із застави:

А: «Дивлюся, а там такі квіти!»

Б: Угу. Квіти ...

А: Квіти! І половці їх топчуть» (Сторожова застава, 2018).

А: “Then I looked around and saw such great flowers!”

В: Uh-huh. Flowers ...

А: Flowers! And the cumans were trampling them” (The Stronghold, 2019).

✓ **Анафора.**

«Зомбі памі! Зомбі Вовчик!» (Сторожова застава, 2018). – “Zombie party! Zombie Vovchuk!” (The Stronghold, 2019).

✓ **Епіфора.**

«Вітько! Прийом! База викликає, прийом!» (Сторожова застава, 2018). – “Vit’ko! Roger! Base calling, roger!” (The Stronghold, 2019).

✓ **Рамкова конструкція.**

«Руку! Дай руку!» (Сторожова застава, 2018). – “Your hand! Give me your hand!” (The Stronghold, 2019).

«Вовчик? Не Вовчик» (Сторожова застава, 2018). – “Vovchuk? Not Vovchuk” (The Stronghold, 2019).

«Гей, гей... гей... Куди ви мене тягнете? Гей!» (Сторожова застава, 2018). – “Hey, hey... heyy... Where are you dragging me to? Hey!” (The Stronghold, 2019).

✓ **Хіазм.** У наступному прикладі був використаний простий хіазм, де слова дзеркально-симетрично розташовані:

«Вітько, нора! Нора, Вітько!» (Сторожова застава, 2018). – “Vit’ko, the hole! The hole, Vit’ko!” (The Stronghold, 2019).

Використання сполучників.

Далі проілюструємо приклади з використанням підрядних сполучників у субтитрах у відповідності до їх типу:

З’ясувальні сполучники використовуються у підрядному реченні для пояснення та розширення змісту головного речення. До цього типу відносять сполучники: “that”(що), “if” (якщо).

Наприклад: «Волхвів цих ще спробуй знайти, а як знайдеш, то таку перевірку влаштують» (Сторожова застава, 2018). – “It’s hard

to find these magi, and if you do, they'll check you in and out" (The Stronghold, 2019).

Часові сполучники поєднують головне речення з підрядним, де йдеться про час, у якому виконується дія. До них сполучники "as soon as" (як тільки, так), "as long as" (до тих пір, поки), "as" (як тільки), "till" (до), "until" (до того, як), "before" (перед тим, як), "after" (після того, як), "when" (коли), "since" (з тих пір, як), "while" (в то же час, як). Наведемо кілька прикладів: «А побачиш його, коли вітер загнупдаєш» (Сторожова застава, 2018). – "And you'll see it when I straggle the wind" (The Stronghold, 2019).

«От сонце погасне і все, капець!» (Сторожова застава, 2018). – "When the sun hides, that will be it!" (The Stronghold, 2019).

Причинові сполучники вказують на причину в головному реченні. До них належать: "as" (оскільки), "because" (тому що), "because of" (через те, що), "since" (оскільки), "seeing" (з огляду на те, що), "so ... that" (так ... що), "lest" (щоб, як би), "considering" (враховуючи що). Наприклад:

«Зараз від Римова не можна відходити, бо половців повен степ» (Сторожова застава, 2018). – "Now you can't leave Rymiv, because the steppe is full of cumans" (The Stronghold, 2019).

«З нами Бог, бо ми на своїй землі! Вистоїмо!» (Сторожова застава, 2018). – "God is with us, because we're on our land! We'll stand!" (The Stronghold, 2019).

Сполучники мети у підрядних реченнях використовуються аби вказати на ціль. Такими сполучниками є: "that" (щоб), "in order to" (для того аби, щоб), "so that" (щоб), "lest" (щоб). Наприклад:

«Залишилось пофарбувати в чорний, щоб поночі не було видно» (Сторожова застава, 2018). – "We only have to paint in black, so that it's not visible by night" (The Stronghold, 2019).

Умовні сполучники використовуються у підрядних реченнях з метою введення чи пояснення певних умов. Такими сполучниками є: "if" (якщо), "unless" (якщо тільки ... не), "provided (that)" (враховуючи, що), "supposing (that)" (припускаючи, що), "once" (як тільки). Тож наведемо приклади:

«Якщо допоможеш з навчанням, мегафон твій» (Сторожова застава, 2018). – "If you help me with lessons, the megaphone is yours" (The Stronghold, 2019).

«Якщо розповіси не те, в моєму світі залишишся навіки» (Сторожова застава, 2018). – "If you tell me the wrong thing, you'll stay in my world forever" (The Stronghold, 2019).

Допустові сполучники вводяться для позначення дії, без врахування тієї, що відбулася в головному реченні. До цього типу належать такі: "although" (хоча), "though" (хоча, одначе).

«Ну ... Хто знає, хоча я вірю, що воно є» (Сторожова застава, 2018). – “Well ... Nobody knows, thought I believe that exists” (The Stronghold, 2019).

Сполучники способу дії показують як або яким чином було зроблено дію або порівнюють її з іншою дією. До цього типу сполучників відносимо такі: “as” (як), “as if” (наче), “as though” (неначе), “the way” (таким же чином), “than” (ніж), “as ... as” (як як).

«Хотіш, щоб ось так як хоп!» (Сторожова застава, 2018). – “I wanted to do it as this hop!” (The Stronghold, 2019).

Наслідкові сполучники вводяться у підрядні речення для вказування на певний наслідок дії у головному реченні. До цього типу відносимо такі сполучники: “that” (що), “so that” (таким чином).

«Круто! Треба Росанці розказати, щоб знала з ким має справу» (Сторожова застава, 2018). – “Cool! I should tell it to Rosanka, so that she knows who she’s dealing with” (The Stronghold, 2019).

«Я хочу зробити крила, щоб наші хлопці на половецькі голови шуліками падали» (Сторожова застава, 2018). – “I want to make wings so that our guys drop like vultures on cumans’ heads” (The Stronghold, 2019).

Варто підкреслити, що сурядні і підрядні сполучники відносяться до класу дискурсивних маркерів. Тож згідно з Д. Шифрін до класу дискурсивних маркерів належать такі одиниці англійської мови: “oh”, “well”, “and”, “or”, “so”, “because”, “now”, “then”, “I mean”, “you know”, “you see”, “look”, “listen”, “gosh”, “what I mean is” тощо (Schiffrin 1987, 158). Розглянемо дискурсивні маркери, що зустрічалися у фільмі «Сторожова застава» та проаналізуємо їх відтворення у англійському субтитрованому перекладі.

Маркер “well” часто використовується на початку нової репліки персонажа для залучення уваги співрозмовника до обговорюваної теми. До того ж він вживається у випадках, коли: 1) персонаж намагається підібрати влучне слово, що свідчить про розгубленість, невпевненість, спонукання мовця; 2) персонаж вживає цей маркер для підкреслення значення того чи іншого слова. Наприклад:

«А! Ну виїхав я і ненароком заїхав аж до Похмурої скелі ... » (Сторожова застава, 2018). – “Ah! Well, I rode out and went up to the Gloomy Rock, just by chance” ... (The Stronghold, 2019).

«Ну, цей хан половецький» (Сторожова застава, 2018). – “Well, this cuman’s khan” (The Stronghold, 2019).

«Ну що, жевжики, втомилися?» (Сторожова застава, 2018). – “Well, misfits, are you tired?” (The Stronghold, 2019).

«Ну, бувай!» (Сторожова застава, 2018). – “Well, take care!” (The Stronghold, 2019).

Дискурсивні маркери “look”, “listen”, “see” виступають як міжфразовий сполучний елемент, що зазвичай зазначається на початку репліки для акцентування уваги іншого персонажа:

«Я ось ... Дивись! Та зачекай!» (Сторожова застава, 2018). – “I am ... Look! Wait!” (The Stronghold, 2019).

«Слухай, там Голем твої розсипався!» (Сторожова застава, 2018).– “Listen, your Golem went all to pieces there!” (The Stronghold, 2019).

Частка “oh”, іноді “o”, включається у репліку з метою відображення певного емоційного відтінку, що, як правило, зберігається в субтитрах, зокрема в стійких сполученнях, наприклад, зі словом “God”. Наведемо приклади із досліджуваного фільму:

«O! Це Вовчик» (Сторожова застава, 2018). – “Oh! That’s Vovchuk” (The Stronghold, 2019).

«O, древні духи!» (Сторожова застава, 2018). – “O, Ancient Spirits!” (The Stronghold, 2019).

«Ой, лишенько, дивіться!» (Сторожова застава, 2018). – “Oh my God, look!” (The Stronghold, 2019).

Отже, проаналізувавши використання розмовної лексики у фільмі, констатуємо, що розмовний стиль був більше дотриманий в українських репліках. Зі свого боку укладач англійських субтитрів намагався нейтралізувати українські розмовні слова, що безумовно призвело до інакшого сприймання англомовними реципієнтами аудіовізуального продукту.

Редукція тексту є невід’ємним прийомом перекладача-укладача субтитрів, що полягає у вилученні та компресії надлишкових і частково надлишкових мовних елементів. Оскільки субтитри є лише компонентом полісеміотичного тексту, що доповнюють зміст і залежать від інших складових компонентів аудіовізуального продукту, перекладач-укладач субтитрів може вдатися до ситуативного скорочення, зважаючи на нерозривну взаємодію діалогу з ситуативним контекстом та візуальною інформацією.

Завдяки аналізу способів компресії та вилучення мовних елементів у тексті субтитрів встановлено тісний взаємозв’язок вербального та знакового компонентів в аудіовізуальному продукті. На лексичному рівні були проаналізовані скорочення і перетворення лінгвістичних елементів за допомогою: спрощення фраз за допомогою морфологічних перетворень (9,5%), спрощення комбінацій мовних одиниць шляхом скорочення кількості слів (33,5%), проведення узагальнень (9,5%), використання коротких синонімічних дієслівних форм (9,5%), замінювання власних назв та іменників займенниками (14,2%), використання скорочених форм допоміжних дієслів (23,8%).

Варто підкреслити, що найчастіше у тексті субтитрів вилучаються такі мовні елементи: повтори (емоційних вигуків, фраз тощо) (25%); власні назви у звертаннях (16,6%); мовні засоби, що передають репризи, паузи (8,3%); емоційно-забарвлені вигуки (41,6%); слова-зв'язки, що не несуть семантичного навантаження (8,3%).

Інтерсеміотична когезія здебільшого відтворюється за допомогою цифр, пунктуаційних знаків, візуальних засобів фільму та інтерсеміотичних смислових зв'язків. Зі свого боку мовленнєва когезія реалізується завдяки введенню різноманітних повторів мовних одиниць. З огляду на два зазначених види когезії ми прийшли до висновку, що перекладач досліджуваного фільму вдало впорався зі своїм завданням та зумів відтворити засоби зв'язності в англійських субтитрах, що в цілому позитивно вплинуло на загальне враження від фільму.

Наукові джерела:

Бабченко, М. (2018). Прерогативний характер розмовного стилю мовлення в субтитруванні (на матеріалі українського фільму «Сторожова застава» та його англійських субтитрів). Політ. Сучасні проблеми науки. Гуманітарні науки: тези доповідей XVIII Міжнародної наук.-практ. конф. молодих учених і студентів. Київ, 6–7.

Гальперин, И. (1958). Очерки по стилистике английского языка. М., 905 с.

Духовная, Т. (2018). Субтитры как элемент кинодискурса: лингвистический и паралингвистический аспекты (Дисс. канд. филол. наук). Краснодар. 215.

Плетенецька, Ю. & Бабченко М. (2018). Основні типи діалогів у субтитруванні (на матеріалі українсько-англійського перекладу фільму «Сторожова застава») Подолання мовних та комунікативних бар'єрів: освіта, наука, культура: зб. наук. праць. Київ, 285–287.

Плетенецька, Ю. & Бабченко, М. (2019). «Інтерсеміотична та мовленнєва когезія в субтитрованому перекладі українського фільму» Фаховий та художній переклад: теорія методологія практика: XII Міжнар. наук.-практ. конф., 5-6 квітня 2019 р. К., 2019, 259–266.

Bannon, D. (2010). The Elements of Subtitles: A Practical Guide to the Art of Dialogue, Character, Context, Tone and Style in Subtitling. USA, 190 p.

Dias Cintas, J. (2008). The Didactics of Audiovisual Translation. USA, John Benjamins Publishing Company, 263.

Perego, E. (2018). Dubbing vs. subtitling. Target. Vol. 30. № 1. 137–157.

Robert, I., Remail, A. (2016). Quality control in the subtitling industry: an exploratory survey study. Meta. Vol. 61. № 3. 578–605.

Художній фільм «Сторожова застава» // Фільми українською // Пригоди. URL: <https://film-ua.com/6684-storozhova-zastava.html> (дата звернення: 09.01.2018).

The Stronghold subtitles // Movies subtitles // English-subtitles. URL: <https://english-subtitles.org/70930-the-stronghold.html> (access date: 09/01/2019).

Стратегія добору ліпсинк-відповідників у дубляжі анімаційних фільмів

Полякова О. – кандидат філологічних наук
orcid: 0000-0002-8757-3412

Теоретичні засади дублювання анімаційних фільмів

В еру глобальної міжкультурної та міжмовної комунікації особливої актуальності набуває якісний кінопереклад. Кінопереклад передбачає міжмовне транскодування, тобто літературне міжмовне опрацювання змісту оригінальних монтажних листів, та міжкультурне транскодування, тобто відтворення змісту оригінального фільму для цільової аудиторії іншомовної етнокультурної традиції, з подальшим ритмічним укладанням тексту перекладу та його озвученням чи введенням у відеоряд у формі субтитрів (Конкульовський 2011, 35). Завдання кіноперекладача – не знизити загального художнього сприйняття фільму, не спотворити задуму автора, якості діалогів, зберегти стиль. Кіноперекладач є учасником кінодискурсу – семіотично-ускладненого динамічного процесу взаємодії автора і кінорецептора (Назмутдінова 2008, 11).

Проблематику кінодискурсу досліджували В. Є. Горшкова, А. М. Зарецька, А. О. Кібрик, О. А. Колодіна, Р. О. Матасов, С. С. Назмутдінова, Е. О'Салліван, М. А. Самкова, Ю. В. Сургай, І. С. Шевченко. В межах кінодискурсу кіноперекладач працює безпосередньо з кінотекстом. Р. О. Матасов визначає кінотекст як «записану на матеріальному носіїві і призначену для аудіовізуального сприйняття технічно-диференційовану динамічну ситуацію, яка є сукупністю структурних елементів кіномови, що надсилає відповідно до одиничного або множинного жанрового настановлення конкретне інформаційно-емоційне повідомлення реципієнту (глядачеві) у вигляді синергетичної комбінації, реалізованих семіотичних кодів у кінопорозповіді. Кінотекст характеризується смисловою завершеністю, інтертекстуальністю, полавторською модальністю та наявністю різних стилістичних фігур мови кіно (кінометафори, кіноепіфори, паралелізму, еліпсу та ін.)» (Матасов 2009, 59).

Перекладознавчий аналіз зосереджено на дублюванні – виді кіноперекладу, який забезпечує досягнення синхронізму складника артикуляції акторів з відеорядом при одночасному дотриманні темпу мовлення та тривалості реплік (Горшкова 2006, 41).

Синхронізм – це одна з головних характеристик перекладу в процесі дублювання. Він полягає в синхронізації аудіорядів та відеоряду, тобто узгодженні, збігові перекладу з артикуляцією, манерою говорити, паузами та рухами тіла персонажів, задля створення ілюзії правдоподібності та реалістичності дій, зображених на екрані (Chaume 2004, 35; Chaume 2008, 131). З-поміж головних видів синхронізму виокремлюють фонетичний, емнатичний та драматичний синхронізм, розглянемо їх детально.

1. Фонетичний синхронізм, який полягає в тому, що перекладена фраза якомога точніше має відповідати оригінальній фразі за тривалістю звучання, кількістю складів та опорних пунктів, зокрема мають збігатися зімкнені приголосні та лабіалізовані голосні (Матасов 2009, 118). Цього синхронізму обов'язково треба дотримуватися, якщо актор перебуває ан фас чи в профіль в крупному кадрі (Матасов 2009, 118).

У межах фонетичного синхронізму виокремлюють ізохронізм (ізохронію), чи синхронізацію вимови та пауз, що означає синхронізацію тривалості перекладу з дикцією акторів на екрані, тобто тривалість перекладу має точно збігатися з паузами і часом відкриття та закриття ротової порожнини акторів на екрані (Chaume 2004, 41).

А. П. Мельник зазначає: «дублювання анімаційного фільму характеризується низьким рівнем фонетичного синхронізму, тобто вимоги до синхронізації мінімальні, у зв'язку з тим що персонажі анімаційного фільму не говорять (Мельник 2013, 32)». Зауважимо, що оскільки діти, як головна аудиторія анімаційних фільмів, дивляться їх, не відводячи погляду від екрана, а тому можуть помітити розбіжності артикуляції анімаційних персонажів, що може призвести до відчуття неправдоподібності, штучності анімаційного фільму, що є недопустимим.

В анімаційному фільмі промальовуються лише віземи ключових звуків (Chaume, 46). Різні американські анімаційні студії зазвичай виокремлюють у створенні анімації певну кількість стандартних візем: від трьох до декількох десятків. Проте стандартна та рекомендована кількість візем для створення реалістичної артикуляції в анімації коливається від 6 до 10 (Webster 2005, 192).

Потреба виокремлювати ключові звуки в мовному потоці, на думку Т. Вайта та Б. Флемінга, зумовлена тим, що кожний звук неможливо і непотрібно промальовувати в анімації, адже в реальному мовному потоці звуки існують не окремо один від одного,

а взаємодіють, а отже – впливають один на одного (White 1988, 135). Так, рекурсія попереднього звука взаємодіє з екскурсією наступного, а в цілому звуки зазнають у мовному потоці таких фонетичних змін, як акомодация, асиміляція, дисиміляція, дієреза, епентеза, гаплогія та ін.

Ключовими звуками (віземами) найчастіше є губно-губні та губно-зубні приголосні, відкриті та лабіалізовані голосні. З-поміж загальних правил, які використовують художники-аніматори, виокремлюємо: не хтувати звуками, які стоять у початковій позиції; більше уваги приділяти анімації голосних звуків порівняно з приголосними, оскільки в живому мовленні ротова порожнина та нижня щелепа відкривається на голосному звукові, а вимова приголосних характеризується прикритою ротовою порожниною та невеликим діапазоном рухів губів (White 1988, 136).

Щоб досягти якісного фонетичного синхронізму в дублюванні анімаційних фільмів, треба дотримуватись таких правил:

1) дотримання коду кадру при перекладі. Найбільшого рівня фонетичного синхронізму потребують крупні та гранично крупні кадри (Chaume 2004, 41), які особливо добре видно в ІМАХ;

2) перекладені репліки мають збігатися за опорними пунктами (лабіальними маркерами), тобто білабіальними та лабіодентальними приголосними, які є взаємозамінними в перекладі (Матасов 2009, 118). А. Є. Кулікова зазначає, що вимова названих звуків особливо помітна на початку та в кінці слів (Кулікова 2011, 51);

3) відкриті голосні в перекладі повинні бути збережені (Chaume 2004, 41);

4) кількість складів дубльованого тексту та кількість складів у словах оригіналу має збігатися (Кулікова 2011, 51);

5) варто враховувати артикуляцію кожного персонажа (Chaume 2008, 136);

6) використовувати під час перекладу трансформації: перестановки, заміни, додавання, вилучення (Бархударов 1975, 191).

За співпадінням ізохронізму реплік та ключових звуків виокремлюємо три види фонетичного синхронізму: повний, частковий та нульовий.

Репліки, які характеризуються повним (або практично повним) фонетичним синхронізмом, тобто повним (або практично повним) збігом за артикуляційними характеристиками та тривалістю звучання реплік. Ізохронізм повинен збігатися повністю або відрізнятися одним звуком в коротких репліках та одним-трьома звуками в довгих репліках. Ключові звуки в таких репліках повинні збігатися повністю.

Варто також виокремити та зробити кількісний підрахунок способів перекладу (дослівний, трансформаційний, транскодування), за допомогою яких досягається повний (або практично повний) фонетичний синхронізм (Полякова 2015, 72).

Репліки, які характеризуються частковим збігом фонетичного синхронізму, тобто частковим збігом за артикуляційними характеристиками та ізохронізмом. У таких репліках ізохронізм може збігатися повністю, проте ключові звуки збігатимуться частково, або й ізохронізм, і ключові звуки збігатимуться частково.

У ході аналізу варто виокремити та підрахувати способи перекладу (дослівний, трансформаційний), за допомогою яких досягається частковий фонетичний синхронізм (Полякова 2015, 72).

Репліки, які характеризуються нульовим фонетичним синхронізмом, тобто повною або практично повною розбіжністю за ключовими звуками та ізохронізмом. Ізохронізм реплік повністю чи частково збігається або не збігається, ключові звуки не збігаються повністю. Варто виокремити чинники, що призводять до нульового фонетичного синхронізму (Полякова 2015, 72).

У межах фонетичного синхронізму ми виділяємо підстратегії добору ліпсінк-відповідників за принципом семантичного й драматичного синхронізму.

2. Семантичний синхронізм – це смислова відповідність оригінального та перекладеного діалогу, що має вирішальне значення для адекватного сприйняття глядачем сюжетів ліній кінофільму (Матасов 2009, 120).

Анімаційний кінотекст за жанрово-стилістичними ознаками, спираючись на думку Г. Г. Слишкіна та М. А. Єфремової, відносимо до художнього тексту, адже кінотексту повною мірою властиві універсальні текстові категорії, які дослідники вважають обов'язковими для художнього тексту: цілісність, формальну (частини тексту містять мовні елементи, які співвідносяться між собою) і семантичну (частини тексту мають спільні змістові компоненти) зв'язність, емотивність (текст віддзеркалює ставлення автора до дійсності), креолізованість (текст може містити елементи інших семіотичних систем), прецедентність (наявність у тексті елементів, які передують тексту), скважність (зміст двох речень можна поєднати лише за допомогою третього речення), синтаксичне, композиційне, логічне та певне прагматичне настановлення (Слышкин 2004, 37).

На думку В. В. Демецької «адаптація – це тип перекладу з домінантною прагматичною настановою та орієнтацією на стереотипи очікування носіїв мови-реципієнта й культури-реципієнта» (Демецька 2008, 6). В. В. Демецька наголошує, що пропорції власне перекладацьких і адаптивних стратегій

підпорядковані типові тексту. Чим ближча прагматична функція тексту до доміантних, тим більше адаптивних стратегій треба застосовувати, але не слід забувати про власне перекладацькі.

Умовами застосування перекладацької адаптації В. В. Демецька вважає, зокрема, такі: 1) прагматична функція тексту постає доміантною; 2) текст перекладу зорієнтовано на стереотипи очікування носіїв мови-реципієнта та культури-реципієнта; 3) ступінь віддаленості / близькості мов і культур, що контактують, визначає наявність / відсутність стереотипів очікування того чи того прагматичного типу тексту (Демецька 2008, 6).

Усі три умови застосування адаптації в перекладі, запропоновані В. В. Демецькою, є виправданими для застосування під час перекладу анімаційного кінотексту. По-перше, дитяча аудиторія як головний реципієнт анімаційного фільму робить прагматичну функцію тексту доміантною, адже текст перекладу повинен справити на адресата такий самий вплив, який мав текст оригіналу на свого адресата. По-друге, у перекладі анімаційного фільму дуже важливо задовольнити стереотипи очікування носіїв мови та культури реципієнта – вибагливої дитячої аудиторії. По-третє, порівнюємо ліпсінк-переклад з англійської мови українською, а ці мови не є близькоспорідненими й контактуючими, як не є такими англійська та українська культури.

Лінгвокультурна адаптація тексту в художньому перекладі реалізується за допомогою однієї зі стратегій перекладу – буквального перекладу (форенізації), смислового перекладу (доместикації) чи «золотої середини» (Cintas 2004, 19–21).

Стратегія доместикації, або одомашнення, полягає в заміщенні культурних елементів вхідного тексту елементами культури оригіналу, завдяки чому відбувається акцент на культурі, мові та цільовій аудиторії оригіналу, що полегшує сприйняття тексту оригіналу (Андрієнко 2012, 16). Стратегія очуження, або форенізації, полягає у виокремленні та підкресленні іноземної ідентичності тексту оригіналу, що призводить до акценту на культурі оригіналу, що своєю чергою зумовлює відсування цільової аудиторії на другий план (Андрієнко 2012, 16).

3. **Драматичний синхронізм**, або кінесичний синхронізм, чи синхронізм рухів тіла – це відповідність перекладеного кінодіалогу екранній кінесіці, тобто збіг перекладу з рухами тіла та жестами персонажів, які передають комунікативно значущу інформацію для глядача (Хлыстова 2005, 8), а також адекватну міжмовну передачу мовних особливостей персонажів (Матасов 2009, 123; Chaume 2008, 132). З погляду дублювання анімаційного фільму, з-поміж підвидів невербальної семіотики головним є кінесика, оскільки вона є однією з центральних сфер невербальної комунікації, а жести – важливим

засобом невербальної комунікації, адже вони супроводжують, доповнюють та замінюють мовлення, а іноді й суперечать вербальному повідомленню, залучаючи до діалогічного дискурсу ті чи ті додаткові смисли (Крейдлін 2002, 212). Інші види невербальної семіотики: аускультация, окулесика, гаптика, гастика, ольфакція, проксемика, хронеміка, системологія (Анохіна 2006; Хлыстова 2005) – менш помітні глядачеві, вважаємо, що враховувати їх під час дублювання не стільки важливо. Так, наприклад, враховувати паралінгвальні засоби (тембр голосу, висота, тривалість, гучність голосового тону, сила звуку, інтонація) необов'язково, оскільки в дублюванні вилучається оригінальний звуковий аудіоряд з репліками персонажів.

А. П. Мельник та Ф. Чаум зауважують, що кінесичний, або драматичний, синхронізм відіграє важливу роль у дублюванні анімаційних фільмів, адже анімаційні персонажі висловлюють свої думки не тільки вербально, а й за допомогою невербальних засобів (жестів та рухів тіла), тому переклад має точно збігатися з рухами та жестами персонажів (Мельник 2003, 32; Chaume 2004, 46).

Вважаємо, що драматичний синхронізм відіграє надзвичайно важливу роль у дублюванні анімаційних фільмів, оскільки діти як головний реципієнт анімаційних фільмів зазвичай дивляться їх, не відводячи погляду від екрана. У зв'язку з цим дубльований переклад повинен точно відповідати тому, що відбувається на екрані протягом усього фільму. Інакше діти можуть помітити розбіжність реплік і відеоряду, а через це в них може виникнути відчуття ірреальності анімаційного фільму.

На нашу думку, драматичний синхронізм можна простежити на матеріалі перекладу реплік, які містять десемантизовані слова, тобто слова, які набули дуже широкої, розпливчастої семантики завдяки тому, що вживаються з різноманітними значеннями, як, наприклад, такі англійські слова: *to do, a thing, to say, to go, to come, a man*. Зміст таких реплік іноді важко з'ясувати навіть з урахуванням контексту. У такому разі перекладач дубляжу обов'язково має переглянути це місце анімаційного фільму та знайти найбільш вдалий відповідник до кінесичної ситуації.

Дублювання є оптимальним видом кіноперекладу анімаційного фільму з погляду його цільової аудиторії – дітей, оскільки переклад подається в усній формі; вилучення оригінальної звукової доріжки дозволяє адаптувати переклад якнайближче до культури мови перекладу та до цільової аудиторії; звучання однієї звукової доріжки та відсутність субтитрів створює враження, що фільм написаний мовою перекладу; комерційна вигода полягає в тому, що дорогу високоякісну анімацію можна ретранслювати зі значно меншими затратами, порівняно з тими, які були вкладені у її виробництво (O'Connell 2003, 223).

Згідно з даними студій кіноперекладу переклад у дублюванні складається з двох етапів – власне перекладу та укладання перекладу «губи в губи». Укладають перекладені репліки укладач, редактор, іноді режисер дублювання та актори під час озвучування реплік. Оскільки в Україні принципи синхронізації перекладу з відеорядом не вивчені, студії дублювання зазвичай запрошують професійних акторів для озвучування перекладу, щоб якомога більше приховати фонетичний асинхронізм перекладених реплік. Двоетапність процесу перекладу призводить до підвищення вартості дублювання та ставить під сумнів якість перекладу.

Уважаємо, що у дубляжі виконувати переклад та його укладання доцільно одним перекладачем, що сприятиме зменшенню вартості дублювання та підвищенню якості перекладу. У зв'язку з цим пропонуємо дослідити «ліпсінк-переклад» – процес перекладу в дублюванні за принципами фонетичного, семантичного й драматичного синхронізму, тобто переклад має збігатися з артикуляцією та кінесикою анімаційних персонажів на екрані, співпадати за ізохронізмом, забезпечувати точну та повну передачу змісту оригіналу із виконанням прагматичних завдань перекладацького акту (Полякова 2015, 59). Термін «ліпсінк» (від англ. слова “lip” – губа, та скорочення від англ. слів “synch” – синхронізація, “synchronism” – синхронізм, “synchronize” – синхронізувати, “synchronization” – синхронізація) використовують у своїх дослідженнях А. П. Мельник та Ф. Чаум (Chaume 2004, 35; Chaume 2008, 135). Одиницею ліпсінк-перекладу є ліпсінк-відповідник – слово чи словосполучення мови перекладу, функціонально рівнозначне вхідному слову чи словосполученню, яке відповідає принципам фонетичного, драматичного й семантичного синхронізму (Полякова 2015, 59).

Анімаційний фільм – це креолізований текст, тобто вербальний текст, що супроводжується ілюстрацією. Інакше, анімаційний фільм є єдністю вербальних і невербальних знаків, до яких належать екстралінгвальні та паралінгвальні (Pettit 2009, 44).

І. К. Федорова зазначає, що перекладач дубляжу працює безпосередньо з вербальним складником креолізованого тексту (Федорова 2011, 64). Однак, урахування невербальної системи креолізованого тексту під час дублювання є важливим чинником досягнення адекватного перекладу, оскільки креолізований текст несе такий зміст, який не може бути переданий жодним з його складників окремо (Вашуніна 2009, 13). Вербальні та невербальні системи креолізованого тексту не лише полягають в обміні інформацією, а й забезпечують цілісність і зв'язність тексту, його комунікативний ефект (Анохіна 2006, 8).

Спираючись на думку А. Д. Хусід, вважаємо, що цільовою аудиторією анімаційних фільмів як матеріалу дослідження є дитяча та підліткова аудиторія (Хусід 2011, 3), оскільки саме анімаційні фільми виконують низку важливих функцій для розвитку дитини. Ми погоджуємось з А. Д. Хусід та вважаємо анімаційний фільм тільки дитячим продуктом, тобто цільовою аудиторією анімаційного фільму, на нашу думку, є дитяча аудиторія, оскільки для дитячої аудиторії анімаційний фільм виконує цілу низку важливих функцій для дітей (виховну, освітню, розвивальну, розважальну, пізнавальну та навчальну), у той час як для дорослої аудиторії анімаційний фільм виконує тільки розважальну функцію.

Оскільки дитинство – це важливий етап формування особистості дитини, то анімаційний фільм можна вважати сучасним потужним інструментом формування особистості дитини. Якщо не вважати анімаційний фільм винятково дитячим продуктом, то для дитячої аудиторії не буде практичного жодного «дитячого» жанру кіно, а це означатиме, що дитина зможе дивитися всі жанри кіно: еротику, містику, детективи.

Адекватним ліпсінк-перекладом анімаційного фільму вважаємо переклад, який відповідає принципам фонетичного, семантичного та драматичного синхронізму, тобто збігається з артикуляцією й кінесикою анімаційних персонажів та тривалістю реплік, задовольняє прагматичні завдання перекладацького акту з урахуванням цільової аудиторії анімаційних фільмів.

З метою оцінки адекватності добору ліпсінк-відповідників американських анімаційних фільмів українською послуговували 10 американських анімаційних фільмів студії DreamWorks Animation та їхні дубльовані переклади українською мовою: «Shrek», 2001 / «Шрек»; «Flushed Away», 2006 / «Змивайся»; «Bee Movie», 2007 / «Бі Муві: Медова змова»; «Madagascar: Escape 2 Africa», 2008 / «Мадагаскар 2: Втеча до Африки»; «How to Train Your Dragon», 2010 / «Як приборкати дракона»; «Puss In Boots», 2011 / «Кіт у чоботях»; «Panda Kung-Fu 2», 2011 / «Панда Кунг-фу 2»; «Madagascar 3: Europe's Most Wanted», 2012 / Мадагаскар 3: Їх шукають по всій Європі; «Rise of the Guardians», 2013 / «Вартові легенд»; «The Croods», 2013 / «Сімейка Крудсів».

Повний фонетичний синхронізм ліпсінк-відповідників у дубляжі анімаційних фільмів

Як засвідчує досліджуваний матеріал, повний фонетичний синхронізм спостерігається лише в 6,5% ліпсінк-відповідників, що обґрунтовуємо різницею у фонетичній, лексичній та граматичній будовах української та англійської мов, а також невеликою

кількістю слів іншомовного походження, онімів та інтернаціоналізмів. Повний фонетичний синхронізм ліпсінк-відповідників досягається найчастіше під час транскодування (73,0%), порівняно з дослівним перекладом (17,0%) та трансформаційним перекладом (10,0%).

Адаптивному транскодуванню піддаються репліки, які містять:

1) оніми, наприклад, вхідну репліку “*Vanessa!*” (3 складу) / «Ванесса» (3 складу) транскодовано, завдяки чому тривалість і ключові звуки ліпсінк-відповідника повністю збігаються, що сприяло досягненню повного фонетичного синхронізму.

Аналогічно ліпсінк-відповідник вхідної репліки “*Kensington?*” (3 складу) / «Кенсінгтон?» (3 складу) транскодовано, завдяки чому ізохронізм і ключові звуки ліпсінк-відповідника збігаються з вхідною реплікою, а тому ліпсінк-відповідник характеризується повним фонетичним синхронізмом.

2) слова іншомовного походження, наприклад, вхідну репліку “*Bravo, bravo*” / «Браво, браво», транскодовано, тобто ізохронізм та артикуляційні характеристики збігаються повністю.

Аналогічно вхідну репліку “*No hablo ingles*” / «Но абло інглес» транскодовано повністю завдяки чому вхідна та вихідна репліки в дубляжі характеризуються повним фонетичним синхронізмом.

Ліпсінк-відповідник вхідної репліки “*Silencio!*” / «Сіленціо!» характеризується повним фонетичним синхронізмом, оскільки її транскодовано в ліпсінк-перекладі, а тому ізохронізм і ключові звуки збігаються.

3) інтернаціоналізми, наприклад, ліпсінк-переклад вхідної репліки “*Music, maestro*” / «Музику, маестро» характеризується практично повним фонетичним синхронізмом, оскільки вхідна репліка містить інтернаціоналізми, що відтворені в перекладі відповідними словниковими еквівалентами, які за артикуляційними характеристиками й ізохронізмом збігаються. Так, вхідна репліка і ліпсінк-переклад містять губно-губні звуки [m]/[m], огублені голосні [u]/[y], передньоязикові приголосні [s]/[z], закриті голосні [i]/[i], задньоязикові приголосні [k]/[k], губно-губні приголосні [m]/[m], відкриті голосні [a]/[a], закриті голосні [e]/[e], передньоязикові приголосні [s], [t], [r]/[c], [m], [p] та огублені голосні [v]/[o]. Єдиною розбіжністю є наявність, на відміну від вхідної репліки, лабіалізованого голосного [y] в третьому складі вихідної репліки, що пояснюється різницею в граматичній будові мов, оскільки в українській мові в знахідному відмінку іменника першої дієвідміни вживається закінчення [y].

Однак наявність додаткового огубленого голосного [y] загалом не впливає на якість фонетичного синхронізму, оскільки голосний міститься посередині репліки, і за ним йде губно-губний приголосний звук [m], під час вимови якого губи змикаються.

Дослівний переклад ліпсінк-відповідників з метою досягнення повного фонетичного синхронізму зустрічається нечасто (17,0 %). Наприклад, ліпсінк-відповідник вхідної репліки “Nice!” / «Клас!» характеризується повним фонетичним синхронізмом, оскільки англійський передньоязиковий приголосний [n] відтворено українським відповідним задньоязиковим приголосним [к] та передньоязиковим [л], що можна вважати рівноцінною заміною, оскільки глядач візуально сприймається задньо- і передньоязикові звуки однаково; відкритий голосний [a] в складі дифтонга [ai] відповідає українському відкритому голосному [a]; кінцевий передньоязиковий [s] відповідає українському передньоязиковому [с].

Трансформаційний переклад з метою досягнення повного фонетичного синхронізму ліпсінк-відповідників зустрічається рідко (10,0%).

Наприклад, у репліці “Thank You” / «Дякую» вилучено додаток you, що пояснюємо потребою досягти ізохронізму у ліпсінк-перекладі, оскільки вхідна репліка містить два склади, а вихідна – три. Дослівний переклад репліки з додатком *Дякую тобі* спричинив би порушення ізохронізму репліки, оскільки репліка містила б п'ять складів, тобто була на три склади довшою за вхідну. Звуки у вхідній та вихідній репліках збігаються: передньоязикові приголосні [θ]/[ð] беруть участь в прогресивній акомодатії з відкритими голосними [æ]/[a], язикові приголосні звуки [n], [k]/[к] беруть участь у прогресивній акомодатії з лабіалізованими голосними звуками [u]/[y].

Невеликий відсоток ліпсінк-відповідників, які характеризуються повним фонетичним синхронізмом у дубляжі англійських анімаційних фільмів українською, пояснюємо різницею у фонетичній, лексичній та граматичній будові двох мов.

Так, англійська мова належить до германської гілки індоєвропейської групи мов, українська – до слов'янської гілки індоєвропейської групи мов, що пояснює різницю в граматичній будові мов, адже англійська мова – аналітична (у ній відношення між словами в реченні виражаються з допомогою службових слів і порядком розташування повнозначних слів), у той час як українська мова синтетична (відношення між словами в ній виражаються завдяки формам слів, оскільки словоформа в них передає і лексичне, і граматичне значення, зокрема значення відмінків, форми яких відтворюють граматичні відношення слів).

Фонетичні будови української і англійської мов також відрізняються, адже українська мова складається з 38 звуків (6 голосних та 32 приголосних), а англійська – з 45 звуків (20 голосних та 25 приголосних).

Явище компресії, яке зумовлене об'єктивним фактором більшої середньо-складової довжини слів в українській мові порівняно зі словами англійської мови, також відіграє значну роль у невеликій кількості реплік з повним фонетичним синхронізмом.

Неможливість повного фонетичного синхронізму ми обґрунтовуємо наявністю єдиного лексичного словникового еквівалента в ліпсінк-відповідника, тобто відсутністю синонімів.

Репліка “*Easter is not Christmas*” / «*Великдень – це не Різдво*» містить слова *Easter* та *Christmas*, які мають повні лексичні еквіваленти в українській мові *Великдень* та *Різдво* відповідно, які за ізохронізмом та артикуляційними характеристиками відрізняються з їхніми вхідними еквівалентами. Так, слово *Easter* має два склади, починається з закритого звука [t:] й не містить губно-губних і губно-зубних приголосних звуків, а тому вимовляється з розведеними вбік та незімкненими губами, у той час як ліпсінк-відповідник *Великдень* містить три склади й починається з губно-губного звука [v], тобто губи на початку слова змикаються.

Частковий фонетичний синхронізм ліпсінк-відповідників у дубляжі анімаційних фільмів

Контрастивний аналіз вхідних реплік та їхніх ліпсінк-відповідників, дозволив дійти висновку, що в українському дубляжі англійських анімаційних фільмів домінуючим є частковий фонетичний синхронізм ліпсінк-відповідників (88,0 %). Найхарактернішим способом досягнення часткового фонетичного синхронізму є трансформаційний переклад (86,0 %), ніж дослівний (14,0%), оскільки вищезазначені відмінності англійської та української мов вимагають використання трансформацій під час добору ліпсінк-відповідників. Виявлено, що серед трансформаційного перекладу найтиповішою є трансформація заміни (62,0%), порівняно з трансформацією вилучення (14,0%), перестановки (8,0%) та додавання (2,0%). Розглянемо вищезазначені трансформації більш детально.

1. **Трансформація заміни** (62,0%). Найчастотнішими з-поміж видів замін є лексичні заміни (68,0%): *антонімічний переклад*.

Уживання антонімічного перекладу зумовлене прагненням підвищити рівень фонетичного синхронізму під час добору ліпсінк-відповідників, зокрема підвищити рівень ізохронізму та збільшити кількість ключових звуків, які збігаються.

Наприклад, репліки “*Keep moving*” (3 склади) / «Не зупиняйтесь» (5 складів), починаються з язових приголосних [k]/[n], за якими йдуть неогублені голосні [i:]/[e], обидві репліки містять також губно-губні приголосні [p]/[n], що важливо, оскільки вони зазвичай є ключовими в анімації. Дослівний переклад «Продовжуй рухатись» (6 складів) призвів би до нульового фонетичного синхронізму, оскільки вихідна репліка стала б удвічі довшою за вхідну.

Однією з причин уживання антонімічного перекладу є граматичні особливості англійської мови. Зокрема, згідно з нормами англійської мови в одному реченні не можна використовувати подвійне заперечення. Так, у репліці “*The plane won't be fixed until the suits meet our demands*” / «Літак відремонтуємо, коли виконаєте наші вимоги» мається на увазі, що літак не відремонтують, поки не будуть виконані вимоги, тобто буквальний переклад англійської репліки передбачає наявність подвійного заперечення **Літак не відремонтуємо, поки не виконаєте наші вимоги**, що є важким для сприйняття, тому перекладач уникнув буквального перекладу, замінивши подвійне заперечення **не відремонтуємо** та **не виконані** на дієслова в стверджувальній формі **відремонтуємо** та **виконаєте**, що не призвело до порушення семантичного синхронізму. Як бачимо, загалом перекладач виконав адекватний переклад.

Генералізація. Трансформація генералізації застосована в ліпсінк-перекладі репліки: “*You've got at least 48 hours!*” / «Ти ще маєш аж **два доби**», де **forty-four hours** генералізовано словами **два доби**. Трансформація генералізації, по-перше, сприяла кращому розумінню дитиною часових понять «година/доба», оскільки діти можуть не орієнтуватися в таких поняттях, а по-друге, допомогла досягти ізохронізму реплік, оскільки завдяки генералізації англійська репліка містить вісім складів, а українська – сім, у той час як дослівний переклад **forty four hours/сорок вісім годин** (6 складів), без трансформації генералізації **два доби** (2 склади), сприяв би збільшенню тривалості звучання вихідної репліки загалом на п'ять складів.

Компенсація. У ліпсінк-перекладі репліки “*In the face?*” (3 склади) / «В пику?» (2 склади) перекладач використав трансформацію компенсації слова *face* словом *пику*, що, на нашу думку, сприяло створенню гумористичного ефекту. Репліка характеризується частковим фонетичним синхронізмом, оскільки частково порушено ізохронізм, ключові звуки теж збігаються частково: вхідна репліка містить один губно-губний приголосний та жодного лабіалізованого голосного звука, ліпсінк-відповідник містить два губні приголосні звуки та один лабіалізований голосний.

Репліку “*Start talking*” / «*А ну колись*» вимовляє дівчинка Астрід, яка дуже розізлилася, оскільки головний герой Гикавка приховує від неї таємницю. Тому дієслово *to talk*, словникове значення якого – *говорити*, у ліпсінк-перекладі компенсовано просторіччям *колись*, що сприяє відтворенню емоційного стану Астрід у перекладі і не призводить до порушення семантичного та драматичного синхронізму. Вихідна репліка характеризується частковим фонетичним синхронізмом, оскільки на один склад довша, у вхідній та вихідній репліці відсутні губно-губні та губно-зубні приголосні, вхідна репліка містить відритий голосний [a] та лабіалізований голосний [ɸ], вихідна репліка – відкритий голосний [a] та два закриті голосні [y], [o].

Конкретизація. Лексиці української мови властива більша конкретність, ніж лексиці англійської мови, що спричиняє використання трансформації конкретизації в перекладі.

У ліпсінк-перекладі репліки “*Your hair's on fire*” / «*У тебе чуб горить*» конкретизовано десемантизований іменник *hair* іменником *чуб*, оскільки на екрані в миші промальований саме чуб, тобто конкретизація зумовлена потребою досягнення драматичного синхронізму. В іншій репліці “*You'll need this*” / «*Сокору бери*» конкретизовано вказівний займенник *this* іменником *сокура*, оскільки на екрані зображена сокира. Конкретизацію в цій репліці пояснюємо прагненням перекладача досягти драматичного синхронізму в ліпсінк-перекладі, тобто збігу перекладу і подій у відеоряді.

Заміна наслідку причиною і навпаки. У ліпсінк-перекладі репліки “*I can't wait*” (3 склади) / «*Швидше б уже*» (4 склади) відбулася заміна причини наслідком. Вихідна репліка характеризується частковим фонетичним синхронізмом, адже ізохронізм та ключові звуки збігаються частково: вхідна репліка містить один губно-губний приголосний звук [w] і жодного лабіалізованого голосного звука, проте вихідна репліка містить два губно-губні приголосні [ɸ], [b] та один лабіалізований голосний [y]. Дослівний переклад «*Я не можу чекати*» (7 складів) призвів би до нульового фонетичного синхронізму, оскільки ізохронізм був би порушений повністю: вихідна репліка стала б удвічі довшою за вхідну.

У ліпсінк-перекладі репліки “*Could you slow down*” (4 склади) / «*Можна не так швидко*» (6 складів) відбулась заміна наслідку причиною, оскільки дослівний переклад вхідної репліки «*ви можете уповільнитись*» (9 складів) призвів би до нульового фонетичного синхронізму, адже ізохронізм реплік повністю був би порушений, адже вхідна репліка стала б удвічі довшою за вихідну. Семантичний і драматичний синхронізм не порушені, тому ліпсінк-переклад репліки вважаємо адекватним.

Синтаксичні заміни (20%). Синтаксичні заміни зумовлені, по-перше, необхідністю компресії ліпсінк-відповідників, по-друге, відмінностями в граматичній будові англійської й української мов (різним набором граматичних категорій, форм і конструкцій). Виявлено, що серед синтаксичних замін найчастіше зустрічається:

Заміна простого двоскладного речення простим односкладним дієслівним. Заміну простого двоскладного речення простим односкладним дієслівним спостерігаємо в ліпсінк-перекладі репліки “*You have to show me*” / «Покажи мені», адже вхідна репліка містить двоскладну граматичну основу ***you have to show***, у той час як вихідна репліка містить односкладну граматичну основу – головний член речення, співвідносний з присудком двоскладного речення ***покажи***. Така заміна сприяла досягненню ізохронізму вхідної і вихідної реплік, оскільки вони обидві містять по п'ять складів, у той час як дослівний переклад вхідної репліки «*Ти маєш показати мені*», призвів би до порушення ізохронізму реплік, оскільки англійська репліка містила б 9 складів.

Трансформація заміни двоскладного речення односкладним дієслівним відбулася при ліпсінк-перекладі репліки “*They don't see me*” (4 склади) / «Мене не бачать» (5 складів), адже вхідна репліка має двоскладну граматичну основу ***they don't see***, проте вихідна репліка має структуру односкладного речення з головним членом ***не бачать***, співвідносним з присудком двоскладного речення. Це пояснюється бажанням перекладача досягти ізохронізму реплік, оскільки дослівний ліпсінк-переклад вхідної репліки «*Вони мене не бачать*» (7 складів) спричинив би порушення ізохронізму реплік, адже вихідна репліка була б майже удвічі довшою за вхідну.

Заміна простого повного двоскладного речення простим односкладним іменним. У ліпсінк-перекладі репліки “*You're right*” (3 склади) / «Твоя правда» (4 склади) двоскладне речення замінено простим односкладним іменним, оскільки вхідна репліка містить двоскладну граматичну основу *you're right*, а вихідна – односкладну неповну (головний член називного речення *правда*, співвідносний з підметом двоскладного речення). Синтаксична заміна сприяла досягненню часткового фонетичного синхронізму, оскільки й ізохронізм реплік, і ключові звуки збігаються майже повністю: *you're* містить огублений голосний [ɒ], що бере участь у регресивній акомодатії з середньоязиковим приголосним [j], та відкритий голосний [a:], що відповідає ліпсінк-відповіднику *твоя*, який містить огублений голосний [o], який так само бере участь у регресивній акомодатії з попередніми приголосними, тобто губи витягуються вперед, та відкритий голосний [a]. Єдина відмінність – це наявність губно-губного [ɒ] у ліпсінк-відповіднику. Слово *right* має відкритий голосний [a] в складі дифтонга [aɪ], що відповідає

відкритому голосному [a] у складі ліпсінк-відповідника *правда*. Розбіжність полягає в наявності губно-губного приголосного [e] та наявності другого складу в ліпсінк-відповіднику.

Заміна складнопідрядного речення простим. У ліпсінк-перекладі репліки “*I hope you are not overfeeding him*” (10 складів) / «*Не перегодуй його*» (8 складів) складнопідрядне речення замінено простим односкладним означено-особовим. Дослівний переклад вхідної репліки «*Я сподіваюся, що ти не перегодуєш його*» сприятиме порушенню ізохронізму, оскільки містить 15 складів, у той час як вхідна репліка містить 10 складів.

Заміна членів речення (7%). У ліпсінк-перекладі репліки “*You’ve got 30 seconds to return my faires*” / «**У тебе** є 30 секунд, щоб повернути моїх фей» перекладач вдало замінив підмет вхідної репліки *you* додатком *у тебе*, щоб підвищити якість фонетичного синхронізму: англійське слово *you* містить лабіалізований голосний [u], завдяки чому слово вимовляється з витягнутими вперед губами, у той час як ліпсінк-відповідник *ти* містить передньоязиковий приголосний [t] та нелабіалізований голосний [i], завдяки чому слово вимовляється з нейтральним положенням губів. Заміна підмета *you* додатком *у тебе* поліпшила фонетичний синхронізм, оскільки голосний [y] є лабіалізованим, що відповідає лабіалізованому голосному [u] у слові *you*, скорочення ‘*ve* містить губно-зубний приголосний [v], що відповідає українському губно-губному [б] у ліпсінк-відповідникові *у тебе*.

У ліпсінк-перекладі репліки “*We have a serious problem*” / «**У нас** серйозні проблеми» підмет *we*, який починається з губно-губного приголосного [w], під час вимови якого губи рухаються вперед, замінено додатком *у нас*, що починається з огубленого голосного [y], тобто губи також рухаються вперед. Отже, заміна підмета додатком під час добору ліпсінк-відповідників сприяла поліпшенню якості фонетичного синхронізму, підвищенню кількості ключових звуків, які збігаються.

Заміна форм слова (3,1%). У репліці “*That’s a rumor*” / «**Це плітки**» іменник в однині вхідної репліки замінено іменником у множині у вихідній репліці. Уважаємо, що така заміна не сприяла поліпшенню рівня фонетичного синхронізму, оскільки *a rumor/плітка, rumors/плітки* відрізняються лише кінцевими голосними [a]/[u], що не є істотним з погляду візуального сприйняття артикуляції. Сказане щодо перекладу цієї репліки стосується й ліпсінк-перекладу репліки “*We have a serious problem*” / «**У нас серйозні проблеми**».

Однина замінена множиною в ліпсінк-перекладі репліки “*I like a woman with a little fire*” / «**Я люблю жінок з вогником**». Така заміна не є істотною з погляду фонетичного синхронізму, оскільки форма

однини жінка і форма множини жінки артикуляційно не відрізняються, оскільки кількість складів і ключові звуки збігаються.

Заміна частин мови (1,9%). У ліпсінк-перекладі репліки “*It’s a fake*” (3 склади) / «Та він **фальшивий**» (5 складів) іменник складеного номінативного присудка *is a fake* замінено прикметником *фальшивий*. Ліпсінк-переклад характеризується частковим фонетичним синхронізмом, оскільки ізохронізм реплік та ключові звуки збігаються частково: вхідна репліка містить один губно-губний приголосний [f], у той час як вихідна репліка містить три губні приголосні звуки [ɐ], [ɸ], [ɐ]. Заміна форм слова в ліпсінк-перекладі спричинена різницею в граматичній будові української та англійської мов.

У ліпсінк-перекладі репліки “*Mountains are safe*” (4 склади) / «Гори – це **безпека**» (6 складів) іменну частину складеного номінативного присудка *are safe*, виражену прикметником, перекладено іменником (e) *безпека* у складі складеного іменного присудка з нульовою зв’язкою. Ліпсінк-переклад репліки характеризується частковим фонетичним синхронізмом, оскільки ізохронізм реплік та ключові звуки збігаються частково: вхідна репліка містить два губні приголосні [m], [f], у той час як вихідна репліка містить один губний приголосний [ɸ]. Заміна форм слова в ліпсінк-перекладі спричинена різницею в граматичній будові української та англійської мов.

2. **Вилучення** (14%). Використання трансформації вилучення ми пояснюємо явищем компресії, яка зумовлена об’єктивно унаслідок більшої середньо-складової довжини слів у російській та українській мовах порівняно зі словами англійської мови. Під час ліпсінк-перекладу вхідних реплік найчастіше вилучають другорядні члени речення, рідше – вставні слова.

Вилучення означення. Трансформація вилучення означення **your**, яке виражене присвійним займенником, відбулася при ліпсінк-перекладі репліки “*Stick your head out of the window*” (8 складів) / «Висуньте голову з вікна» (8 складів), що пояснюється, по-перше, бажанням перекладача дотриматися ізохронізму реплік, оскільки вони обидві містять по вісім складів, а дослівний переклад слова *your/свої, ваші* збільшив би тривалість вихідної репліки на два склади, по-друге, – мовностилістичними нормами української мови, оскільки буквальный переклад «Висуньте свої/ваші голови з вікна» порушив би норми української мови, а отже, й семантичний синхронізм, оскільки реципієнт розуміє, що треба висунути з вікна свою голову, а не чужу.

У вихідній репліці “*My friends call me Jack*” (5 складів) / «Друзі зуть мене Джек» (6 складів) спостерігаємо трансформацію вилучення означення *my/мої* задля досягнення ізохронізму реплік у

перекладі та у відповідності мовностилістичним нормам української мови: дослівний переклад *мої друзі* порушує норми української мови, адже якщо людина говорить про друзів, то логічно, що йдеться про її *власних друзів*, та збільшує тривалість вихідної репліки на два склади.

Вилучення додатка. У вихідній репліці “*Help me*” / «Рятуйте» перекладач вилучив прямий додаток *me* задля дотримання ізохронізму реплік, оскільки англійська репліка містить два склади, а українська – три. Переклад додатка *me/мене* збільшив би тривалість звучання вихідної репліки удвічі.

У вихідній репліці “*I couldn't hear you*” (4 склади) / «Я не почує» (4 склади) вилучено додаток *you/тебе, вас* задля досягнення ізохронізму реплік, оскільки дослівний переклад збільшив би тривалість вихідної репліки, та задля збереження ключових звуків у ліпсінк-перекладі, оскільки останнє слово репліки *you/почув* містить ключовий лабіалізований голосний звук [u]/[y], тобто губи в кінці репліки витягуються вперед.

Вилучення обставини. У ліпсінк-перекладі репліки “*What's happening here?*” / «Що відбувається?» вилучено обставину місця *here/тут*, що можна пояснити необхідністю досягнення ізохронізму реплік, вхідна репліка містить п'ять складів, а вихідна – шість, тобто репліки практично однакові за тривалістю звучання. Дослівний ліпсінк-переклад репліки призвів би до збільшення тривалості звучання вихідної репліки на один склад, тим більше слово *here* містить дифтонг із закритими голосними [ɪə], тобто губи під час вимови слова не рухаються, що за артикуляційними характеристиками не відповідає ліпсінк-відповіднику *тут*, який містить огублений голосний [y], тобто губи під час вимови слова витягуються вперед.

У репліці “*We're starting work today*” (7 складів) / «Перший робочий день» (7 складів) вилучено обставину *today/сьогодні*, що можна пояснити бажанням перекладача досягти ізохронізму реплік, адже без трансформації вилучення ліпсінк-переклад *перший робочий день сьогодні* (9 складів) призвів би до порушення ізохронізму реплік та до розбіжності ключових звуків, адже вхідна репліка містить два лабіалізовані голосні [ɔ], [u], а вихідна – містила б чотири лабіалізовані голосні [o] замість двох.

Вилучення вставного слова (конструкції). Вставне слово *please* вилучено у ліпсінк-перекладі репліки “**Please**, come back tomorrow” (6 складів) / «Повертайся завтра» (6 складів) задля дотримання ізохронізму реплік, оскільки дослівний переклад вставного слова «**будь-ласка, повертайся завтра**» (9 складів) збільшив би тривалість ліпсінк-відповідника на три склади.

3. **Перестановки** (8%). У репліці “*My feet hurt*” / «*Болять ніжки*» відбулась інверсія, тобто перестановка підмета і присудка. Ця трансформація пояснюється потребою дотриматися збігу ключових звуків у репліках. Так, перші слова реплік *my/болять* починаються з губно-губних приголосних [m]/[b], тобто артикуляційно однакових. У ліпсінк-перекладі репліки вилучено означення *my* задля досягнення ізохронізму реплік у перекладі, оскільки вхідна репліка містить 3 склади, а вихідна – 4.

У репліці “*I didn't know that*” / «*Я цього не знав*» відбулась трансформація перестановки для більшого збігу ключових звуків. Так, останнє слово репліки *that* починається з передньоязикового приголосного [ð], який бере участь у прогресивній акомодатії з відкритим голосним [æ]. Слово *that* за артикуляційними характеристиками більшою мірою збігається з ліпсінк-відповідником *знав*, оскільки теж починається з передньоязикового приголосного [z], який також бере участь у прогресивній акомодатії з відкритим голосним [a]. Тобто слова *that/знав* вимовляються однаково. Дослівний ліпсінк-переклад репліки без трансформації перестановки «*Я не знав цього*» спричинив би розбіжність ключових звуків, оскільки слово *цього* має два огублені голосні [o], тобто вимовляється з витягнутими вперед губами, на відміну від слова *that*, голосний [æ] якого вимовляється з невеликою щілиною між верхніми та нижніми губами.

4. **Додавання** (2%). У ліпсінк-перекладі вхідної репліки Ванесси “*What are you doing?*” (4 склади) / «*Що ти в біса робиш?*» (6 складів) додано просторіччя **в біса**, що сприяло відтворенню емоційного стану анімаційного персонажа: Ванесса звертається з цією реплікою до свого молодого чоловіка Кеннета, який хотів убити бджолу Баррі Бі, а тому Ванесса була дуже розлючена. Трансформація додавання призвела до часткового порушення ізохронізму репліки, ключові звуки збігаються також частково.

Наприклад, початкові слова *what/що* збігаються, оскільки містять огублені голосні звуки [ɹ]/[o], які беруть участь у регресивній акомодатії з попередніми приголосними звуками, тобто губи витягуються вперед. Однак не всі ключові звуки збігаються: у вхідній репліці три лабіалізовані голосні та один губний приголосний, а ліпсінк-переклад містить два лабіалізовані голосні та два губні приголосні. Загалом ліпсінк-переклад характеризується частковим фонетичним синхронізмом, проте трансформація додавання не призвела до порушення драматичного і семантичного синхронізму. Трансформація додавання обставини **бігом**, яка містить два склади із закритим голосним [i] та лабіалізованим голосним [o], відбулася в ліпсінк-перекладі вхідної репліки “*Come down*” / «*Злазь бігом*», що пояснюється потребою

досягнення ізохронізму реплік у ліпсінк-перекладі, оскільки дієслово *come down*, яке містить два голосні звуки [ɹ] та дифтонг [aʊ], перекладено ліпсінк-відповідником *злазь*, що має лише один склад з відкритим голосним [a].

5. **Дослівний переклад** (14%). Ліпсінк-переклад репліки “*I broke your iPod*” / «Я поламав твої iPod» характеризується частковим фонетичним синхронізмом, оскільки англійська репліка має п'ять складів, а українська – сім, ключові звуки також збігаються частково: слову *I*, з відкритим голосним [a] у складі дифтонга [aɪ], відповідає ліпсінк-відповідник *я*, який теж містить відкритий голосний [a]. Наступне односкладове слово *broke* починається з губно-губного приголосного звука [b], який бере участь у прогресивній акомодатії з огубленим голосним [ʊ], ліпсінк-відповідник *поламав* також починається з губно-губного приголосного [n], що бере участь у прогресивній акомодатії з огубленим голосним [o], проте ліпсінк-відповідник на два склади більший. Наступне слово *your* містить огублений голосний [u], але не містить жодного губного приголосного, ліпсінк-відповідник *твої* містить неогублений голосний [i], а також губно-зубний приголосний [v], тобто слова відрізняються за артикуляцією. Останнє слово-назва *iPod* є неологізмом-інтернаціоналізмом, а тому характеризується повним фонетичним синхронізмом.

У ліпсінк-перекладі репліки “*I’m a rotten egg*” / «Я тухле яйце» слово *I’m* частково відповідає ліпсінк-відповіднику *я*, оскільки обидва слова мають відкриті голосні [a] у складі дифтонга [aɪ] / [a], проте англійський [a] піддається якісній редукції завдяки губно-губному звуку [m], тобто губи змикаються й майже не розмикаються. Слово *rotten* за кількістю складів та артикуляційними характеристиками відповідає ліпсінк-відповіднику *тухле*, оскільки обидва слова мають по два склади та містять огублені голосні [ʊ] / [y] та неогублені голосні [e] / [e]. Слово *egg* відповідає ліпсінк-відповіднику *яйце*: обидва слова вимовляються з нейтральним положенням губів.

Нульовий фонетичний синхронізм ліпсінк-відповідників у дубляжі анімаційних фільмів

На підставі проведення статистичних підрахунків доходимо висновку, що лише 5,5% вихідних реплік характеризуються нульовим фонетичним синхронізмом. Нульовий фонетичний синхронізм ліпсінк-відповідників у дубляжі англомовних анімаційних фільмів українською найчастіше спостерігається в динамічних сценах, у яких ужито репліку, тобто сценах, у яких увага глядача відводиться від губів анімаційного персонажа на події, що відбуваються в динаміці на екрані.

Нульовий фонетичний синхронізм спостерігається також у дальніх кадрах, а тому, артикуляцію анімаційного персонажа розгледіти не можливо. Репліка Кицьки *"Hide"* / *«Ховайтесь»* вимовляється в динамічній сцені, коли Кіт, Кицька і Яйце тікають від Велетня. Вхідна і вихідна репліки відрізняються за ізохронізмом, оскільки вхідна репліка містить 1 склад, вихідна – 3 склади, відповідно через значну розбіжність кількості складів репліки відрізняються й за артикуляційними характеристиками.

Удвічі довшим є ліпсінк-переклад репліки *"Keep your hands and antennas inside the tram at all times"* (15 складів) / *«Прохання не висовувати з вагончиків вусики. Просьба не высовывать из вагончиков усыки»* (30 складів), а отже – репліка характеризується нульовим фонетичним синхронізмом. Проте нульовий фонетичний синхронізм не порушує цілісності картини, оскільки репліку вимовляє диктор за кадром, а тому його ротової порожнини не видно. Такий ліпсінк-переклад не порушує драматичного синхронізму: ця репліка не накладається на наступну, адже між цією і наступною реплікою є великий проміжок часу. Семантичний синхронізм також не порушено, оскільки в громадських місцях (метро, футбольний матч) в Україні прийнято озвучувати одну репліку двома мовами для іноземців.

Ліпсінк-переклад репліки *"I'm relieved"* (3 склади) / *«Бджола з возу»* (4 склади) характеризується нульовим фонетичним синхронізмом, але ключові звуки не збігаються повністю: з-посеред ключових звуків у вхідній репліці виділяємо відкритий звук [a] у складі дифтонга [aɪ], губно-губний звук [m], два закриті голосні [i] та губно-зубний приголосний [v], тобто на початку репліки губи змикаються, а потім практично не рухаються. З-поміж ключових звуків в українській репліці є губно-губний приголосний звук [b], губно-зубний приголосний [e] та три лабіалізовані голосні [o], [o], [y], які беруть участь в акомодатії, тобто вихідна репліка вимовляється з губами, які змикаються та витягуються вперед. Попри нульовий фонетичний синхронізм, драматичний та семантичний синхронізм не було порушено при ліпсінк-перекладі.

Ліпсінк-переклад репліки *"On ER in 2005"* (8 складів) / *«У Швидкій допомозі 2005 року»* (16 складів) характеризується нульовим фонетичним синхронізмом, оскільки вихідна репліка практично удвічі коротша за вхідну. Проте в перекладача не було можливості досягти повного чи часткового фонетичного синхронізму, оскільки український ліпсінк-відповідник *швидка допомога* є довшим за тривалістю звучання, адже містить 14 літер, у той час як англійське слово *ER* містить лише 2 літери.

Домінування часткового та наявність нульового фонетичного синхронізму ліпсінк-відповідників пояснюємо як неможливістю досягнення повного фонетичного синхронізму, яка зумовлена лексико-граматичними та фонетичними розбіжностями у структурах української та англійської мов, так і нехтуванням фонетичного синхронізму українськими кіноперекладачами на користь семантичного синхронізму. Як засвідчує фактичний матеріал дослідження у багатьох ліпсінк-відповідниках у перекладачів була можливість досягти повного фонетичного синхронізму завдяки використанню трансформаційного перекладу та транскодування, проте перекладачі з певних причин (небажання витрачати час; непрофесіоналізм перекладачів. Як наслідок, фонетичний асинхронізм ліпсінк-відповідників помітний глядачеві, особливо на великому екрані в кінотеатрі.

Підстратегії добору ліпсінк-відповідників у дубляжі анімаційних фільмів

З'ясовано, що підстратегії добору ліпсінк-відповідників за принципом драматичного та семантичного синхронізму впливають на якість фонетичного синхронізму, адже більшість ліпсінк-відповідників характеризується частковим фонетичним синхронізмом. Щодо підстратегії добору ліпсінк-відповідників за принципом семантичного синхронізму, то адекватним з точки зору дитячої аудиторії як цільової аудиторії анімаційних фільмів є використання стратегії «золотої середини», оскільки вона не обмежує пізнавальну функцію анімаційного фільму і водночас наближує його до культури мови перекладу, наприклад, у ліпсінк-перекладі репліки *“I should make you into **an egg salad sandwich**”* (11 складів) / *«Я зроблю з тебе **зоголь-моголь**»* (9 складів) доместиковано словосполучення **an egg salad sandwich** (сандвіч з яйцем та салатом) з урахуванням української аудиторії, зокрема дитячої, якій більше відомий гоголь-моголь, оскільки в Україні його вживають діти та дорослі в разі захворювання горла. Вихідна репліка характеризується частковим фонетичним синхронізмом, оскільки ізохронізм реплік та ключові звуки збігаються частково.

Адекватним є ліпсінк-переклад репліки *“You made the cat angry. You do not want to make the cat angry”* (16 складів) / *«Не тягніть kota за вуса. Він розсердиться і вкусить»* (16 складів), оскільки в ньому не порушено семантичного синхронізму. Крім того, ліпсінк-відповідник має риму, що доцільно з погляду дитячої аудиторії, адже діти полюбляють вірші. Вихідна репліка характеризується частковим фонетичним синхронізмом, адже, попри повний ізохронізм реплік, ключові звуки збігаються частково.

Наприклад, перше слово вхідної репліки *you*, яке містить лабіалізований голосний [u] (губи на початку репліки витягуються вперед), не збігається з ліпсінк-відповідником *ne*, що має закритий голосний [e] (губи на початку ліпсінк-відповідника в нейтральному положенні).

Застосування стратегії доместикації є виправданим під час перекладу:

1) ідіом *та фразеологізмів*, наприклад, виправданою є доместикація в ліпсінк-перекладі репліки “*Where I’m from, we say, “Break a leg”*” (8 складів) / «**Ні пуху, ні пера**», кажуть у нас» (10 складів), у якій ідіома ***break a leg*** перекладена відповідним українським еквівалентом ***ні пуху, ні пера***. Репліка характеризується нульовим фонетичним синхронізмом, оскільки частково порушено ізохронізм реплік і ключові звуки не збігаються: у вхідній репліці 6 губних приголосних [w], [m], [f], [m], [w], [b] та один огублений голосний [v], натомість ліпсінк-відповідник містить лише два губні приголосні [n] та чотири огублені голосні [y].

У ліпсінк-перекладі репліки “*Oh, for the love of Pete*” (6 складів) / «**О, щоб він скис**» (4 склади) також вдало використано доместикацію: ідіому *for the love of Pete* перекладено ліпсінк-відповідником *щоб він скис*. Репліка характеризується частковим фонетичним синхронізмом, оскільки й ізохронізм, і ключові звуки збігаються частково. Так, вугуки *oh/o* збігаються, тому що містять огублені голосні [v]/[o]. Слова *for/щоб* також містять огублені голосні [v]/[o], проте відрізняються першим приголосним: губним [f], під час вимови якого губи і зуби змикаються, та язиковим приголосним [ʃ], артикуляція якого глядачеві непомітна;

2) *римованих реплік*, наприклад, адекватно доместикована репліка “*If you feel that your mind run wild, blow the trumpet instead*” (14 складів) / «**Що б не трапилось з тобою, завжди хвіст тримай трубою**» (15 складів), адже ідіома ***run wild***, яка перекладається як *втратити контроль*, адекватно відтворена в ліпсінк-перекладі за допомогою антонімічного перекладу *що б не трапилось*. Інша ідіома *blow the trumpet*, яка означає *говорити людям, що у вас все добре* адекватно перекладена ідіомою *тримати хвіст трубою*. Вихідна репліка характеризується частковим фонетичним синхронізмом: попри майже повний ізохронізм реплік, ключові звуки збігаються частково.

Наприклад, останнє слово *instead*, яке містить закриті голосні, відрізняється ключовими звуками від ліпсінк-відповідника *трубою*, оскільки він містить два лабіалізовані голосні.

Репліка “*And he says, “Watermelon? I thought you said Guatemalan”*” (15 складів), яка містить риму *Watermelon/Guatemalan*, адекватно перекладена з урахуванням семантичного синхронізму «*Він каже:*

«Сироїжка». А мені почулося «Сороканіжка» (19 складів) відповідною українською римою Сироїжка/Сороканіжка. Вихідна репліка характеризується нульовим фонетичним синхронізмом, оскільки порушено ізохронізм реплік, що спричиняє розбіжність ключових звуків.

3) *онімів*, наприклад, при ліпсінк-перекладі репліки “*All rise! The Honorable Judge **Bumbleton** presiding*” (13 складів) / «*Встати. Суд іде. Її честь, суддя **Гудюченко***» (14 складів) перекладач вдало доместикував прізвище *Bumbleton*, переклавши його типовим українським прізвищем *Гудюченко*, оскільки воно містить український суфікс *енко*. Вихідна репліка характеризується частковим фонетичним синхронізмом: ізохронізм реплік збігається, але ключові звуки збігаються лише частково, наприклад, *all rise/встати* відрізняються тим, що вхідні слова в першому складі містять лабіалізований голосний [ɹ:], що не відповідає першому складу ліпсінк-відповідника, який містить губно-губний приголосний [ɸ] та відкритий голосний [a]. Проте в другому складі вхідної та вихідної реплік ключові звуки збігаються, оскільки містять відкриті голосні [a] в складі дифтонга [aɪ] / [a].

З-посеред причин порушення семантичного синхронізму є:

1) надмірне використання стратегії форенізації, що є недопустимим через недостатній екстралінгвальний досвід дітей як цільової аудиторії анімаційного фільму. Прикладом невинуватого застосування форенізації вважаємо ліпсінк-переклад репліки “*When we need food, we hunt for a decent hot dog stand*” (13 складів) / «*Нам потрібна їжа, ми полюємо на возики з хотдогами*» (19 складів). У цій репліці ми маємо справу в розбіжностями в культурі мови тексту оригіналу та культурі мови тексту перекладу. Так, у США головною їжею є фастфуд: гамбургери, хотдоги, які можна купити на возиках на вулиці. В Україні фастфуд продається зазвичай у МакДональдзах, які українці відвідують не дуже часто. Возиків з хотдогами на вулиці в Україні немає. Тому українській аудиторії, зокрема дитячій, незрозуміло, чому треба полювати за возиками з хотдогами, якщо зголоднів. Українці зазвичай йдуть до магазину по продукти, рідше йдуть в кафе. Тому адекватним прагматично-адаптованим ліпсінк-перекладом з погляду семантичного синхронізму є переклад на кшталт «*Коли ми голодні, то йдемо в МакДональдз*».

Вихідна репліка характеризується нульовим фонетичним синхронізмом, оскільки на 6 складів довша за вхідну, що спричиняє розбіжність ключових звуків реплік.

2) невинуватого застосування стратегії доместикації, яка обмежує пізнавальну та освітню функції анімаційного фільму, наприклад, вхідна репліка “*Mayday! Mayday! Bee’s going down!*” /

«**SOS! SOS! SOS!** Бджола падає!» доместикована за допомогою прийому компенсації, хоча, на нашу думку, батьки в змозі пояснити дітям різницю між сигналами біди *Mayday* та *SOS* (сигнал *SOS* – це міжнародний сигнал лиха в радіотелеграфному зв'язку (з використанням азбуки Морзе); у той час як *Mayday* – міжнародний сигнал лиха в радіотелефонному (голосовому) зв'язку, і головна відмінність полягає в тому, що в голосовому зв'язку сигнал *SOS* не застосовується, голосовим сигналом лиха є *Mayday*).

На основі визначень двох сигналів біди ми вважаємо ліпсінк-переклад неадекватним у зв'язку з тим, що сталося порушення семантичного синхронізму, оскільки репліку вимовляє бджола під час польоту, а голосовим сигналом біди є *Mayday*. Ліпсінк-відповідник *SOS* призвів до порушення фонетичного синхронізму, оскільки ключові звуки та ізохронізм слів *Mayday* (3 склади) / *SOS* (1 склад) не збігаються: вхідне слово починається з губно-губного приголосного [m], крім того, слово не містить лабіалізованих голосних, тобто губи під час вимови слова змикаються, а потім займають нейтральне положення, у той час як ліпсінк-відповідник *SOS* не містить губно-губних приголосних звуків, проте містить лабіалізований голосний [v], який бере участь у регресивній акомодатії, тобто губи витягуються вперед. Задля досягнення повного фонетичного та семантичного синхронізму перекладачеві варто було скористатися транскодованою формою ліпсінк-відповідника *Мейдей*.

3) використання буквального перекладу, наприклад, у вихідній репліці пінгвіна “*I’ll give him a kiss of life*” / «Зроблю йому цілунок життя» також порушений семантичний синхронізм, оскільки фразеологізм *kiss of life*/цілунок життя перекладено дослівно, у той час як словниковими еквівалентами фразеологізму *kiss of life* є спосіб штучного дихання, штучна вентиляція легень з рота в рот. Дослівний переклад порушив драматичний синхронізм, оскільки у відеоряді зображено, як водій збирається зробити штучне дихання пінгвіну після того, як збив його машиною, а не «цілунок життя».

4) невинуватене застосування трансформації компенсації. Так, у репліці “*Do you like seafood?*” / «Ти ба яке їдло!» перекладач невинуватено замінив емоційно-нейтральне слово *seafood*, що перекладається як морська їжа, просторіччям їдло, що, як нам здається, є невдалим, оскільки такий ліпсінк-переклад спотворює мовний портрет персонажа, та є неприпустимим з огляду на цільову аудиторію.

У репліці “*Have you got a TV?*” / «Телевізор є?» О. Негребецький невинуватено компенсував емоційно-нейтральне слово **TV** росіянізмом *телевізор*. У репліці “*This place is mine*” / «Халупа ця тепер уже моя» перекладач немотивовано застосував прийом

компенсації до десемантизованого слова *place*, замінивши його просторіччям *халупа*, хоча на екрані йшлося про сучасну багатокімнатну квартиру. Миша є другорядним персонажем анімаційного фільму, у неї небагато реплік, росіянізми в репліках миші сприяють створенню гумористичного ефекту, але використання емоційно-негативних лексичних одиниць сприяє не лише певному спотворенню мовного портрета анімаційного персонажа, але й сприяє порушенню освітньої та виховної функції анімаційного фільму, адже діти, переглядаючи анімаційний фільм, запам'ятовують слова типу *їдло*, *халупа* й уживають їх у повсякденному спілкуванні, що, на нашу думку, неприпустимо.

5) використання табуїрованої лексики, наприклад, ліпсінк-переклад репліки бегемота-чоловіка Мото-Мото, який залицяється до бегемота Глорії: “*Know what "Moto Moto" means? It means, "Hot Hot!"*” / «Знаєш, що «Мото-Мото» значить? Означає **«Трах Трах»**. На нашу думку, такий ліпсінк-переклад неприпустимий, оскільки ліпсінк-відповідник *трах* розрахований на більш дорослу аудиторію, у той час як аудиторією анімаційних фільмів є дитяча. Такий переклад може викликати в дитини цікавість, і батькам важко буде пояснити значення ліпсінк-відповідника *трах*. Тому при ліпсінк-перекладі таких реплік українською мовою варто шукати ліпсінк-відповідник з емоційно-забарвленою або нейтральною семантикою, припустимий не тільки для дорослої, а й для дитячої аудиторії. Можливі варіанти ліпсінк-відповідників *Джага-джага*, *Туц-туц*.

3) відсутність прагматичної адаптації нецензурної лексики, наприклад, у репліці “*You idiot!*” / «**Ти йолоп!**» перекладач компенсував слово *idiot* нецензурним словом *йолоп*, що вважаємо невиправданим з погляду цільової аудиторії анімаційних фільмів, оскільки такі фільми є прецедентними, тому дитина може повторювати слово *йолоп* у повсякденному мовленні. Ліпсінк-переклад “*What a loser!*” / «**Який вилупок!**», теж неадекватний, адже перекладач не адаптував нецензурної лексеми *loser*.

4) відсутність адаптації вхідних слів з негативною конотацією, що може мати негативний вплив на психіку дитячої аудиторії, наприклад, репліка Шрека “*Maybe I could have decapitated an entire village and put their heads on a pike, gotten a knife, cut open their spleen and drink their fluids*” / «**Мабуть, треба було повідрубувати всьому селу голови, настромити на кілки, ножом повирізати селезінки та повипивати кров**» прагматично неадаптована для цільової аудиторії, оскільки містить словосполучення з негативною конотацією: **повідрубувати голови, повирізати селезінки тощо**.

Аналогічно репліка Шрека “*They'll shave your liver. Squeeze the jelly from your eyes*” (12 складів) / «**Вирвуть печінку і вичавлять вам очі**» (11 складів) прагматично неадаптована, оскільки містить

словосполучення з негативною конотацією: *вирвати печінку, вичавити очі*, що неприпустимо з огляду на цільову аудиторію анімаційного фільму. Вихідна репліка характеризується частковим фонетичним синхронізмом, оскільки, попри майже повний ізохронізм реплік, ключові звуки не збігаються повною мірою, наприклад вхідна репліка містить 3 губні приголосні, а вихідна – 6.

Аналіз фактичного матеріалу засвідчив, підстратегія добору ліпсінк-відповідників за принципом драматичного синхронізму досягається за допомогою трансформації конкретизації десемантизованих дієслів. Найчастіше десемантизованим дієсловом виступає *to do*, наприклад, репліка вождя “*I **did** this*” (3 склади) / «*Це я **винен***» (4 склади) адекватно перекладена з урахуванням драматичного синхронізму, оскільки цю репліку вимовляє вождь після перемоги над драконами, коли батько знайшов сина, пораненого після битви з драконами. Використання трансформації конкретизації сприяло досягненню часткового фонетичного синхронізму, оскільки ізохронізм та ключові звуки частково збігаються, так, *I* містить відкритий голосний [a] в складі дифтонга [aɪ], у той час як ліпсінк-відповідник *це* містить закритий голосний [e]. Слова *this/винен* збігаються за ключовими звуками, адже міжзубний приголосний [ð] збігається з губно-зубним приголосним [e], закритий голосний [ɪ] відповідає закритим голосним звукам [u], [e]. Ідентичну репліку Гикавки “*I did this*” (3 склади) / «*Поцілив*» (3 склади) також адекватно перекладено з урахуванням драматичного синхронізму, оскільки цю репліку він вимовляє після того, як збив дракона. Ліпсінк-відповідник характеризується частковим фонетичним синхронізмом: ізохронізм збігається, проте ключові звуки частково збігаються, оскільки, наприклад, вхідна репліка починається з відкритого голосного [a] у складі дифтонга [aɪ], вихідна репліка починається з губно-губного приголосного [n], який бере участь в акомодатії з наступним огубленим голосним [o].

Для поліпшення якості добору ліпсінк-відповідників за принципом фонетичного синхронізму пропонуємо:

1) частіше використовувати транскодування, наприклад, ліпсінк-переклад репліки “*Heu*” (1 склад) / “*Здрасте*» (2 склади) характеризується частковим фонетичним синхронізмом: ліпсінк-відповідник на один склад довший і відрізняється ключовими звуками: вхідна репліка вимовляється з нейтральним положенням губів, оскільки містить глотковий приголосний [h] та дифтонг із закритими голосними [ei], у той час як ліпсінк-відповідник містить відкритий голосний [a], тобто губи в першому складі повинні відкритися.

Щоб досягти повного фонетичного синхронізму, перекладач мав би транскодувати вхідну репліку, тобто перекласти її українським просторіччям *гей*, яке за ізохронізмом і ключовими звуками відповідало б вхідній репліці *hey*.

2) частіше використовувати трансформаційний переклад. Так, вихідна репліка “*Why don't you wait here?*” (5 складів) / «*Краще зачекай тут*» (6 складів) характеризується частковим фонетичним синхронізмом, оскільки ключові звуки збігаються частково.

Наприклад, слова *you wait* містять лабіалізований голосний [u] та губно-губний приголосний [w], тобто під час вимови слів губи спочатку витягуються вперед, а потім змикаються, у той час як ліпсинк-відповідник *зачекай* не містить губно-губних приголосних та лабіалізованих голосних, тобто слово вимовляється з нейтральним положенням губів, які трохи розмикаються на відкритих голосних [a]. Останнє слово вхідної репліки *here* містить дифтонг із закритими голосними [ɪə], тобто губи не рухаються під час вимови слова, у той час як ліпсинк-відповідник *тут* містить огублений голосний [y], який бере участь у регресивній акомодациї з попереднім приголосним звуком, тобто губи витягуються вперед. Задля підвищення якості фонетичного синхронізму перекладачеві варто було використати трансформацію перестановки: “*Why don't you stay here?*” / «*Краще тут зачекай!*», тобто слова *you stay* збігалися б за артикуляцію з ліпсинк-відповідниками *тут зачекай*, оскільки вони містили б лабіалізовані голосні [u]/[y], а слово *here* більше збігалося б за артикуляцією з останніми складами слова *зачекай*.

Наукові джерела:

Андрієнко, Т. П. 2012. Стратегія відтворення іншомовних елементів у мовленні персонажів художнього твору. Філологічні трактати. Том 4. № 1. С. 11–16.

Анохіна, Т. О. 2006. Невербальні та вербальні засоби екстеріоризації силенціального ефекту в англomовному художньому дискурсі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04.19 с.

Бархударов, Л. С. 1975. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода). Москва. 240 с.

Вашуніна, І. В. 2009. Взаимовлияние вербальных и невербальных (иконических) составляющих при восприятии креолизованного текста : автореф. дисс. ... докт. філол. наук : 10.02.19. 42 с.

Горшкова, В. Е. 2006. Теоретические основы процессоориентированного подхода к переводу кинодиалога (на материале современного французского кино) : дисс. ... докт. філол. наук: 10.02.05, 10.02.20. 367 с.

Демецька, В. В. 2008. Теорія адаптації в перекладі : дис. ... докт. філол. наук : 10.02.16. 580 с.

Конкульовський, В. В. 2011. До проблеми перекладу кінотекстів комедійного жанру. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. № 16 (227). Ч. I. С. 35–40.

Крейдлин, Г. Е. 2002. Невербальная семиотика. Москва. 592 с.

Кулікова, А. Є. 2011. Прийоми перекладу власних назв при дублюванні мультфільмів. Вісник ЛНУ ім. Т. Шевченка. № 16 (227). Ч. I. С. 50–55.

Матасов, Р. А. 2009. Перевод кино/видеоматериалов: лингвокультурологический и дидактический аспекты : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.20. 211 с.

Мельник, А. П. 2013. Лінгвокультурні особливості перекладів сучасних анімаційних фільмів : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. 219 с.

Назмутдинова, С. С. 2008. Гармония как переводческая категория : на материале русского, английского, французского кинодискурса : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.20. 21 с.

Полякова, О. В. 2015. Стратегії добору ліпсінк-відповідників в українському дубляжі англomовних анімаційних фільмів українською : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16. 263 с.

Слышкин, Г. Г. 2004. Кинотекст (опыт лингвокультурологического анализа). Москва. 153 с.

Федорова, И. К. 2011. Кинотекст в инокультурной среде: к проблеме построения моделей культурных переносов. Российская и зарубежная филология : Вестник Пермского университета. Вып. 1 (13). С. 61–70.

Хлыстова, В. Г. 2005. Функционально-структурная и семантическая характеристика кинематических речений, отражающих коммуникативный аспект кинесики (на материале английского языка) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04. 24 с.

Хусид, А. Д. 2011. Особенности декодирования разными социальными группами смыслов, транслируемых средствами массовой коммуникации (на материале мультсериалов) : автореф. дисс. ... канд. психол. наук: 19.00.05. 19 с.

Chaume, F. 2004. Synchronization in dubbing: A translational approach. Topics on audiovisual translation / ed. by P. Orero. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. Vol. 56. P. 35–53.

Chaume, F. 2008. Teaching synchronization in a dubbing course. Some didactic proposals. The didactics of audiovisual translation / ed. by J. D. Cintas. Spain, Universitat Jaume I, Castello, P. 129–141.

Cintas, J. D. 2004. In search of a theoretical framework for the study of audiovisual translation. Topics in Audiovisual Translation / ed. by P. Orero. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. Vol. 56. P. 19–21.

O'Connell, E. 2003. What Dubbers of Children's Television Programmes Can Learn from Translators of Children's Books? Meta: Translator's Journal. Vol. 48. № 1–2. P. 222–232.

Pettit, Z. 2009. Connecting cultures : cultural transfer in subtitling and dubbing. Topics in Translation. New Trends in Audiovisual Translation / ed. by J. D. Cintas. P. 44–58.

Webster, 2005. C. Animation: The Mechanics of Motion. Oxford. 259 p.

White T., 1988. The Animator's Workbook. Step-by-Step Techniques of Drawn Animation. New York. 160 p.

Джерела матеріалу дослідження

- «Bee Movie» / DreamWorks Animation, the USA, 2007.
- «Бі Муві: Медова змова». Переклад професійний, дубльований студією Postmodern, версія у форматі DVD video, що є в торгівельному обігу.
- «Flushed Away» / DreamWorks Animation, the USA, 2006 .
- «Змивайся». Переклад професійний, дубльований студією Pteroduction, версія у форматі DVD video, що є в торгівельному обігу.
- «How to Train Your Dragon» / DreamWorks Animation, the USA, 2010.
- «Як приборкати дракона». Переклад професійний, дубльований студією LeDoyenStudio, версія у форматі DVD video, що є в торгівельному обігу.
- «Madagascar: Escape 2 Africa» / DreamWorks Animation, the USA, 2008.
- «Мадагаскар 2: Втеча до Африки». Переклад професійний, дубльований студією Postmodern, версія у форматі DVD video, що є в торгівельному обігу.
- «Madagascar 3: Europe's Most Wanted» / DreamWorks Animation, the USA, 2012.
- «Мадагаскар 3: Їх шукають по всій Європі». Переклад професійний, дубльований студією LeDoyenStudio, версія у форматі DVD video, що є в торгівельному обігу.
- «Panda Kung-Fu 2» / DreamWorks Animation, the USA, 2011.
- «Панда Кунг-Фу 2». Переклад професійний, дубльований студією Postmodern, версія у форматі DVD video, що є в торгівельному обігу.
- «Puss In Boots» / DreamWorks Animation, the USA, 2011.
- «Кіт у чоботях». Переклад професійний, дубльований студією LeDoyenStudio, версія у форматі DVD video, що є в торгівельному обігу.
- «Rise of the Guardians» / DreamWorks Animation, the USA, 2013.
- «Вартові легенд». Переклад професійний, дубльований студією LeDoyenStudio, версія у форматі DVD video, що є в торгівельному обігу.
- «Shrek» / DreamWorks Animation, the USA, 2001.
- «Шрек». Переклад професійний, дубльований студією ICTY, версія у форматі DVD video, що є в торгівельному обігу.
- «The Croods» / DreamWorks Animation, the USA, 2013.
- «Сімейка Крудсів». Переклад професійний, дубльований студією Postmodern, версія у форматі DVD video, що є в торгівельному обігу.
- «The Penguins of Madagascar» / DreamWorks Animation, the USA, 2008.
- «Пінгвіни Мадагаскару». Переклад професійний, закадровий, версія у форматі DVDvideo, що є в торгівельному обігу.

РОЗДІЛ IV

Лінгводидактичні аспекти міжкультурної комунікації та перекладу

Роль теорії міжкультурної комунікації в системі підготовки студентів-філологів

Галій А. – кандидат філологічних наук
orcid: 0000-0003-0468-5978

Сьогодні при навчанні іноземної мови повинно відбуватись вивчення мови як реального та повноцінного засобу спілкування. Зміни мотивів вивчення мови обумовлюють необхідність модернізації викладання іноземної мови. Очевидно, що навчання іноземної мови як засобу комунікації між представниками різних народів і культур потребує вивчення мови в нерозривному поєднанні з сукупністю матеріальних і духовних цінностей, створених народом, що говорить цією мовою, з оглядом на життєвий уклад та світогляд цього народу. Знання іноземних мов не тільки надає можливість без посередників спілкуватись, отримувати знання або працювати в іноземній компанії. Знання іноземних мов, зокрема, англійської, свідчить про орієнтацію людини на відкритість світові, її здатність легко встановлювати відносини з зовнішнім світом. Принципами державної політики у сфері вищої освіти передбачається, зокрема, разом з підготовкою конкурентоспроможного людського капіталу, забезпечення міжнародної інтеграції та інтеграції системи вищої освіти України у Європейській простір вищої освіти, що вимагає узгодження програм викладання й вивчення іноземної мови в закладах вищої освіти та приведення їх у відповідність до Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти (Закон України «Про вищу освіту»).

У прийнятій в 2019 році Міністерством освіти і науки України «Концепції розвитку англійської мови в університетах» наголошується: «Англійська мова визнається ключовою компетентністю сучасної людини, ключовим інструментом міжнародного спілкування в академічному та професійному житті та для розвитку країни в цілому, засобом доступу до знань, умовою ефективної світової інтеграції та фактором економічного зростання країни» (Концепція розвитку англійської мови в Університетах. МОН України, 2019). Заняття з іноземної мови мають сприяти розвитку компетенції, яка дозволила б співвіднести іноземну мову і іноземну культуру, тобто культуру країни мови, що вивчається. Такий підхід забезпечує взаєморозуміння за допомогою розуміння іншої культури, робить можливим міжкультурне спілкування, при якому зустріч з іншими культурними звичками, традиціями, умовностями, нормами не викликає додаткових ускладнень.

Міжкультурна комунікативна компетенція як складова міжкультурної комунікації в навчанні філологів

З метою розкриття сучасних наукових концепцій, понять, методів і технологій міжкультурного спілкування, аналізування й порівняння характерних рис рідної культури спілкування і культур спілкування інших народів до системи професійної підготовки студентів-філологів включено таку навчальну дисципліну, як основи теорії міжкультурної комунікації.

Питанням розвитку міжкультурної комунікативної компетенції молоді присвячено багато публікацій у фахових періодичних виданнях. Безліччю досліджень і практик викладання визнається важливість набуття тими, хто вивчає іноземні мови, міжкультурної комунікативної компетенції в глобальному контексті (Н.О. Арістова, Ж. Д. Горіна, І. С. Гриценко, Т. Г. Грушевицька, В. Б. Євтух, Т. Н. Кучера, О. В. Малихін, Л. Н. Печеникова, В. А. Попов, А. П. Садохин, С. Г. Тер-Минасова, Ю. В. Яценко та ін.).

Сучасне мовне навчання, як правило, включає навчання, пов'язане з міжкультурної ідентичністю. Низка досліджень, що стосуються міжкультурної комунікативної компетенції, показали, що особи, які вивчають мову, формують нові особистісні і загальнокультурні якості за рахунок підвищення міжкультурної обізнаності, такі особи демонструють більш розвинені навички критичного мислення. Дослідженню проблем міжкультурної комунікації присвятили наукові праці численні зарубіжні науковці (M. Barrett, J. Basta, M. Byram, T. Cante, G. Changnon, D. K. Deardorff, M. Fleming, V. Parekh, B. H. Spitzberg та ін.). Про необхідність знання іноземної мови, або навіть кількох іноземних мов у сучасному суспільстві вже годі й казати, проте питання щодо необхідності формування у тих, хто вивчає іноземну мову відповідної міжкультурної комунікативної компетенції зберігає актуальність і навіть набуває нових значень.

Імам'ярта Д. та ін. досліджували потенціал міжкультурних спільнот тих осіб, хто вивчає англійську як іноземну мову щодо змін їх міжкультурних поглядів і переконань, в своїй роботі «Залучення осіб, які вивчають англійську як другу мову до екстенсивного читання з метою підвищення міжкультурної комунікативної компетенції», констатували, що екстенсивне читання сприяло підвищенню міжкультурної комунікативної компетенції студентів завдяки ознайомленню з численними текстами, які зображують культурне розмаїття, в поєднанні з дискурсивною практикою, в ході якої студенти мали можливість ділитися своїми точками зору (Imamyartha 2020).

Автори роботи роблять висновок, що читання та дискусії про культурне різноманіття призвели до посилення міжкультурної комунікативної компетенції (Imamyartha 2020).

У Білій книзі міжкультурного діалогу Ради Європи стверджується, що міжкультурний діалог є найкращим підходом до вирішення питань культурної різноманітності в сучасних суспільствах (White Paper on Intercultural Dialogue 2008). В ній стверджується, що компетенції, необхідні для міжкультурного діалогу, не набуваються: їх потрібно вивчати, практикувати і підтримувати протягом усього життя. Вивчення мови допомагає уникати стереотипних уявлень про людей, розвивати цікавість і відкритість до інакшості і відкривати для себе інші культури. Вивчення мови допомагає студентам зрозуміти, що взаємодія з людьми з різною соціальною ідентичністю і культурою є досвідом, який збагачує (White Paper on Intercultural Dialogue 2008, 29).

Вищі навчальні заклади відіграють важливу роль у розвитку міжкультурного діалогу через освітні програми, виступаючи як дійові особи в більш широкому суспільстві і як місця, де міжкультурний діалог здійснюється на практиці. Саме заклади вищої освіти та університети ідеально визначаються через свою універсальність, неупередженість, відкритість новому та відкритість світові, що ґрунтується на освітніх цінностях. У Білій книзі міжкультурного діалогу Ради Європи стверджується, що університети мають величезний потенціал для створення «міжкультурних інтелектуалів», які в подальшому можуть відігравати активну роль в суспільній сфері. Цьому мають сприяти наукові дослідження, спрямовані на розгляд аспектів «вчитися жити разом» і культурного розмаїття у всіх навчальних заходах (White Paper on Intercultural Dialogue 2008).

Мартін Барретт досліджував питання про те, чи є акцент на міжкультурній компетенції та міжкультурній освіті однією з характерних ознак, які служать для диференціації міжкультурних відносин від мультикультуралізму (культурного різноманіття) (Barrett 2013). Тед Кентл стверджує, що в сьогоденні культурно різноманітних суспільствах життєво важливо, щоб громадяни набували навички культурної орієнтації і міжкультурну компетенцію, щоб громадяни могли досліджувати інші ідентичності, розуміти інші культури і цінувати інші нації, етнічні групи і віросповідання (Cantle 2012, 206). Слід зауважити, що реформування системи освіти в Україні почалося у 1990 році, при цьому, як правило, звертаються до тенденцій та нововведень до освітніх програм країн Європейського Союзу.

В Україні накопичено багато досліджень, пов'язаних з різними аспектами навчання іноземних мов у закладах вищої освіти, проте переважна більшість наукових робіт присвячена методам, спрямованим на вербальні засоби спілкування. Проте в недостатньому обсязі ведеться розробка та впровадження в мовній освіті методик навчання міжкультурного спілкування, стратегій міжкультурної комунікації.

Міжкультурне спілкування та освітній процес

Як зазначає відомий науковець, доктор філологічних наук С. Г. Тер-Мінасова, сьогодні, коли «змішання народів, мов, культур досягло небаченого розмаху і як ніколи гостро постає проблема виховання терпимості до чужих культур, пробудження інтересу і поваги до них, подолання в собі почуття роздратування від надмірності, недостатності або просто несхожості інших культур» (Тер-Мінасова 2000). На шляху науки і техніки, які все більше об'єднують людство фізично та технічно, постав «людський фактор»: мовний і культурний бар'єри (Тер-Мінасова 2008). І якщо за всю історію людства було розроблено величезну кількість освітніх методик вивчення іноземних мов, то міжкультурна комунікація була визнана академічною дисципліною лише у 1954 році. В цьому році вийшла в світ книга Е. Холла і Д. Трагера «Culture as Communication» («Культура як комунікація»). Відтоді бере початок використання терміна «міжкультурна комунікація». Міжкультурну комунікацію визначають як комунікацію (взаємодію) і спілкування між представниками різних культур народів світу, тобто як безпосередні контакти між людьми і їх спільнотами, так і опосередковані форми комунікації (напр., писемність, електронна комунікація).

Стандартом вищої освіти України за спеціальністю «Філологія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, який затверджений і введений в дію наказом Міністерства освіти і науки № 869 від 20 червня 2019 року, передбачаються відповідні фахові компетентності, які повинні бути сформовані у студентів. Серед компетентностей виокремлено такі: усвідомлення структури та теоретичних основ філології; здатність використовувати в професійній діяльності знання про мову як особливу знакову систему, її природу, функції, рівні; набуття знань з теорії та історії мови, аналізу діалектних, соціальних різновидів мови, а також соціолінгвальної ситуації; знань про розвиток літератури, напрями, жанри, стилі, тенденції розвитку світового літературного процесу та української літератури; вміння вільно, гнучко й ефективно використовувати мову в усній та письмовій формі, у різних жанрово-стильових різновидах і реєстрах

спілкування, бути готовим до комунікативних завдань у різних сферах життя; вміти збирати, аналізувати, систематизувати та інтерпретувати мовні, літературні, фольклорні факти, оперувати спеціальною термінологією; створювати тексти; здійснювати аналіз текстів та бути готовими до організації ділової комунікації. Наведений у Стандарті перелік компетентностей і результатів навчання не є вичерпним та доповнюється навчальними закладами (Арістова 2017).

Слід зазначити, що стосовно компетентностей мова йде переважно про вербальні засоби, хоч і зазначається, що об'єктами вивчення та професійної діяльності майбутнього філолога є мова, література й усна народна творчість, переклад, міжособистісна, міжкультурна та масова комунікація в усній і письмовій формі. Можна сказати, що філолог працює в першу чергу з аналізом текстів – усних, письмових, історичних пам'яток писемності, розмовних текстів у найширшому розумінні тексту.

За останні два десятиліття проблема діалогу культур привернула особливу увагу вчених і громадськості (Тер-Минасова 2008, 15). Мова як засіб спілкування людей і сформована за її допомогою культура відповідного суспільства знаходяться у нерозривному зв'язку і безперервній взаємодії. Завдяки науково-технічному прогресу, Інтернет та засоби мобільної комунікації забезпечують доступне мільйонам людей міжнаціональне, міжкультурне, міжособистісне спілкування.

Проте використання іноземних мов в якості реального засобу спілкування є повномасштабним лише за умови фонового знання відповідних культур, їх розвитку і взаємозв'язків. Звичайне країнознавство, яке як правило, входить до програми вивчення іноземної мови, не задовольняє достатньою мірою сучасні вимоги до освіти. Для ефективного спілкування з представниками інших культур недостатньо одного володіння іноземною мовою. І тут на допомогу майбутнім фахівцям приходить така навчальна дисципліна, як «Основи теорії міжкультурної комунікації». Саме ця дисципліна покликана забезпечити ознайомлення з різними теоретичними підходами до теорії міжкультурного спілкування і різними методологіями вирішення міжкультурних проблем, розширити діапазон навичок вербальної та невербальної комунікації, навчити певним правилам поведінки відповідно до оточуючого культурного середовища та навичкам продуктивного спілкування в незнайомому культурному оточенні. Також у ході вивчення дисципліни студенти мають навчитись оперувати основними термінами й положеннями теорії міжкультурної комунікації, адже за умов мінливої соціально-економічної ситуації мають важливість саме теоретичні знання.

Саме знання теорії та вміння ними користуватись орієнтують студентів на творче вирішення тих проблем, з якими раніше вони не стикались, зокрема на вміння застосовувати дослідження з теорії міжкультурної комунікації для вирішення сучасних як лінгвістичних, так і екстралінгвістичних проблем.

Отже, окрім вивчення основ теорії міжкультурної комунікації майбутні фахівці повинні засвоїти як основні характерні риси своєї рідної культури, так і риси культур народів-носіїв англійської мови (Малихін 2015). Через міжкультурний компонент іноземної мови набуваються компетенції, необхідні для діалогу культур.

Викладання теорії міжкультурної комунікації сприяє розкриттю потенціалу для створення «міжкультурних інтелектуалів». Як пише Тер-Мінасова: «Знання граматики і значень слів, ..., не забезпечує перемог і успіхів у спілкуванні – для цього необхідне знання культури своїх партнерів, їх загальнокультурного фону, їх способу життя, їх соціального устрою, їх звичок і традицій, норм поведінки, системи цінностей, відносин між собою і сприйняття світу» (Тер-Мінасова 2008, 95). На початковому етапі формування теорії міжкультурної комунікації, у першу чергу, досліджуються невербальні аспекти. Для обґрунтування цієї думки звернімося до дослідження британських психологів, які виявили, що спілкування (усне та візуальне) складається з: 7% – власне вербальні засоби (слова), 38% – фонетичне оформлення мовлення (інтонація, тон, тембр, теми), 55% – невербальні засоби (міміка, жести, рухи тіла, очі, посмішка тощо). У підсумку, важливість того, що саме говоримо – 7%, як говоримо – 93% (Тер-Мінасова 2008, 95).

Ще звернімося до думки відомого фахівця Тер-Мінасової, яка, спираючись на свій багаторічний досвід, констатує, що «культурний бар'єр, обумовлений різницею культур, є небезпечнішим від мовного, спочатку очевидного, тому що він прихований завісою впевненості, що своя культура – єдино можлива, правильна і нормативна. ... Культурні помилки, які супроводжують і провокують конфлікт культур, сприймаються набагато болючіше і викликають більш негативну реакцію, ніж помилки мовні» (Тер-Мінасова 2008, 68). Загальнокультурна компетентність студента визнається однією із ключових компетентностей, які забезпечують успішну соціалізацію молодого людини, її мотивацію до навчання за обраним фахом, готовність до майбутньої професійної, а також суспільно-громадської діяльності. Завдяки спрямованості такої навчальної дисципліни, як основи теорії міжкультурної комунікації на повагу до людської індивідуальності, розвиток толерантного ставлення до національного та світового культурного досвіду, навчання правилам поведінки та навичкам продуктивного спілкування у будь-якому оточенні, усунення упереджень та

негативних міжособистісних і соціальних стереотипів, забезпечується підготовка активної, здатної творчо мислити особистості, яка володіє загальнокультурною компетентністю.

Сьогодні, у XXI столітті, ми живемо у мультикультурних суспільствах. Внаслідок того, що міжкультурне спілкування передбачає поряд з мовною компетенцією також знання національно-культурних і соціальних правил, традицій та норм з урахуванням конкретних соціальних умов, процес навчання іноземної мови у закладі вищої освіти включає таку дисципліну, як основи теорії міжкультурної комунікації.

Наведені аргументи дозволяють зробити висновки про важливість вивчення теоретичного матеріалу в підготовці фахівців вищої кваліфікації, адже теорія виконує функцію засобу, який стимулює інтерпретацію та критику, дозволяє найбільш ефективно працювати із стандартними типами дій, орієнтує на творчий підхід до проблем. Формування професійної іншомовної компетентності майбутнього філолога виконується із максимальним наближенням змісту освіти до реалій життя з орієнтацією студентів на безперервну професійну самоактуалізацію.

Наукові джерела:

Арістова, Н. О. 2017. «Комунікативна компетентність майбутніх філологів: сутність, зміст, структура. Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка, Психологія. № 11.

Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII. Верховна Рада України. 2014. (дата звернення 23.04.2021) URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

Концепція розвитку англійської мови в Університетах. МОН України. 2019. (дата звернення 23.04.2021) URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-stvorilo-konceptsiyu-rozvitku-anglijskoyi-v-universitetah-u-dodatku-riven-v1-obov'yazkova-umova-vstupu-v2-vipusku-vikladannya-profilnih-disciplin-inozemnoyu-ta-movni-skriningi>.

Малихін, О. В.; Гриценко, І. С. 2015. Формування загально-культурної компетентності студентів філологічних спеціальностей. Київ: Вид-во ТОВ «НВП «Інтерсервіс».

Тер-Минасова, С. Г. 2000. Язык и межкультурная коммуникация. М.:

Тер-Минасова, С. Г. 2008. Война и мир языков и культур. М.: Слово.

Barrett, M. 2013. Intercultural competence: A distinctive hallmark of interculturalism? In M. Barrett, Interculturalism and Multiculturalism: Similarities and Differences. Stras.: Council of Europe Publishing. 147-168.

Cantle, T. 2012. Interculturalism: The New Era of Cohesion and Diversity. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Imamyartha, D. et al. 2020. Engaging EFL Readers in Literature Circles to Escalate Intercultural Communicative Competence. IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. Vol. 485. P. 012090.

White Paper on Intercultural Dialogue, 2008: «Living together as equals in dignity». Strasbourg: Council of Europe. Committee of Ministers.

Професійна етика в структурі та змісті навчання майбутніх перекладачів авіаційної галузі

Семигінівська Т. – кандидат педагогічних наук, доцент
orcid: 0000-0002-6791-0397

Діяльність фахівця, який здійснює професійний переклад у певній науковій чи технічній галузі, має свою специфіку. Особливої актуальності у зв'язку з поглибленням інтеграційних процесів набуває діяльність перекладача авіаційної галузі. Навіть за умови достатнього рівня його мовної підготовки, у нього виявляється несформованою етична складова професійної компетентності, що, у свою чергу, не лише позначається на якості виконуваної ним роботи, а й негативно впливає на ставлення суспільства до професії перекладача. Згідно з визначенням, запропонованим у словнику, «професійна етика – система конкретизованих моральних норм і принципів із урахуванням тієї чи тієї професійної діяльності людей» (Гончаренко 1997). Розуміння значення професійної етики дозволяє здійснити теоретичне обґрунтування сутності трансформації загальних норм і принципів моралі до специфічних умов фахової діяльності людей відповідно з уявленнями про професійний обов'язок, благо, добро і зло, совість, честь та інші моральні цінності.

Зasadничі положення формування «професійної етики перекладача» авіаційної галузі

Аналіз наукової літератури з проблеми формування професійної етики майбутніх перекладачів авіаційної галузі засвідчує, що окремі аспекти професійної етики перекладача знайшли відображення як у працях вітчизняних, так і зарубіжних науковців (І. Алексєєва, К. Гердінг-Салас, В. Комісаров, О. Кретова, Р. Міньяр-Белоручев, П. Палажченко, П. Ньюмарк, Д. Робінсон). Низку досліджень присвячено педагогічним моделям формування професійно важливих якостей (М. Прозорова), професійної компетентності (І. Колодій, І. Секрет, К. Шапошніков), професійної майстерності (О. Яковлєва), мотивів професійної діяльності (С. Шароватова), індивідуального стилю професійного спілкування (Н. Соболев).

Вважаємо, що професійна етика майбутнього перекладача авіаційної галузі повинна інтегрувати в собі компоненти, визначені в структурі професійної етики інших галузей і професій, але при цьому враховувати специфіку перекладацької діяльності в галузі авіації. О. І. Кретова засвідчує, що для професійної етики перекладача основними є моральні принципи, норми професійної

поведінки, вимоги професійної придатності, тверде знання перекладачем свого правового статусу, а також знайомство з технічним забезпеченням перекладу (Кретьова 2008). Дослідниця додає, що під професійною придатністю зазвичай розуміють природні передумови до здійснення певної діяльності, зокрема і психологічне налаштування (Кретьова 2008). Професійна придатність визначається сукупністю індивідуально-психологічних особливостей людини, що впливають на успішність освоєння певної трудової діяльності та її виконання, і розглядається, по-перше, як сукупність якостей, властивостей людини, що визначають успішність формування придатності до конкретної діяльності і, по-друге, як сукупність наявних, сформованих професійних знань, навичок, умінь, а також психологічних, фізіологічних та інших якостей і властивостей, що забезпечують ефективне виконання професійних завдань (Бодров 2001, 6). Іноземні науковці зазначають, що, по-перше, професійна етика визначає природу професії (McDowell), по-друге, вона виступає мірилом професійної надійності (Berman, Wesy, Bonczek 1998) і, по-третє, у суспільстві поширена думка про кризу професійної етики, оскільки спеціалісти не в змозі надавати соціальні послуги, що відповідають соціальним цінностям (McDowell).

Компоненти професійної етики майбутнього перекладача авіаційної галузі

Особливості перекладацької діяльності враховуються нами під час визначення компонентних складників професійної етики майбутніх перекладачів авіаційної галузі. *Першим компонентом* структури професійної етики майбутнього перекладача є когнітивний, що містить: 1) уявлення про загальнолюдські цінності та ідеали; 2) знання про етичні норми; 3) знання про моральні принципи та принципи професійної етики; 4) обізнаність з технічним забезпеченням перекладу; 5) глибокі знання у галузі суспільно-гуманітарних дисциплін.

Моральні принципи слугують критерієм для виокремлення принципів професійної етики. Етика міжособистісних стосунків ґрунтується на категорії обов'язку – ставленні особистості до суспільства та окремих його членів. Реалізація професійних функцій перекладача має ґрунтуватися на таких принципах: дотримання правил усного спілкування, повага до свободи особистості клієнта та його гідності. Крім того, перекладач має виявляти толерантність, зберігати конфіденційність, ставитися відповідально до своїх обов'язків.

Ставлення перекладача до інших осіб включає й систему стосунків «перекладач-перекладач». Моральним обов'язком перекладача є дотримання принципу солідарності зі своїми колегами, який містить як надання практичної допомоги у вигляді консультацій, так і підтримку в пошуку замовників. Некоректне ставлення перекладача до колег може призводити до конфліктів і небажаних наслідків.

На нашу думку, специфіка перекладацької діяльності зумовлює доцільність виділення ще одного виду ставлень – ставлення до предмета своєї праці, тобто до тексту, переклад якого може бути представлений у письмовій або усній формах. У цьому випадку професійна діяльність має ґрунтуватися на ретельності аналізу тексту оригіналу, точності, повноті створення тексту перекладу.

Засвоєні поняття професійної етики перекладача виявляються шляхом дотримання принципів професійної етики – конфіденційності, повноти та точності перекладу, колегіальності, нейтральності, що залежить від етичних професійно важливих якостей майбутнього фахівця. Етичні професійно важливі якості майбутнього перекладача культуються шляхом створення педагогічних умов у процесі засвоєння етичних знань та вмій.

Серед якостей, що зумовлюють професійну придатність перекладача, важливо виокремити увагу, психічну стійкість, контактність та інтелігентність. Важливим чинником для професійної етики перекладача є обізнаність з технічним забезпеченням перекладу, що може виявитися неважливим на перший погляд, але від того, наскільки добре перекладач вміє користуватися технічними засобами в процесі перекладу, дуже часто залежить загальний результат. Особливої ваги це набуває під час синхронного перекладу.

Умовно можемо поділити усі дисципліни суспільно-гуманітарного циклу на ті, під час яких студенти-майбутні перекладачі: 1) отримують етичні знання, та набувають умінь етичної поведінки, 2) вчать застосовувати отримані етичні знання та вміння в діяльності, наближеній до майбутньої фахової (професійний аспект).

Значне місце в системі професійної підготовки перекладача посідають також дисципліни циклу професійної та практичної підготовки, які мають важливе значення під час оволодіння студентами загальнопрофесійними та спеціалізовано-професійними компетенціями. Саме ці предмети («Практичний курс англійської мови», «Практика перекладу галузевої літератури», «Вступ до галузевого перекладу») дають змогу поглибити знання з іноземної та рідної мов, розвинути комунікабельність і мовленнєву реакцію. Так, наприклад, у межах дисципліни «Практика перекладу

галузевої літератури» у майбутнього перекладача формується професійна комунікативна компетенція, становлення якої відбувається протягом усього періоду навчання за рахунок розвитку навичок та вмінь, пов'язаних з мотиваційним, орієнтувальним, операційним, вольовим, оцінним, психофізичним та аналітичним компонентами перекладу галузевих текстів.

До циклу дисциплін за вибором студента входять і такі, що сприяють удосконаленню професійної компетентності завдяки зіставному вивченню рідної та іноземної мов. Однією з таких дисциплін є «Порівняльна типологія англійської та української мов», метою викладання якої є розкриття сучасних наукових концепцій, понять, методів навчання граматичної будови англійської мови в зіставленні з рідною мовою та з іншими іноземними мовами для більш глибокого осмислення універсального та специфічного в англійській картині світу для сприяння грамотному розмовному мовленню та здійсненню якісних перекладів з української мови англійською і навпаки з урахуванням особливостей структури обох мов.

У циклі фундаментальної та природничо-наукової підготовки навчальна дисципліна «Теорія перекладу» є важливою частиною загальнофілологічної підготовки майбутніх перекладачів і філологів, мета якої полягає в ознайомленні студентів з основними положеннями теорії перекладу, специфікою перекладу текстів, які належать до різних функціональних стилів, з основним тенденціями розвитку зарубіжної і української теорії перекладу.

Другим компонентом професійної етики майбутнього перекладача авіаційної галузі є мотиваційно-ціннісний, який містить такі складові: 1) сформованість мотивів професійної діяльності; 2) усвідомлення співвідношення в поведінці і діяльності спеціаліста ініціативи і відповідальності; 3) осмислення цінності професійно-етичного саморозвитку та самовдосконалення; 4) сформованість професійно важливих якостей (або робота над розвитком особистісних якостей, якщо їх бракує).

Третім компонентом професійної етики майбутнього перекладача авіаційної галузі є поведінково-вчинковий, що виявляється у вмінні/здатності застосовувати набуті знання про загальнолюдські цінності та ідеали; про етичні норми; моральні принципи та принципи професійної поведінки; обізнаність з технічним забезпеченням перекладу та знання у галузі суспільно-гуманітарних дисциплін під час здійснення перекладацької діяльності. Це виявляється, передусім, у здатності дотримуватися моральних принципів та етичних норм під час взаємодії з клієнтами, замовниками та колегами, а також у вмінні майбутнього перекладача виявляти морально-етичні особистісні якості.

Четвертим компонентом професійної етики майбутнього перекладача авіаційної галузі є рефлексивний. Саме здатність до рефлексії та саморефлексії виявляє уміння оцінювати власну діяльність; коригувати свою діяльність та прагнути самовдосконалення та саморозвитку.

Узагальнено професійну етику майбутнього перекладача авіаційної галузі представляємо у вигляді рисунку (рис. 1.1) із зазначенням усіх структурних компонентів цього новоутворення:

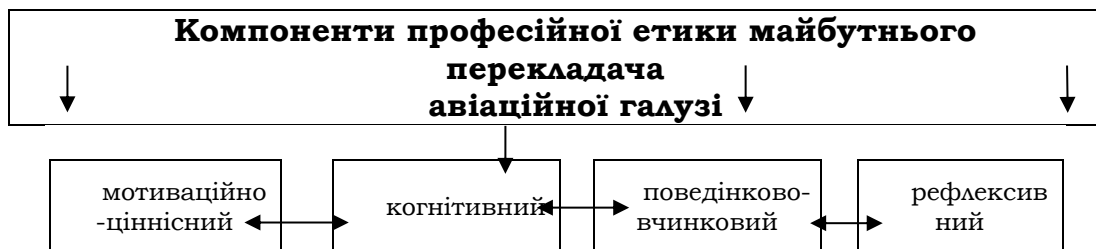

Рисунок 1.1. Зміст професійної етики майбутнього перекладача авіаційної галузі

З'ясування сутності поняття «професійна етика» та її компонентного складу дає нам підстави тлумачити професійну етику майбутніх перекладачів авіаційної галузі як динамічне особистісно-професійне новоутворення, що характеризується ціннісним ставленням майбутнього перекладача авіаційної галузі до фахової діяльності, дотриманням ним морально-етичних норм, прагненням до самовдосконалення, самореалізації.

Експериментальне дослідження рівня сформованості професійної етики майбутнього перекладача авіаційної галузі

Студентам було запропоновано визначити власний рівень сформованості професійної етики та здійснити самооцінку сформованості окремих компонентів професійної етики за 8-бальною шкалою. Самооцінка важлива з метою з'ясування ступеня задоволення собою, своєю поведінкою й успіхами, ставлення до справ, вміння аналізувати свої вчинки і бачити себе з боку та в майбутньому. Отримані результати щодо рівнів сформованості професійної етики студентів на основі власних міркувань і спостережень наводимо у табл. 1.1.

Таблиця 1.1.

Рівень сформованості професійної етики студентів (на основі власних міркувань і спостережень)

Учасники опитування	Рівні					
	Репродуктивний		Пошуковий		Творчий	
	Кількість	%	кількість	%	Кількість	%
Студенти-майбутні перекладачі	69 осіб	40,11	62 особи	36,05	41 особа	23,84

Дані таблиці 1.1. свідчать, що відсоток студентів із творчим рівнем сформованості професійної етики достатньо низький, що цілком природно, адже вони ще навчаються, а тому не зовсім впевнені у своїх професійних якостях, окрім цього окремі студенти мають занижену самооцінку, що вказує на те, що їм варто підвищувати рівень професійної етики.

Серед висловлених студентами пропозицій щодо шляхів підвищення рівня професійної етики заслуговують на увагу такі:

- вивчати спеціальну дисципліну, яка б мала на меті ознайомлення з основами професійної етики перекладачів (40 % опитаних);

- поглибити акцент на формування професійної етики перекладача в системі фахової підготовки під час викладання предметів суспільно-гуманітарного циклу (45 %);

- для викладання курсу професійної етики залучити фахівців, які працюють практичними перекладачами (35 %);

- пройти стажування або навчання у вищих навчальних закладах за кордоном або відвідати спеціалізовані тренінги та курси в Україні (37,5 %);

- незначна частка респондентів робить наголос на самоосвіті, зазначаючи, що рівень професійної етики можна підвищити шляхом самоосвіти та самовдосконалення (12, 5%).

Відповіді студентів свідчать про те, що слід переглянути змістове наповнення предметів суспільно-гуманітарного циклу і поглибити етичну складову, а також упровадити в освітній процес спецкурс, у якому синергетично поєднувалися б етична та професійна складові професійної компетентності майбутніх перекладачів.

За допомогою спостереження виявлено статистичні зміни, що відбулися у ставленні студентів до використання етичних принципів перекладу та перекладацької діяльності. Якісні зміни можна простежити за допомогою програми спостережень, мета якої

полягає в тому, що увага педагога звертається на окремі прояви навчальної діяльності студентів-майбутніх перекладачів.

Нижче представлено адаптований для наших цілей варіант такої програми:

1) характер діяльності студента у процесі виконання навчальних завдань із перекладу та професійної етики (активне, ініціативне виконання; пасивне; чітке, сумлінне; напружене, виконання з перервами, відволіканнями);

2) прагнення виконання факультативних завдань (додаткове читання професійної літератури, ведення записів під час читання підручників і початкових посібників, пошук додаткової інформації);

3) характер розумової та практичної діяльності (самостійність, копіювання дій одногрупників або викладача);

5) переважна вибірковість окремих етапів навчальної діяльності (теоретичне обґрунтування, практична частина, формування суджень, умовиводів);

6) ставлення до виконання завдань (відповідальність, повнота та точність, старанність, ретельність, частковість, недбальство, творчість, уважність до помилок);

7) ставлення до допомоги викладача, порад одногрупників, до оцінки своїх дій (толерантність, байдужість, агресивність, доброзичливість);

8) темп входження до навчальної діяльності (швидка орієнтація; швидка орієнтація, але небажання; неприйняття);

9) ставлення до свого зовнішнього вигляду, манери поведінки, особистостей одногрупників та викладача (поважне, гордове, формальне тощо).

Шляхом спостереження дійшли висновку про ставлення студента до своєї майбутньої професії, наявність або відсутність зацікавленості у професійній етиці, про систему роботи над самовдосконаленням.

Можемо зробити висновок про те, що професійна етика є невід'ємним компонентом професіоналізму майбутніх перекладачів авіаційної галузі. У процесі вивчення дисциплін суспільно-гуманітарного циклу, що викладаються майбутнім перекладачам авіаційного профілю, формується когнітивний компонент професійної етики, але це відбувається безсистемно, оскільки зазначені дисципліни орієнтуються переважно на всебічний особистісний та загальнокультурний розвиток студентів. Це дає підстави стверджувати, що предмети суспільно-гуманітарного циклу дають загальну етичну складову професійної етики, тоді як професійна – відсутня. Цим зумовлена необхідність упровадження в навчально-виховний процес інтегративного спецкурсу «Основи професійної діяльності перекладача».

Наукові джерела:

Бодров, В. А. 2001. Психология профессиональной пригодности. М. : ПЕР СЭ. 511 с.

Гончаренко, С. У. (1997). Український педагогічний словник. Київ: Либідь. С. 119.

Кретова, О. І. 2008. До питання професійної етики перекладача. Вісник Черкаського університету. Вип. 123. Педагогічні науки. С. 64 – 70.

Berman, E. M., Wesy, J. P. & Bonzcek, S. J. (Eds). 1998. The professional edge. Washington D. C : International City/County Management Association. P. 159-164.

McDowell, B. 2000. Ethics and excuses : The crisis in Professional responsibility. Westport, CT : Quorum Books. 188 p.

Підготовка студентів-філологів у технічних університетах: актуальність інтегративного підходу

Рудіна М. – кандидат педагогічних наук, доцент
orcid: 0000-0001-7338-6475

Вступна кампанія в Україні вкотре показала, що вища освіта за спеціальністю «Філологія» є затребуваною. За матеріалами Інформаційної системи «Вступ. ОСВІТА. UA», рейтинг освітніх галузей і відповідних спеціальностей за кількістю поданих заяв на здобуття ступеня бакалавра на основі повної загальної середньої освіти за всіма формами навчання такий: «Управління та адміністрування» – 135090 осіб, «Інформаційні технології» – 115228, «Гуманітарні науки» – 88103 (Вступ. Освіта. UA). Відомості, отримані з Єдиної Державної Електронної Базы Освіти (ЄДЕБО), свідчать, що на спеціальність «Філологія» з усіх гуманітарних наук припадає 67957 заяв (понад 77 %). У Довіднику ВНЗ (Довідник ВНЗ) «Філологія» представлена в 151 закладі вищої освіти, які пропонують 438 спеціальностей за кодом 035, підготовку з іноземних мов (переклад включно).

Постанова МОН України № 266 від 29.04.2015 р. «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» (Постанова МОН України № 266) затвердила шифр галузі «Гуманітарні науки» 03, код спеціальності «Філологія» – 035, що ускладнило процес аналізу спеціалізації «іноземна мова, переклад», адже в активному освітньому полі сполуки «галузевий переклад», «фахівець з галузевого перекладу» тощо залишаються, абітурієнти ж найчастіше обирають для навчання філологію (іноземні мови) університети, які мають різне галузеве спрямування (авіаційний, економічний, політехнічний тощо).

На нашу думку, зазначене зумовляє потребу дослідження проблеми вибору студентами філологічної освіти саме в технічних університетах та посилює актуальність інтегративного підходу, на основі якого й буде формуватися іншомовна компетентність у сукупності з галузевими знаннями.

Інтегративний підхід: актуальність, сутність, особливості впровадження

Різні аспекти інтегративності в освіті досліджуються як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями О. В. Вознюк, О. В. Дубасенюк, М. Б. Євтух, Е. В. Лузік, Н. В. Ладогубець, Т. В. Ільїна, А. В. Токарева, M. Huber, J. Klein, T. Rhodes.

Освітняни використовують значний перелік словосполучень: інтегровані навчальні курси, інтеграція знань, інтегративне навчання, інтегративний підхід, інтегративне середовище тощо.

Визначаючи актуальність інтегративного підходу в університетській освіті філологів, акцентуємо увагу на важливих, з нашої точки зору, наукових узагальненнях. Так, в «Енциклопедії освіти» зазначено, що інтегративний підхід веде до інтеграції змісту освіти, тобто доцільного об'єднання його елементів у цілісність, ... результатом ... можуть бути цілісні знання різних рівнів (Енциклопедія освіти 2008).

На думку О. В. Вознюк і О. В. Дубасенюк, сукупність теоретичних положень щодо феномена інтеграції в сучасній педагогіці, об'єднана поняттям «інтегративний підхід»: раніше самостійні елементи поєднуються та певним чином синтезуються у цілісну систему на основі встановлення функціональних взаємозв'язків, взаємного переходу та доповнення, керування, зближення теорій навчання і виховання, об'єднання в системах організації освіти та її змісту (Вознюк, Дубасенюк 2009).

Родес Т. вважає, що інтегративне навчання формує в студентів уміння будувати прості зв'язки між різними ідеями й досвідом, здатність переносити навчальний досвід у нові ситуації, що виникають у контексті академічного навчання та за його межами (Rhodes 2010). Отже, інтегративний підхід є підґрунтям процесу набуття студентами іншомовної компетентності як результату навчання. Ми припускаємо, що саме інтеграція галузевих «технічних» знань із іншомовною компетентністю в інтегративний актив знань є тим пріоритетом, якому віддають перевагу абітурієнти, обираючи університет для навчання за спеціальністю «Філологія» 035, проте цей аспект залишається малодослідженим.

Вважаємо, що вивчення думки студентів про мотивацію вибору закладу вищої освіти з метою набуття сучасних компетентностей для успішної майбутньої професійної діяльності сприятиме розширенню наукової аргументації актуальності інтегративного підходу в освіті. У цьому розділі здійснено спробу виявити потреби в інтегративному підході в підготовці студентів-філологів як фахівців з іноземної мови й перекладу для різних галузей промисловості, науки, культури, суспільного життя та наведено аргументацію актуальності його впровадження в університетській освіті.

Актуальність аналізу університетського освітнього поля України зумовлюється змінами у вищій освіті й породженими сьогоднішнім університетів протиріччями, серед яких ми виокремлюємо такі:

1) тривала традиційність навчальних планів поступово набуває ознак інноваційності освітніх програм, позначена орієнтацією на світові освітні стандарти (наприклад, зміни, унормовані Наказом МОН № 977 від 11.07.2019 р. «Про затвердження Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» (Наказ МОН № 977 від 11.07.2019 р.);

2) стрімко зростає конкуренція ЗВО щодо залучення абітурієнтів, а конкурентоспроможність випускників університетів – і бакалаврів, і магістрів – часто не відповідає потребам ринку праці;

3) інертність «словесних» технологій навчання іноземних мов і перекладу посилюється відставанням інформаційно-технологічного забезпечення університетської освіти від уже опанованих студентами інформаційно-комунікативних засобів отримання навчальної інформації, а отже й набутих компетентностей і навичок. Зазначені протиріччя впливають на освітню діяльність більшості вітчизняних ЗВО, проте рейтинги університетів, які подає МОН України, висвітлюють принципово різну результативність.

Постає закономірне запитання: «На що саме орієнтуються абітурієнти, обираючи університет для навчання за спеціальністю «Філологія», зокрема іноземні мови і переклад?». Серед «критеріїв» вибору, безсумнівно, і досвід батьків, і відомості від друзів та знайомих, і просто спонтанне рішення тощо.

Досліджуючи проблему, ми виходили в першу чергу з того, що сучасна молодь орієнтується на інформаційні ресурси. Матеріали сайтів 8 університетів, які готують фахівців для різних галузей промисловості, у тому числі й філологів (іноземні мови), і які традиційно вважаються технічними, дають підстави для певних висновків стосовно вибору абітурієнтами саме цих закладів для здобуття філологічної освіти.

Наприклад, сайти п'яти університетів – Гуманітарно-педагогічний факультет Національного університету біоресурсів і природокористування України (<https://nubip.edu.ua/>); Інститут

комп'ютерних наук та інформаційних технологій Національного університету «Львівська політехніка» (<http://lp.edu.ua/ikni>); Факультет лінгвістики Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (<https://kpi.ua/fl>); Факультет соціально-гуманітарних технологій Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (<http://www.kpi.kharkov.ua/ukr/osvita/fakulteti/>); Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій Національного авіаційного університету (<http://gmi.nau.edu.ua/>) – подають інформацію про підготовку філологів коротко, іноді лише позначено, що така спеціальність пропонується.

Сайти інших закладів містять більш детальну інформацію. Так, на ресурсі Факультету економіки та права Національного транспортного університету розміщено: відомості про спеціальність «Філологія (германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська)»; Освітню програму «Англійська мова і література, німецька мова, переклад» у вигляді презентації; привабливу мотивацію навчання майбутній професії – розширення міжнародної співпраці, стабільні контакти із зарубіжними партнерами, збільшення потоку туристів із країн Європи, професійне спілкування при веденні ділових переговорів, актуальність перекладу технічної й економічної документації, що зумовлює потребу у фахівцях з перекладу, які вільно володіють іноземними мовами, сприяють налагодженню партнерських стосунків із зарубіжними інвесторами і підприємствами в транспортно-дорожньому комплексі та забезпеченню підтримки й захисту інтересів України в цій галузі. Професія перекладача визнається однією з найпрестижніших і конкурентоспроможних як в Україні, так і в усьому світі. Конкретизовано, що з 2009 р. в Національному транспортному університеті ведеться підготовка фахівців-перекладачів для транспортно-дорожнього комплексу України (<http://www.ntu.edu.ua/pidrozdili/fakulteti/>).

На сайті Навчально-наукового інституту гуманітарних і соціальних наук Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» кваліфікацію фахівців названо так: усний перекладач у галузі науки і техніки; перекладач-референт науково-технічних текстів; перекладач-менеджер на підприємстві; перекладач-редактор науково-технічних текстів; перекладач-консультант у галузі науково-технічних текстів; перекладач науково-технічної літератури; викладач вищої школи. Представлено узагальнений об'єкт діяльності фахівців-філологів: забезпечення письмової і усної комунікації та інформації в різних галузях економіки, науки, техніки шляхом перекладу різноманітних за змістом і жанром текстів іноземною і державною мовами

(<http://humsocs.nmu.org.ua/ua/>). Отже, у цілому сайт університету подає важливу для абітурієнта інформацію в аспекті здійснення вибору майбутньої професійної діяльності.

Найбільш інформативним щодо спеціальності «Філологія», на нашу думку, є сайт Міжнародного науково-технічного університету імені академіка Юрія Бугая, який повідомляє, що «сьогодні філологи викладають у школах, працюють журналістами, очолюють PR-агенції, займаються маркетингом. Вони перекладають і редагують тексти, роблять рекламу, вчать діловому спілкуванню і красномовству співробітників різних компаній, управляють роботою веб-сайтів та блогів. Вони також працюють на посадах спічрайтерів для політиків, навчають українській мові іноземних студентів, ведуть діловодство.

Філологи працюють у БУДЬ-ЯКІЙ сфері, яка потребує професійного володіння і роботи з усним і письмовим текстом..., англійська ... є найважливішим засобом не тільки міжнародного спілкування всіх видів (випадкового і цілеспрямованого, формального і неформального, комерційно-промислового, політичного, дипломатичного тощо), але і засобом поширення наукових досліджень і професійного знання в цілому. Цей високий статус англійської мови в усьому світі вимагає високих стандартів викладання і навчання. «Філологія (англійська мова)» – це спеціальність для підготовки бакалаврів і магістрів з найбільш широким охопленням філологічних дисциплін (<https://www.istu.edu.ua/філологія/>). Докладна цитата ілюструє, як університет, з одного боку, професійно залучає абітурієнтів, з іншого – детально позначає сферу майбутньої діяльності свого випускника. Також зазначено, що навчання, орієнтоване на підготовку висококваліфікованих фахівців із філологічних наук, які можуть працювати в різних сферах народного господарства, забезпечить випускникам успішну організацію як власного бізнесу, так і працевлаштування в різних структурах економіки України, а інтеграція навчальної, наукової й виробничої діяльності забезпечить відповідний потребам ринку праці рівень підготовки фахівця. Подано для ознайомлення в повному обсязі навчальні плани бакалаврів і магістрів, додаткові курси тощо. На залучення абітурієнтів спрямовано й ілюстративний матеріал «Можливі позиції на ринку працевлаштування за спеціальністю «Філологія (англійська мова)». Визначено чотири складових, кожна з яких представлена трьома професіями: педагогічна (освітні і культурні установи) – викладач, репетитор, консультант по написанню курсових і дипломних робіт; інтернет-технології – редактор, спеціаліст по формуванню контенту, розробник машинних мов; бізнес-складова (підприємства всіх галузей і форм власності) –

перекладач, спеціаліст по бізнес-спілкуванню; спеціаліст по ораторському мистецтву та мистецтву ведення переговорів; засоби масової інформації – рецензент, журналіст, редактор (<https://www.istu.edu.ua/філологія/>).

Отже, матеріали сайтів університетів інформують про підготовку затребуваного економікою фахівця-філолога з широкою перспективою працевлаштування, при цьому акцентовано, що галузевий аспект університетської освіти посилює конкурентоспроможність випускників.

Зазначене висвітлює значущість інтегративного підходу в навчанні студентів в університеті за спеціальністю «Філологія», оскільки опанування іноземної мови для професійної діяльності, представленої переліком сучасних (і майбутніх) професій, визначає нагальну потребу вискоєфективних освітніх методів, методик, технологій, засобів навчання, взаємозумовленість і доцільність яких забезпечується методологічними засадами університетської освіти, її «організаційною єдністю й цілісністю» (Лузік 2019), «інтегративним активом знань» як результатом (Євтух, Лузік, Ладогубець, Ільїна 2014).

Ефективність інтегративного підходу до навчання студентів-філологів у технічних університетах

З метою перевірки висунутого припущення протягом трьох років нами досліджувалася думка студентів-філологів четвертого курсу Національного авіаційного університету. До анкетування було залучено 112 осіб (2017 р. – 32, 2018 р. – 34, 2019 р. – 46).

Анкета містила 5 запитань, відповіді на які, на нашу думку, відбивають мотивацію вибору університету, опосередковано позначають бажану професію як реалізацію особистісної мети навчання студента. Анкетованим не надавалися інструкції, бо важливим є будь-який варіант мотивації, досвід навчання в університеті сприяв вираженості думок.

Анкета передбачала один варіант відповіді на кожне із запитань. Узагальнивши відповіді на запитання «Чому Ви обрали навчання за спеціальністю «Філологія» саме в нашому університеті?», ми виокремили такі позиції: планую бути перекладачем в авіаційній галузі, цікавить авіаційна тематика, цікавить технічний переклад – 51,8 %; високий рейтинг університету – 26,8 %; планую бути викладачем англійської мови в університеті – 11,6 %; вплинули рекомендації в Інтернеті – 4,5 %; за відгуками знайомих – 1,8 %; випадковий вибір, наявність бюджетного місця по 0,9 %. Отже, понад 90 % студентів обрали вивчення філології в НАУ мотивовано, пов'язуючи з навчанням майбутню професійну діяльність.

Цей показник свідчить про високий ступінь довіри студентів педагогічному колективу університету, мотивований освітній вибір.

Друге запитання «Яку професійну діяльність Ви плануєте обрати після завершення навчання в університеті?» спрямоване на отримання інформації, яка опосередковано вказує на самооцінку випускниками особистої іншомовної компетентності, а саме: якій із можливих професій вони віддають перевагу (від 1 до 5 місця) – перекладач авіаційної галузі, фахівець із художнього перекладу, фахівець із синхронного перекладу незалежно від галузі, викладач іноземної мови у закладі вищої освіти, учитель іноземної мови.

Третє запитання ґрунтувалося на зазначених у попередньому видах професійної діяльності й було сформульовано так: «Якщо реальна пропозиція професійної діяльності від роботодавця не співпадатиме з бажаною, позначте рейтинг тих, яким Ви віддасте перевагу?».

На нашу думку, це запитання спонукало студентів замислитися над якістю власної підготовленості до професійної діяльності.

Перебіг роботи з анкетною картою показав, що в основному студенти поставилися до опитування із зацікавленням, питання змусили їх задуматися про бажані професії та реальний ринок праці, через що на анкетування було витрачено більше часу, ніж ми передбачали. Вибір студентів за 2-3 запитаннями анкети представлено в таблиці 1.

Результати першого і другого рейтингових місць умовно віднесено нами до високого рівня вибору, третього й четвертого – до задовільного, п'ятого – до низького. Вибори високого і задовільного рівнів у сукупності вказують на тенденцію запиту студентів щодо змісту освіти за спеціальністю. Рівні констатують результат, не несуть оціночно-емоційного змісту.

Вибір високого рівня за позицією «перекладач авіаційної галузі» зробили 87,6 % студентів, задовільного рівня – 12,6 %, низький відсутній. За позицією «фахівець з художнього перекладу» вибір високого рівня – 31,2 %, задовільного – 37,5 %; низького – 12,5 %. Стосовно позиції «фахівець з синхронного перекладу незалежно від галузі»: високий рівень – 37,5 %, задовільний – 25,0 %, низький – 37,5 %. За позицією «викладач іноземної мови у ЗВО»: високий рівень – 37,5 %, задовільний – 50,0 %, низький – 12,5 %. За позицією «вчитель іноземної мови»: високий рівень – 18,8 %, задовільний – відсутній, низький – 81,2 %.

Вибір студентів за 2-3 запитаннями анкети

Рейтингове місце Види професійної діяльності	Яку професійну діяльність Ви плануєте обрати після завершення університету (рейтингове місце – % виборів)					Якщо вибір професійної діяльності не співпадатиме з бажаним, яким Ви віддасте перевагу (рейтингове місце – % виборів)				
	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
перекладач авіаційної галузі	56,3	31,3	6,3	6,3	0,0	50,0	31,2	18,7	0,0	0,0
фахівець з художнього перекладу	12,5	18,7	37,5	18,7	12,5	6,3	12,5	37,5	25,0	18,7
фахівець з синхронного перекладу незалежно від галузі	25,0	12,5	25,0	0,0	37,5	25,0	12,5	18,7	25,0	18,7
викладач іноземної мови у ЗВО	6,3	31,2	37,5	12,5	12,5	25,0	18,7	25,0	18,7	12,5
вчитель іноземної мови	12,5	6,3	0,0	43,7	37,5	0,0	18,7	0,0	25,0	56,2

Узагальнюючи, відзначимо, що безсумнівним пріоритетом є прагнення працювати перекладачем в авіаційній галузі. Позиція-аутсайдер – вчитель іноземної мови – 81,2 %. Результат ідентичний показнику спеціального опитування студентів за напрямом підготовки 6.020303 «Філологія» (84 особи II-IV курсів) щодо роботи вчителем у школі, проведеному нами в 2018 р: в основному не планують працювати вчителем – близько 80 %, проте 19 % розглядають педагогічну діяльність як можливу (Рудіна 2018).

Оскільки, доцільність третього запитання зумовлювалася потребою запобігання переоцінці студентами особистих амбіцій щодо майбутньої професійної діяльності й спрямування на роздуми про реальні пропозиції для фахівців-філологів, то порівняння рівнів вибору за 2 і 3 запитаннями дозволяє з'ясувати розуміння студентами перспективи працевлаштування.

Отже, якщо вибір професійної діяльності не співпадатиме з бажаним, то 81,2 % все ж віддадуть перевагу «перекладачеві авіаційної галузі» – високий рівень, на задовільному рівні – 18,7 %, на низькому – немає виборів. За позицією «фахівець з художнього перекладу» вибір високого рівня – 18,8 %, задовільного – 62,5 %; низького – 18,7 %.

Стосовно позиції «фахівець з синхронного перекладу незалежно від галузі»: високий рівень – 37,5 %, задовільний – 42,7 %, низький – 18,7 %. За позицією «викладач іноземної мови у ЗВО»: високий рівень – 43,7 %, задовільний – 43,7 %, низький – 12,5 %. За позицією «вчитель іноземної мови»: високий рівень – 18,7 %, задовільний – відсутній, низький – 81,2 %. Результати зведено в таблицю для порівняння вибору студентів за рівнями (таблиця 2).

Таблиця 2

Вибір студентами видів професійної діяльності (за рівнями)

Питання анкети Вибір студентів	Рівні (%)					
	високий		задовільний		низький	
	2	3	2	3	2	3
перекладач авіаційної галузі	87,6	81,2	12,6	18,7	0,0	0,0
фахівець з художнього перекладу	32,1	18,8	37,5	62,5	12,5	18,7
фахівець з синхронного перекладу незалежно від галузі	37,5	37,5	25,0	42,7	37,5	18,7
викладач іноземної мови у ЗВО	37,5	43,7	50,0	43,7	12,5	12,5
вчитель іноземної мови	18,8	18,7	0,0	0,0	81,2	81,2

Таблиця показує, що серед бажаних перспектив (2-е запитання анкети) – перекладач авіаційної галузі (пріоритетний вибір), перекладач у будь-якій галузі, викладач іноземної мови. Вибір студентами-філологами професійної діяльності відповідно до пропозицій реального ринку праці (3-є запитання) також зорієнтований на галузевий переклад (у тому числі, і художній), професію викладача. Показник вибору професії вчителя іноземної мови за обома запитаннями однаковий і, безсумнівно, значимий, адже понад 18 % вважають за можливе працювати в школі.

Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що молодь, обираючи філологічну освіту в університетах із галузевим спрямуванням, усвідомлює переваги власної професійної діяльності на сучасному ринку праці. Уміння перекладу в межах професії значно підвищують конкурентність фахівців, розширюють сферу затребуваності спеціалістів, дозволяють реалізувати особистісні пріоритети та амбіції.

Зазначене актуалізує впровадження інтегративного підходу в навчанні студентів-філологів, оскільки на його засадах забезпечується цілісність таких складових, як: значний обсяг змісту освіти (власне іноземна мова, галузева лексика, переклад як навчальна дисципліна, методика викладання іноземної мови у сфері вищої й середньої освіти, психологічні й педагогічні знання); інноваційні методики й технології формування іншомовної й перекладацької компетентності; сучасне інформаційне забезпечення університетської освіти; державно-правове регулювання законодавчого супроводу галузі. Очевидно, що фахівець будь-якої галузі, вільно володіючи іноземними мовами, має суттєві переваги як у професійних дискурсах, так і професійній діяльності в цілому. До того ж ринок праці за умов глобалізації стрімко вийшов за межі держав, вимагає одночасно широкої галузевої компетентності й вузької спеціалізації, що, на думку І. Кроуфорда, і з нашої точки зору також, спонукає фахівців будь-якої професії навчатися співробітництву, оскільки знання міжкультурної комунікації, здатність ефективно її використовувати допомагають долати культурні відмінності, пом'якшують проблеми, сприяють досягненню більш гармонійних, продуктивних професійних відносин (Crawford 1993).

Отже, актуальність упровадження інтегративного підходу в навчання студентів-філологів у технічних університетах очевидна. Інтегративний підхід, як методологічний базис ефективного набуття студентами іншомовної компетентності як результату навчання в технічному університеті, не лише сприятиме подоланню протиріч, зумовлених змінами у вищій освіті, але й успішній професійній реалізації фахівців на основі особистісного вибору.

Оскільки два інших запитання анкети з'ясовували переваги студентів стосовно навчальних курсів з проекцією на професійну діяльність та їхні побажання щодо збільшення навчальних годин за тим чи іншим навчальним курсом (основним, спецкурсом, курсом за вибором), то аналіз результатів плануємо висвітлити в наступних публікаціях з метою комплексного вивчення науково-методичних аспектів інтегративного підходу в освіті студентів-філологів у технічних університетах.

Наукові джерела:

Вознюк, О. В., Дубасенюк, О. В. 2009. Цільові орієнтири розвитку особистості у системі освіти: інтегративний підхід: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 684 с.

Вступ. Освіта. UA. Рейтинг спеціальностей за кількістю поданих заяв. URL: <http://osvita.ua/consultations/bachelor/65128/> (дата звернення 02.09.2019)

Довідник ВНЗ. URL: <http://osvita.ua/vnz/guide/search-17-0-0-133-150.html> (дата звернення 02.09.2019)

Свтух, М. Б., Лузік, Е. В., Ладогубець Н. В., Ільїна, Т. В. 2014. Педагогічна психологія. Київ : Кондор-Видавництво, 420 с.

ЄДЕБО 02.09.2019. URL: <https://vstup.osvita.ua/spec/1-40-1/0-0-1483-0-0-> (дата звернення 02.09.2019)

Енциклопедія освіти 2008/ гол. редактор В. Г. Кремень.; Акад. пед. наук України. Київ : Юрінком Інтер, 1040 с.

Лузік, Е. В. 2012. Інтегративний навчальний курс як теоретико-методологічна основа професійного становлення творчої особистості фахівця в системі вищої технічної освіти. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRNsoc_gum/Vnau_pp/%202010_3/lusik.pdf (дата звернення 02.09.2019)

Наказ МОН № 977 від 11.07.2019 р. «Про затвердження Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти». URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE33851.html (дата звернення 02.09.2019)

Постанова МОН України № 266 від 29 квітня 2015 року «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF> (дата звернення 02.09.2019)

Рудіна, М. 2018. Навчання студентів за спеціальністю «Філологія» як молодих учителів іноземної мови нової української школи. *Вісник Національного авіаційного ун-ту*. Вип. 2(13): Педагогіка. Психологія: Київ. С. 70 – 76.

Сайт Гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України. URL: <https://nubip.edu.ua/> (дата звернення 02.09.2019)

Сайт Інституту комп'ютерних наук та інформаційних технологій Національного університету «Львівська політехніка». URL: <http://lp.edu.ua/ikni> (дата звернення 02.09.2019)

Сайт Факультету лінгвістики Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» URL: <https://kpi.ua/fl>. (дата звернення 02.09.2019)

Сайт Факультету соціально-гуманітарних технологій Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». URL: <http://www.kpi.kharkov.ua/ukr/osvita/fakulteti/> (дата звернення 02.09.2019)

Сайт Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного авіаційного університету. URL: <http://gmi.nau.edu.ua/> (дата звернення 02.09.2019)

Сайт Факультету економіки та права Національного транспортного університету URL: <http://www.ntu.edu.ua/pidrozdili/fakulteti/> (дата звернення 02.09.2019)

Сайт Навчально-наукового інституту гуманітарних і соціальних наук Національного технічного університету «Дніпровська політехніка». URL: <http://humsocs.nmu.org.ua/ua/> (дата звернення 02.09.2019)

Сайт Міжнародного науково-технічного університету імені академіка Юрія Бугая. URL: <https://www.istu.edu.ua/філологія/> (дата звернення 02.09.2019)

Токарева, А. В. 2014. Інтегративне навчання як один з перспективних напрямів розвитку сучасної вищої освіти. *Вісник Дніпропетровськ. ун-ту імені Альфреда Нобеля*. Вип. 2(8): Педагогічні науки. С. 184 – 187.

Crawford, L.W. 1993. *Language and literacy learning in multicultural classrooms*. Boston: Allyn & Bacon. 457 p.

Huber, M. 2004. *Integrative Learning: Mapping the Terrain*. Washington, DC: Association of American Colleges and Universities.

Klein, J. 2005. *Integrative Learning and Interdisciplinary Studies*. *Peer Review*, № 7 (4). p. 8 – 10.

Rhodes, T. 2010. *Assessing Outcomes and Improving Achievement: Tips and Tools for Using Rubrics*. Washington, DC: Association of American Colleges and Universities, 51 p.

Аналіз ринку перекладацьких послуг як основа професійної підготовки студентів-перекладачів в умовах інноваційної діяльності

Пилипчук М. – старший викладач
orcid: 0000-0001-8251-4328

Інноваційна професійна діяльність перекладача є складним процесом, який керується сучасними тенденціями ринку перекладацьких послуг та визначається ключовими чинниками глобалізації та комп'ютеризації сучасного суспільства. У таких умовах, традиційна модель перекладацької діяльності трансформується та набуває нового змісту. Це, як зауважують вітчизняні науковці (Ковтун, Гармаш, Хайдарі, 2020, 60), у свою чергу, вимагає трансформації освітньої парадигми та залучення до освітнього процесу інноваційних технологій навчання для вдосконалення якості підготовки майбутніх фахівців. Основним чинником успішного працевлаштування майбутніх фахівців з перекладу стає їх конкурентоздатність. Отже, ключовим показником ефективності вищої освіти загалом є ступінь орієнтованості освітніх програм на ринок праці. Цей процес може бути реалізований завдяки систематизованій взаємодії академічного товариства та працедавців. Формалізується цей процес у вигляді критеріїв та вимог до випускників щодо їх придатності до здійснення практичної діяльності. Усе це потребує адаптації процесу професійної підготовки студентів-перекладачів з урахуванням мінливої кон'юнктури перекладацького ринку в Україні.

Спроби огляду ринку перекладацьких послуг як основа підготовки кваліфікованих фахівців слугували метою дослідження Є. Беседіної, Н. Зінукової, А. Калякіна, В. Ліпатової, А. Мінакової, А. Ольховської, М. Al-Batineh, L. Bilali, M. Gabr, M. O'Hagan, M. D. Olvera-Lobo та інших. Відповідність фахової підготовки перекладачів до вимог роботодавців досліджували О. Бондаренко, Д. Троїцький, В. Ваєр, D. Cao, D. Gile.

Аналіз сучасного стану та вимог ринку перекладацьких послуг

Оскільки професійна підготовка сучасних фахівців з перекладу в умовах інноваційної професійної діяльності невід'ємно пов'язана з ринковими відносинами, логіка дослідження спонукала нас розпочати з аналізу сучасного стану та вимог ринку перекладацьких послуг в Україні.

Український ринок перекладацьких послуг у своєму сучасному вигляді почав формуватися лише на початку 90-х років минулого століття.

В історії його розвитку виділяються такі основні періоди (Беседіна, 2010; Зінукова, 2014; Ольховська, 2018):

➤ 1990 – 1998 рр. – поява перших бюро перекладів, низька конкуренція, відсутність будь-яких джерел інформації про учасників ринку;

➤ 1998 – 2004 рр. – консолідація невеликих компаній в більш потужні. Ринок розширюється й стає прозорішим, але ще залишається неструктурованим. Створюється Всеукраїнська громадська організація «Асоціація перекладачів України» (АПУ) (1999 р.), проводяться науково-практичні семінари перекладачів. З поширенням Інтернету компанії поступово виходять на міжнародний рівень;

➤ 2004 – 2008 – відзначається значне зростання конкуренції; більшу частину послуг надають невеликі перекладацькі компанії, серед яких тільки у Києві налічується більше 100. Зростає ринок перекладачів – приватних підприємців. З метою захисту ринку перекладацьких послуг починає діяти система добровільної сертифікації перекладачів у рамках національних професійних об'єднань. Розробляються й широко використовуються стандарти забезпечення якості перекладів (Стандарт СТТУ АПУ 001-2000 та Стандарт СТТУ АПУ 002-2000).

➤ 2008 – 2014 – конкуренція продовжує зростати. На ринку з'являється все більша кількість компаній, що надають послуги не тільки з перекладу, а й пропонують мовну підготовку бажаючих вивчати іноземні мови. Перекладацька діяльність стає повноправним виробництвом із своїм набором галузевих стандартів й інструментарієм спілкування із клієнтом завдяки сучасним прийомам маркетингу та іншим ринковим способам просування послуг до кінцевого споживача. Однак, на цьому етапі ринок все ще залишається неструктурованим і дещо стихійним та відзначається слабкою інформаційною відкритістю. На ринку тільки починають визначатися лідери, поширюється значне розшарування, на яке значно впливає несприятлива економічна ситуація в країні.

➤ 2014 – по теперішній час – сфера послуг компаній значно розширюється і відтепер не обмежуються суто перекладом, а характеризується наданням послуг з локалізації чи мовних послуг загалом із залученням широкого спектру технічних засобів для забезпечення своєї діяльності. На ринку з'являються великі перекладацькі компанії, які працюють не лише на вітчизняній, але й на міжнародній арені, перекладацький бізнес поступово набуває

прозорості, з'являються перші рейтинги вітчизняних перекладацьких компаній (Translation Rating, 2016).

Глобалізація та комп'ютеризація стають основними критеріями визначення перекладацької галузі. Значного розвитку набуває переклад на ринку мультимедіа. Перекладацький процес у компаніях стає командно-орієнтованим. У галузі комп'ютерного перекладу активно розвивається локалізація програмного продукту. До негативних рис українського ринку перекладу можна віднести хаотичність бізнесу, його недостатню структурованість, а також відсутність належної законодавчої бази.

За даними агенції незалежної дослідницької організації, що займається проведенням об'єктивних досліджень та аналізом комерційної діяльності у галузі перекладу й локалізації Common Sense Advisory Inc., обсяг світового ринку мовних послуг зростає на 5-10% щороку, а у світі налічується більш ніж 26 тисяч перекладацьких компаній. За їхніми підрахунками, загальний обсяг світової мовної індустрії в 2016 році оцінювався в 40 мільярдів доларів, також очікується, що у 2022 році він складатиме більше ніж 46 мільярдів.

Є. Беседіна (Беседіна, 2010) виділяє чотири основні причини динамічного розвитку вітчизняного ринку перекладів за останні роки, а саме: 1) глобалізація; 2) розвиток світової торгівлі й вихід компаній на нові міжнародні ринки; 3) розвиток ринку ІТ та Інтернет-технологій; 4) аутсорсинг, у результаті якого компанії передають роботу професійним перекладацьким компаніям.

Водночас, за даними, представленими на щорічній українській конференції UTIC (UTIC, 2016), очевидно, що ринок перекладацьких послуг в Україні зазнає впливу загальної економічної ситуації. У 2016 році ВВП України зросло на 3%, порівняно із 2015 роком, але рівень інфляції збільшився на 43%. Аби встигати за темпами інфляції і не працювати без збитків, компанії змушені пропонувати досить низькі ставки на переклад – в середньому 100 грн. за сторінку тексту, з якої перекладач отримує половину. Заробітна плата перекладачів у 2016 році в середньому складала 200 євро, що вдвічі менше, ніж у 2013 році. У 2022 році середня зарплата перекладача в Україні залежить від компанії та регіону й за даними сайту Work.ua сягає 15-20 000 грн ($\approx$ 400-550 євро).

Узагальнюючи досвід науковців (Al-Batineh, 2017; Olvera-Lobo, 2005; Беседіна, 2010; Зінукова, 2014; Ольховська, 2018) та усе наведене вище, можна стверджувати, що у XXI столітті ринок перекладу став:

➤ *глобальним*: комерційні ініціативи вийшли за рамки геополітичних кордонів, і в наш час будь-яка успішна компанія на ринку повинна виходити на міжнародний рівень, рекламувати свою продукцію за кордоном та брати участь у міжнародній торгівлі;

➤ *децентралізованим*: ринок перекладацьких послуг позбавлений будь-якого центру, оскільки в умовах розмиття економічних кордонів, замовлення перекладів для компанії, установ чи приватних клієнтів відбувається як на внутрішньому (національному), так і на міжнародному ринку. Це розширює поле професії, в наслідок чого перекладачам стає важче обрати певну спеціалізацію, та відповідну підготовку. Нескінченно різноманітна тематика текстів перекладу, використання комп'ютерних засобів перекладу стають у результаті тим, що допомагає одержати перевагу над іншими перекладачами зі всього світу;

➤ *спеціалізованим*: поряд з децентралізацією ринку, сучасні технології також опосередковано впливають на типи текстів, з якими працюють перекладачі. Звичайно, і дотепер присутній попит на переклад фінансових, комерційних та науково-технічних текстів, але прогрес у сфері телекомунікації та програмного забезпечення, зокрема, спричинив значне збільшення обсягу перекладу. Навіть короткий огляд сучасного ринку виявляє, що матеріали, пов'язані з програмним забезпеченням та веб-сайтами, зараз перекладаються професійними перекладачами. Це пояснюється тим, що адаптація до різних мов і культур та локалізація, передбачає набагато більше, ніж простий переклад вмісту чи меню сайту. Галузевий переклад, що бурхливо розвивається у наш час, має певну спеціалізацію та вимагає спеціальної підготовки перекладача. Образ перекладачауніверсала відходить у минуле, адже сучасний перекладач опановує певну галузь (або кілька галузей) в яких спеціалізується. Йому доводиться постійно поповнювати свої знання в обраній сфері як у плані нової термінології, так і сучасних технічних засобів перекладу;

➤ *динамічним*: у сучасному динамічному суспільстві, що постійно піддається змінам, важко надати однозначну оцінку ринку перекладу, а ще важче передбачити, які сектори потребуватимуть найбільше перекладів навіть у найближчій перспективі. Оскільки ринок перекладацьких послуг тісно пов'язаний з інноваціями у галузі технологій, то перекладачі змушені опановувати все нові та нові галузі, та завжди бути в курсі останніх досягнень науки й техніки;

➤ *віртуальним*: Інтернет та сучасні інформаційно-комунікаційні технології змінили робоче середовище перекладачів, в тому числі відносини між перекладачами та клієнтами, як посередниками, так і кінцевими користувачами. Раніше

перекладачі знаходились та надавали свої послуги у конкретному географічному районі. Фактично, таких обмежень більше немає, більшість послуг з перекладу пропонуються та надаються через Інтернет. Для багатьох перекладачів-фрілансерів, це їхній головний, а деколи, і єдиний засіб залучення клієнтів. Деякі агентства надають перевагу існуванню виключно у віртуальній реальності, тоді як інші мають фізичні офіси для координації роботи свого перекладацького персоналу, але навіть за таких умов, цей персонал обслуговує «віртуальних» або он-лайн клієнтів;

➤ *вимогливим*: ринок перекладацьких послуг встановлює все коротші та чіткіші терміни для виконання проєкту. Разом з тим, щоденний обсяг перекладу зростає неймовірними темпами. Більшість професійних перекладачів змушені прийняти такі умови, в іншому випадку вони втратять замовлення. Клієнти також стали вибагливішими щодо якості перекладів, а точніше, щодо власних «критеріїв якості», які обмежують певну «свободу» перекладачів, наприклад шляхом створення замовниками власних глосаріїв та термінологічних баз;

➤ *технологізованим*: із кожним роком з'являється все більше й більше технологій, спрямованих на забезпечення оптимізації діяльності перекладача при виконанні письмового та усного перекладу. На сучасному етапі перекладач, який не володіє новітніми технологіями автоматизації перекладу, одразу ж втрачає свою конкурентоздатність та автоматично стає аутсайдером ринку.

Сфери діяльності на ринку перекладацьких послуг та визначення вимог роботодавців до кваліфікації перекладачів

Надалі вважаємо за необхідне проаналізувати вимоги, які висуваються до кандидатів на посаду перекладача провідними вітчизняними перекладацькими компаніями та звернулися до рейтингу Translationrating провідних українських перекладацьких компаній за 2018 рік, який формується відомим аналітиком в сфері індустрії перекладів і локалізації К. Дранчем. У рейтингу представлено десять найкращих перекладацьких агентств України (Translation Rating, 2018): InText (Дніпро), Translatel (Кропивницький), Профпереклад (Київ), Technolex Translation Studio (Київ), Київське обласне бюро перекладів (Київ), Kyiv Language Services (Київ), Yeranoff (Київ), МСП «Філін» (Харків), МК:Translations (Київ), Азурит-В (Київ). Інформацію для порівняння узагальнено у Таблиці 1.:

Таблиця 1.

**Порівняльний аналіз сфер діяльності та вимог до
перекладачів провідних перекладацьких компаній України
(за даними рейтингу Translationrating (2018))**

Назва / місто розташування	Сфери послуг, що надаються компанією	Вимоги перекладацької компанії до кандидатів на посаду перекладача
1. InText (Дніпро)	Субпідряди - 90%: • Технічний та галузевий переклад; • Локалізація; • Настільне видавництво; • Локалізація медіа; • Озвучування та дубляж; • Субтитри; • Інформаційно-маркетингові послуги; • Перевірка якості перекладу.	<ul style="list-style-type: none"> • Відмінне володіння як іноземною, так і рідною мовою; • Спеціалізація з певних галузей знань (наприклад, ІТ, автомобільна, юридична галузь тощо); • Комп'ютерна грамотність та доступ у будь-який час до електронної пошти; • Більше 5 років досвіду письмових перекладів; • Доступ до електронних та друкованих словників; • Вимога до продуктивності: виконання письмового перекладу в обсязі 3-6 сторінок на день; • Навички володіння програмою пам'яті перекладів (Trados).
2. Translatel (Кропивницький)	Субпідряди - 90%: • Письмовий переклад (технічний та галузевий); • Локалізація ПЗ; • Редагування машинного перекладу; • Адаптація; • Розробка нормативних ресурсів; • Культурологічний консалтинг; • Транскрибування; • Субтитрування.	<ul style="list-style-type: none"> • Відмінне володіння рідною та іноземною мовами; • Спеціалізація з певних галузей знань; • Рівень кваліфікації для трансляційного та не трансляційного програмного забезпечення; • Досвід роботи перекладачем вважається перевагою.
3. Профпереклад (Proftranslation) (Київ)	• Медичний та фармацевтичний переклад — 30%; • Субпідряди — 20%; • Юридичний переклад — 30%.	<ul style="list-style-type: none"> • Бездоганне володіння мовою тексту оригіналу та тексту перекладу; • Наявність спеціалізації; • Володіння CAT-інструментами; • Вища філологічна/або спеціальна освіта; • Досвід роботи перекладачем не менше 2 років; • Можливість виконувати переклади щоденно.
4. Technolex Translation Studio (Київ)	• Технічний та галузевий переклад; • Локалізація; • Сфера ІТ-технологій - 55%.	<ul style="list-style-type: none"> • Вища перекладацька / лінгвістична / філологічна освіта; • Досвід роботи перекладачем від 3 років; • Додаткова освіта або досвід роботи за спеціалізацією вкрай бажані; • Відповідальне ставлення до роботи; • Досвід або готовність навчитися працювати в Smartcat; • Досвід проживання в інших країнах;

Назва / місто розташування	Сфери послуг, що надаються компанією	Вимоги перекладацької компанії до кандидатів на посаду перекладача
		<ul style="list-style-type: none"> Знання стилістичних настанов відносно перекладу провідних світових компаній у сфері ІКТ (Microsoft, Google, Apple, EMC).
5.Київське обласне бюро перекладів (Київ)	<ul style="list-style-type: none"> Письмові та усні переклади; Легалізація документів; Локалізація інтернет-ресурсів. 	<ul style="list-style-type: none"> Вища лінгвістична освіта; Досвід роботи перекладачем не менше 3-х років (досвід співпраці з бюро перекладів вітається); Істотний досвід роботи в одній з перерахованих сфер: економіка, юриспруденція, медицина, будівництво, нафтогазова галузь, інженерія, інформаційні технології (при цьому вкажіть свою спеціалізацію); Високий рівень якості перекладу, Відповідальність і пунктуальність в дотриманні термінів замовлень; Вміння працювати із засобами автоматизації перекладу (CAT-tools).
6.Kyiv Language Services (Київ)	<ul style="list-style-type: none"> Письмовий переклад (технічний та галузевий); Усний переклад; Легалізація документів; Локалізація ПЗ. 	<ul style="list-style-type: none"> Відмінне володіння рідною та іноземною мовами; Філологічна грамотність; Знання в сфері інформаційних технологій; Володіння CAT-інструментами; Досвід роботи перекладачем є вкрай бажаним.
7.Yerapoff (Київ)	<ul style="list-style-type: none"> Субпідряди - 90%: Письмовий переклад (технічний та галузевий); Редагування; Нотаріальне завірнення документів; Усний переклад; Компютерна верстка. 	<ul style="list-style-type: none"> Бездоганне володіння мовою текст)' оригінал)' та текст)' перекладу; Наявність вищої філологічної та/або спеціальної освіти; Наявність спеціалізації, тобто володіння термінологією у певних галузях, перелік яких надається компаніями; Досвід або володіння CAT-інструментами; Відповідальність.
8.МСП «Філій» (Харків)	<ul style="list-style-type: none"> Письмовий переклад (технічний та галузевий); Усний переклад; Локалізація; Аудіовізуальний переклад; Художній переклад; Переклад документів; Нейро-машинний переклад; Редагування. 	<ul style="list-style-type: none"> Відмінне володіння як іноземною, так і рідною мовою; Знання та досвід роботи в одній з перерахованих сфер: економіки, юриспруденції, медицини, будівництва, нафтогазової галузі, інженерії, інформаційних послуг тощо; Комп'ютерна грамотність; Вміння працювати із засобами автоматизації перекладу (CAT-tools); Пунктуальність у дотриманні термінів замовлень; Готовність до навчання.
9.МК:Translations (Київ)	<ul style="list-style-type: none"> Письмовий переклад (технічний та галузевий); Усний переклад; Транскреція (переклад тексту та візуальних образів); Апостилювання документів; 	<ul style="list-style-type: none"> Наявність професійної освіти; Знання термінології у сфері текстів перекладу, які Ви вмієте та можете перекладати; комп'ютерна грамотність; Доступ до мережі Інтернет та електронної

Назва / місто розташування	Сфери послуг, що надаються компанією	Вимоги перекладацької компанії до кандидатів на посаду перекладача
	<ul style="list-style-type: none"> Локалізація сайтів; Аудіо-візуальний переклад. 	<ul style="list-style-type: none"> пошти; Володіння CAT-інструментами; Досвід роботи за спеціальністю.
10.Азурит-В (Київ)	<ul style="list-style-type: none"> Усний переклад; Письмовий переклад (технічний та галузевий); Локалізація; Реферативний переклад; Апостиль; Переклад інструкцій. 	<ul style="list-style-type: none"> Відмінне володіння рідною та іноземною мовами; Досвід перекладацької діяльності більш як 5 років досвіду активної роботи; Впевнений користувач ГТК, постійний доступ в Інтернет; Вміння працювати із засобами автоматизації перекладу (CAT-tools); Уважність, оперативність.

Отже, як випливає з проведеного дослідження, всі типи перекладацьких послуг, що надаються українськими топ-компаніями можна розділити на чотири групи: 1) технічний і галузевий переклад, що становить близько 80 % від усього обсягу перекладів; 2) локалізація, зокрема сайтів і програмного забезпечення (70 %); 3) усний переклад (60 %); 4) переклад аудіо й відео матеріалів (40 %). Найбільш поширеною мовою, як для письмового, так і для усного перекладу є англійська мова. Англо-український переклад, як зауважує Н. Зінукова (Зінукова, 2014, 46) , є найбільш розповсюдженим, на нього припадає 50 –75% від загального обсягу послуг перекладу на українському ринку.

Враховуючи проведений вище аналіз доходимо висновку, що до кандидатів на посаду перекладача провідні українські компанії висувають п'ять основних вимог, а саме: 1) володіння перекладацькими технологіями (100% компаній); 2) досвід роботи (70% перекладацьких компаній зазначають як обов'язкову вимогу; 30% – як бажану та таку, що надає перевагу); 3) бездоганне володіння мовою тексту оригіналу та тексту перекладу (100% компаній); 4) вища філологічна та/або спеціальна освіта (60% компаній); 5) наявність спеціалізації (70% компаній).

Серед особливих вимог, на які звертають увагу топові українські компанії у процесі найму працівників, слід виокремити наступні: вимога до продуктивності виконання письмового перекладу (InText; Профпереклад); досвід проживання в інших країнах (Technolex Translation Studio); відповідальність та пунктуальність (Technolex Translation Studio; Київське обласне бюро перекладів; Yeranoff; МСП «Філін»); уважність та оперативність (Азурит-В); готовність до навчання (Technolex Translation Studio; МСП «Філін»).

Розуміння зазначених вище процесів, які відбуваються на сучасному ринку перекладацьких послуг є обов'язковою умовою для побудови ефективної педагогічної системи формування готовності майбутніх фахівців до інноваційної професійної діяльності.

Одержані результати підтверджуються думками інших вчених, які досліджували відповідність підготовки студентів у ЗВО до ринкових вимог. Проаналізуємо деякі з них:

О. Бондаренко (2018, 447), порівнюючи вимоги до підготовки випускників з перекладу в ЗВО та реальні умови ринку перекладацьких послуг в Україні, доходить висновку, що викладачі українських ЗВО та представники сфери перекладацьких послуг мають різне уявлення щодо кола професійних компетенцій майбутніх перекладачів. На його погляд, причина – у відірваності вищої освіти від ринку, недостатності повноцінних контактів між представниками ЗВО та професійного середовища постачальників перекладацьких послуг. Найбільша невідповідність, на думку дослідника, полягає у компетентностях, що визначають сам професійний профіль письмового перекладача. У той час, як представники академічного середовища вважають найбільш значущими факторами становлення перекладача як професіонала наявність диплому ЗВО за спеціальністю, професійну гнучкість та обізнаність у сфері надання лінгвістичних послуг, для перекладацької галузі важливішими стають досвід професійного перекладу, досвід та знання в інших предметних галузях, відмінних від перекладу або філології, розуміння місця й ролі перекладача в загальному процесі створення перекладацького продукту.

Схоже дослідження було проведене О. Бондаренко і Т. Струк у 2014 році, до якого було залучено 638 випускників 29 перекладацьких відділень ЗВО України, які по закінченню вишу почали працювати в організаціях, що надають перекладацькі послуги за міжнародними стандартами (Бондаренко, Струк, 2014). За підрахунками вчених, більше 90 % опитаних засвідчили наявність труднощів під час виконання професійних функцій, що пов'язано із відсутністю навичок роботи з CAT-програмами, редагування машинного перекладу, пошуку інформації та відсутністю предметних знань в окремих галузях перекладу (юридична, економічна тощо).

Дослідження О. Піддубного та В. Чепанова (Green_light, 2013) підтверджує думку про те, що часто випускникам ЗВО не вистачає елементарної комп'ютерної грамотності. Проблемою також є те, що вони отримують величезну кількість знань переважно філологічного характеру, однак не знайомляться зі спеціальною термінологією (або ж знайомляться в мінімальному обсязі), а відтак не вміють перекладати спеціалізовані тексти.

Інше протиріччя, з яким стикаються випускники ЗВО під час першого працевлаштування, полягає в тому, що, з одного боку, працедавець вимагає досвіду роботи за фахом, а, з іншого, випускник його не має і мати не може, адже всі п'ять років сумлінно

навчався та відвідував усі заняття без винятку. З огляду на це, необхідним в системі університетської підготовки є надання студентам можливості знаходити підробіток, пов'язаний із виконанням перекладів під час навчання (що є загальноєвропейською практикою), при тому забезпечуючи засвоєння студентами знань щодо основ професійної майстерності чи запрошувати висококваліфікованих спеціалістів-практиків з перекладу на практичні заняття у формі майстер-класів. Реалізувати це можливо завдяки залученню стейкхолдерів та організації перекладацької практики на виробництві.

Дослідники також вказують на проблему відсутності знань стандартів якості перекладу (Green_light, 2013), і низький рівень володіння рідною мовою (Бондаренко та ін., 2013), хоча, відповідно до європейських стандартів, переклад має здійснюватися рідною мовою перекладача з іноземної.

Д. Троїцький (Троицкий, 2019) у своєму дослідженні також вказує на деяку відірваність професійної підготовки студентів-майбутніх перекладачів від вимог та викликів сучасного ринку.

На його думку проблемою є невідповідність начальних планів інноваційній професійній діяльності перекладача, у яких необґрунтованим є переважання дисциплін загальнонаукового спрямування за рахунок зменшення фахових. На думку вченого, майбутній фахівець з перекладу отримує дуже слабку підготовку з інформаційних технологій, а практикум з мови абсолютно не відповідає спеціалізації перекладача, не формує навички роботи з реальними текстами – сплутаними та помилковими.

Серед основних проблем підготовки майбутніх перекладачів у вищій школі, що не вписуються в реалії сучасного ринку перекладу, автор наводить такі:

➤ *необґрунтоване переважання усного перекладу*: це є невинуватим з погляду на те, що на сучасному ринку перекладацьких послуг замовлень на усний переклад в рази менше, ніж на письмовий, а за межами міст-мільйонників їх практично немає зовсім;

➤ *надмірна увага до художнього перекладу*: в сучасних реаліях ринок перенасичений попитом на технічний переклад, в той час, як сфера художнього перекладу з огляду на її обмеженість та особливі вимоги є майже «заповненою нішою», куди перекладачеві-початківцю буде важко потрапити;

➤ *відсутність науково-прикладних дисциплін*: в навчальних планах філологічного напрямку нерідко відсутні дисципліни математичного та природничого профілю, що позбавляють випускника перекладацької спеціальності цілого пласта світової культури, куди відносяться наука і техніка. До прикладу, в

інженерній освіті до 40% навчального часу відводиться на гуманітарні дисципліни. Це приводить до зменшення конкурентоздатності випусника-філолога порівняно з випусником-інженером, котрий набагато краще підготовлений до сучасних умов на ринку праці;

➤ *відсутність спеціалізації*: ЗВО готують «перекладачів загального профілю», не фахівців, які володіють якоюсь конкретною тематикою. Однак, на диверсифікованому ринку перекладу, спеціалізований переклад у конкретній галузі і є тією «родзинкою», яка надає безперечну перевагу одному конкуренту над іншим;

➤ *дуже слабка підготовка з інформаційних технологій*: володіння системами Translation Memory, Machine Translation, CAT-tools, зокрема SDL Trados, у перекладацькій галузі є обов'язковою компетенцією письмового перекладача. Це дає змогу заощадити час при виконанні перекладу, елімінує різноманітність термінології і збільшує продуктивність праці. Крім того, майбутньому перекладачеві потрібно вміти працювати з pdf-файлами (перекладачеві технічної літератури – із кресленнями і 3D-моделями), виконувати вирівнювання (*align*), передавати великі файли по FTP (File Transfer Protocol), вміти комбінувати і конвертувати основні формати файлів, застосовувати лінгвістичне програмне забезпечення (Trados, ABBYY Lingvo, Promt, МультиЛекс, Reverso Context, Multitran, TREX), використовувати електронні словники (ABBYY Lingvo, Promt, МультиЛекс, Reverso Context, Multitran, TREX) тощо. Це все є типовими професійними завданнями, які чомусь нівелюються при підготовці фахівців з перекладу.

Відтак, в організації університетської підготовки студентів-майбутніх перекладачів логічним видається підхід (Gabr, 2001), в якому в основу ходу розробки педагогічної системи професійної підготовки майбутніх перекладачів покладено визначення вимог ринку перекладацьких послуг.

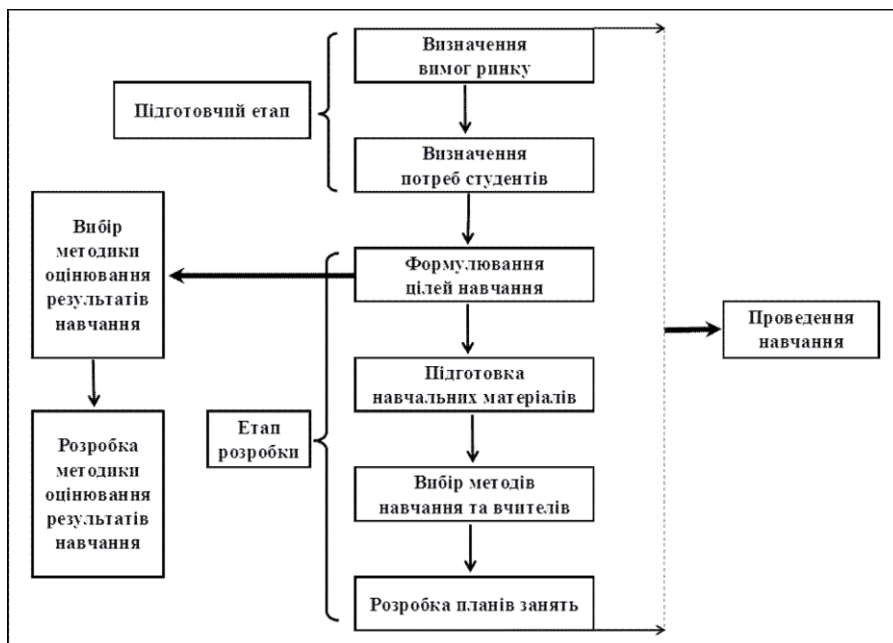

Рис. 1. Хід розробки педагогічної системи професійної підготовки майбутніх перекладачів (Gabr, 2001)

Як випливає з рис. 1., на підготовчому етапі розробки педагогічної системи фахового навчання майбутніх перекладачів відбувається визначення вимог ринку та потреб студентів. Етап розробки включає формулювання цілей навчання, підготовку навчальних матеріалів, вибір методів навчання та викладачів, а також розробку планів занять. Відповідно до мети цього етапу відбувається вибір та розробка методики оцінювання результатів навчання. Такий підхід базується на детальному аналізі ринку перекладацьких послуг задля виявлення основних тенденцій та окреслення перспектив внесення відповідних корективів до моделі фахового навчання перекладача.

Означена педагогічна система професійної підготовки перекладачів має ефективний досвід впровадження в європейському освітньому просторі. Підготовка фахівців з перекладу в країнах ЄС є диверсифікованою та вузькопрофільною, адаптованою під інноваційні умови перекладацької діяльності та вимоги ринкової економіки. Лінгвістична підготовка студентів відбувається на глобалізаційних засадах: формування перекладача як «громадянина світу», розвиток навичок міжкультурного спілкування, публічних виступів, критичного мислення, а також підвищення особистої стресостійкості та здатності до самоорганізації та управління. Підготовка відповідає стандартам та

очікуванню сучасної перекладацької галузі з використання новаторського підходу до перекладу як способу подолання соціально-політичних та культурних бар'єрів. У закладах вищої освіти готують як спеціалістів широкого профілю з письмового та усного перекладу, так і вузької спеціалізації, зокрема, перекладу субтитрів, спеціалізованого перекладу і конференц-перекладу, перекладу і локалізації технічного тексту, аудіовізуального перекладу і локалізації, інституціонального перекладу (спеціалізація перекладу в юридичному та економічному секторі), перекладу в багатомовних цифрових середовищах тощо. Передбачається, що в процесі навчання студенти опанують такі основні види діяльності, що містять інноваційний компонент:

- виконання аудіовізуального перекладу зі створенням відео й видання матеріалів у цифровому форматі;
- редагування машинного перекладу й локалізації програмного забезпечення;
- створення та керування термінологічними базами;
- виконання реальних замовлень відповідно до професійних стандартів;
- виконання проєктів з редагування та перекладу у складі міждисциплінарних робочих груп на національному та міжнародному рівнях;
- спеціалізований переклад у сфері бізнесу, кіно, телебачення чи туризму;
- спеціалізований переклад текстів у юридичній, медичній чи адміністративній галузі;
- спеціалізований переклад в юридичному та економічному секторі;
- конференц-переклад для компаній, державних органів та міжнародних організацій;
- методологія і технологія перекладу;
- управління перекладацькими проєктами;
- копірайтинг;
- виконання перекладу віддалено через аудіо/відео зв'язок;
- забезпечення якісного лінгвістичного перекладацького контенту: коректура, редагування та переклад багатомовного веб-контенту.

Виходячи із вищесказаного, зауважимо, що індустрія перекладу невпинно та стрімко розвивається, піддаючись впливу глобалізації та комп'ютеризації. На ринку перекладацьких послуг конкурентоздатним вважають фахівця, котрий відмінно володіє лінгвістичною та перекладацькою компетентністю, має технологічну грамотність та знання систем автоматизації перекладів, а також володіє певною спеціалізацією, тобто

термінологічною базою та досвідом перекладу в конкурентній предметній галузі. У зв'язку з цим, дуже важливою стає створення відповідної методики навчання перекладу, що має ґрунтуватися на актуальній інформації про стан і особливості ринку, а також про вимоги, які висуваються роботодавцями в процесі найму.

Подальші дослідження з теми варто спрямувати на порівняльний аналіз ринку перекладацьких послуг в інших європейських країнах та світі, а також створення та розробку методики навчання майбутніх перекладачів в ринкових умовах інноваційної діяльності.

Наукові джерела:

Беседіна, Є. В. 2010. Модернізація професійної підготовки майбутніх перекладачів в умовах диверсифікації університетської освіти : дис. канд. пед. наук: 13.00.04. 325 с.

Бондаренко, О. С. 2018. Профіль письмового перекладача: професійні компетенції очима вишів та індустрії. Наукові записки, 165, 447–453.

Бондаренко, О., Струк, Т. 2014, 12 грудня. Основні напрямки покращення підготовки перекладачів на базі ВНЗ. Зміст підготовки перекладачів та сучасні вимоги професії [Тези доповідей науково-практичної конференції]. Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, Дніпропетровськ, Україна.

Бондаренко, О., Струк, Т., Палажченко, П. 2013. UTIC-2013. Дискусія про систему освіти “Як готувати готові кадри” [Відео]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=4DT9D9IRAg&list=PL9w6AltRshw5iqADefalxVl-vOitg-rKF&index=13>.

Зінуква, Н. В. 2014. Професійна підготовка перекладачів у сучасних умовах: вимоги ринку перекладацьких послуг. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. 2 (8), 42–47.

Ковтун, О. В., Гармаш, Т. А., Хайдарі, Н. І. 2020. Потенціал технології подкастинг у формуванні іншомовної компетентності майбутніх перекладачів. Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія. 1(16), 60-68. DOI: 10.18372/2411-264X.16.14680

Ольховська, А. С. 2018. Теоретичні і методичні засади розвитку фахової компетентності магістрів-перекладачів засобами інформаційно-комунікаційних технологій : дис. д-ра. пед. наук: 13.00.04. 500 с.

Троицкий Д. И. 2019. Подготовка переводчика в вузе: учебный план vs. реальная жизнь. <https://www.toptr.ru/library/>

Al-Batineh, M., & Bilali, L. 2017. Translator training in the Arab world: are curricula aligned with the language industry? The Interpreter and Translator Trainer, 11(2–3), 187–203.

Gabr, M. 2001. Toward a Model Approach to Translation Curriculum Development. *Translation Journal*, 5(2). <http://translationjournal.net/journal/16edu.htm>.

Green_light. 2013. http://green_light.trworkshop.net/2013/12/06/tfr-2013-poddubnyy_chapanov.

Olvera-Lobo, M. D., Quero-Gervilla, E., Muñoz-Martín, R., Muñoz- Raya, E. Murillo-Melero, M., Robinson, B., & Domínguez-López, C. 2005. Translator Training and Modern Market Demands. Perspectives: Studies in Translatology, 13(2), 132–142.

Translation Rating. 2016. Українські перекладацькі компанії. <https://translationrating.ru/results2016ukraine/>

Translation Rating. Огляд українського ринку – 2018. <https://translationrating.ru/results2018ukraine/>.

УТІС-2016. 2016. Огляд українського ринку перекладів. <https://2016.utic.eu/video/videodoklady/utic-2016-obzor-ukrainskogo-rynka-perevodov-konstantin-dranch>.

Автори колективної монографії

ГАЛІЙ Людмила Георгіївна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології і перекладу, Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет (Україна, Київ)

Halii, Liudmyla: PhD in Philology, Associate Professor at the Department of English Philology and Translation, Faculty of Linguistics and Social Communications, National Aviation University (Ukraine, Kyiv)
E-mail: liudmyla.halii@npp.nau.edu.ua ORCID: 0000-0003-0468-5978

ГОЛОВНЯ Алла Василівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології і перекладу, Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет (Україна, Київ)

Holovnia, Alla: PhD in Philology, Associate Professor, Associate Professor at the Department of English Philology and Translation, Faculty of Linguistics and Social Communications, National Aviation University (Ukraine, Kyiv)
E-mail: alla.holovnia@npp.nau.edu.ua ORCID: 0000-0002-0478-264X

ЄНЧЕВА Галина Григорівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології і перекладу, Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет (Україна, Київ)

Yenchewa, Halyna: PhD in Philology, Associate Professor, Associate Professor at the Department of English Philology and Translation, Faculty of Linguistics and Social Communications, National Aviation University (Ukraine, Kyiv)
E-mail: halyna.yenchewa@npp.nau.edu.ua ORCID: 0000-0003-2002-6761

ЖУРАВЛОВА Оксана Михайлівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології і перекладу, Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет (Україна, Київ)

Zhuravlova, Oksana: PhD in Philology, Associate Professor at the Department of English Philology and Translation, Faculty of Linguistics and Social Communications, National Aviation University (Ukraine, Kyiv)
E-mail: oksana.zhuravlova@npp.nau.edu.ua ORCID: 0000-0002-6754-9247

КРИЛОВА Тетяна Василівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології і перекладу, Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет (Україна, Київ)

Krylova, Tetiana: PhD in Philology, Associate Professor, Associate Professor at the Department of English Philology and Translation, Faculty of Linguistics and Social Communications, National Aviation University (Ukraine, Kyiv)
E-mail: tetiana.krylova@npp.nau.edu.ua ORCID: 0000-0002-9438-1056

ЛИНТВАР Ольга Миколаївна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології і перекладу, Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет (Україна, Київ)

Lyntvar, Olha: PhD in Philology, Associate Professor at the Department of English Philology and Translation, Faculty of Linguistics and Social Communications, National Aviation University (Ukraine, Kyiv)
E-mail: olha.lyntvar@npp.nau.edu.ua ORCID: 0000-0003-4671-5514

ПИЛИПЧУК Марина Леонідівна, старший викладач кафедри англійської філології і перекладу, Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет (Україна, Київ)

Pylpchuk, Maryna: Senior Lecturer at the Department of English Philology and Translation, Faculty of Linguistics and Social Communications, National Aviation University (Ukraine, Kyiv)
E-mail: maryna.pylpchuk@npp.nau.edu.ua ORCID: 0000-0001-8251-4328

ПЛЕТЕНЕЦЬКА Юлія Миколаївна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології і перекладу, Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет (Україна, Київ)

Pletenetska, Yuliia: PhD in Philology, Associate Professor, Associate Professor at the Department of English Philology and Translation, Faculty of Linguistics and Social Communications, National Aviation University (Ukraine, Kyiv)
E-mail: yuliia.pletenetska@npp.nau.edu.ua ORCID: 0000-0002-1417-4269

ПОЛЯКОВА Оксана Вікторівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології і перекладу, Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет (Україна, Київ)

Poliakova, Oksana: PhD in Philology, Associate Professor at the Department of English Philology and Translation, Faculty of Linguistics and Social Communications, National Aviation University (Ukraine, Kyiv)
E-mail: oksana.poliakova@npp.nau.edu.ua ORCID: 0000-0002-8757-3412

РУДИНА Марина Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології і перекладу, Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет (Україна, Київ)

Rudina, Maryna: PhD in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor at the Department of English Philology and Translation, Faculty of Linguistics and Social Communications, National Aviation University (Ukraine, Kyiv)

E-mail: maryna.rudina@npp.nau.edu.ua ORCID: 0000-0001-7338-6475

СЕМИГІНІВСЬКА Тетяна Григорівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології і перекладу, Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет (Україна, Київ)

Semyhinivska, Tetiana: PhD in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor at the Department of English Philology and Translation, Faculty of Linguistics and Social Communications, National Aviation University (Ukraine, Kyiv)

E-mail: tetiana.semyhinivska@npp.nau.edu.ua ORCID: 0000-0002-6791-0397

СИДОРЕНКО Сергій Іванович, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської філології і перекладу, Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет (Україна, Київ)

Sydorenko, Serhii: PhD in Philology, Associate Professor, Head of the Department of English Philology and Translation, Faculty of Linguistics and Social Communications, National Aviation University (Ukraine, Kyiv)

E-mail: serhii.sydorenko@npp.nau.edu.ua ORCID: 0000-0001-7265-559X

СІТКО Алла Василівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології і перекладу, Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет (Україна, Київ)

Sitko, Alla: PhD in Philology, Associate Professor, Associate Professor at the Department of English Philology and Translation, Faculty of Linguistics and Social Communications, National Aviation University (Ukraine, Kyiv)

E-mail: alla.sitko@npp.nau.edu.ua ORCID: 0000-0003-0071-038X

СТРУК Ірина Василівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології і перекладу, Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет (Україна, Київ)

Struk, Iryna: PhD in Philology, Associate Professor, Associate Professor at the Department of English Philology and Translation, Faculty of Linguistics and Social Communications, National Aviation University (Ukraine, Kyiv)

E-mail: iryna.struk@npp.nau.edu.ua ORCID: 0000-0002-8128-0205

ШАХНОВСЬКА Ірина Ісааківна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології і перекладу, Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет (Україна, Київ)

Shakhnovska, Iryna: PhD in Philology, Associate Professor at the Department of English Philology and Translation, Faculty of Linguistics and Social Communications, National Aviation University (Ukraine, Kyiv)

E-mail: iryna.shakhnovska@npp.nau.edu.ua ORCID: 0000-0002-2712-0120

Наукове видання

ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ ВИМІР СПЕЦІАЛЬНОГО ТА ХУДОЖНЬОГО
ДИСКУРСУ: ЛІНГВІСТИЧНІ, СОЦІОКУЛЬТУРНІ, ГЕРМЕНЕВТИЧНІ
ТА ДИДАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Монографія

Автори: СИДОРЕНКО Сергій Іванович
ЖУРАВЛЬОВА Оксана Михайлівна
СТРУК Ірина Василівна
СІТКО Алла Василівна
ШАХНОВСЬКА Ірина Ісааківна
ЄНЧЕВА Галина Григорівна
СЕМИГІНІВСЬКА Тетяна Григорівна
ПЛЕТЕНЕЦЬКА Юлія Миколаївна
ЛИНТВАР Ольга Миколаївна
КРИЛОВА Тетяна Василівна
ГОЛОВНЯ Алла Василівна
ПОЛЯКОВА Оксана Вікторівна
ГАЛІЙ Людмила Георгіївна
РУДІНА Марина Володимирівна
ПИЛИПЧУК Марина Леонідівна

За загальною редакцією

за заг. ред. кандидата філологічних наук, доцента
СИДОРЕНКА Сергія Івановича

кандидата філологічних наук, доцента
ЄНЧЕВОЇ Галини Григорівни